

ISSN 2786-6947

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ОДЕСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

**НАША ШКОЛА:
НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ СТУДІЇ**

№ 1(5)'2024

Одеса – 2024

НАША ШКОЛА: НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ СТУДІЇ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ № 1(5) 2024

ISSN 2786-6947

Журнал
зарєєстрований
5 серпня 2022р.

Свідоцтво про
державну реєстрацію
друкованого засобу
масової інформації: серія
КВ № 25190-15130 Р
від 05.08.2022

Журнал виходить
4 рази на рік.

Друкується за рішенням
вченої ради КЗВО
«Одеська академія
неперервної освіти
Одеської обласної ради»,
протокол
від від 28.02.2024р. № 1

Друковані матеріали
виражають позицію
авторів, яка не завжди
поділяється редакційною
колегією.

Передрук матеріалів
здійснюється за умови
обов'язкового посилання
на журнал «Наша школа:
науково-практичні
студії».

Статті перевірені на
наявність плагіату
програмним
забезпеченням
StrikePlagiarism.com

Офіційний сайт
журналу:
<https://nashashola.odessaedu.net/>

Редакційна колегія

Задорожна Любов Кирилівна – головний редактор, кандидат філософських наук, ректор Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

Балащенко Інна Валеріївна – відповідальний секретар, кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедру філософії освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

Ягоднікова Вікторія Вікторівна – заступник головного редактора, доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та інноваційної діяльності Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

Левчишена Оксана Михайлівна – заступник головного редактора, кандидат історичних наук, проректор з науково-педагогічної та методичної діяльності Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

Кузнєцова Оксана Володимирівна – заступник головного редактора, кандидат психологічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної та соціально-гуманітарної діяльності Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

Баранова Вероніка Володимирівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної і початкової освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Березовська Людмила Іванівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики дошкільної освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна).

Бухнер Тобіас, професор, завідувач кафедри інклюзивної освіти Університету освіти Верхньої Австрії (м. Лінц, Австрія).

Гарачук Тетяна Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Голлоб Рольф, доктор наук, професор, кафедра міжнародних проектів в освіті Цюрихського університету підготовки вчителів (м. Цюрих, Швейцарія).

Гуменнікова Тамара Рудольфівна, доктор педагогічних наук, професор, директор Придунайської філії Міжрегіональної академії управління персоналом (м. Ізмаїл, Україна).

Гура Тетяна Євгенівна, доктор психологічних наук, професор, проректор з наукової роботи та міжнародної діяльності Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради (м. Запоріжжя, Україна).

Дікова-Фаворська Олена Михайлівна, доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Житомирського інституту післядипломної освіти (м. Житомир, Україна).

Канішевська Любов Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України (м. Київ, Україна).

Кічук Антоніна Валеріївна, доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної та практичної психології Ізмаїльського державного гуманітарного університету (м. Ізмаїл, Україна).

Кохановська Олена Вікторівна, доктор педагогічних наук, доцент, Комунальний заклад вищої освіти «Херсонська академія неперервної освіти Херсонської обласної ради» (м. Херсон, Україна)

Кузнєцова Неля Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Мітельман Ігор Михайлович, кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри методики викладання і змісту освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Немерцалов Володимир Володимирович, кандидат біологічних наук, доцент, завідувач науково-методичної лабораторії природничо-математичної освіти, доцент кафедри методики викладання та змісту освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Орленко Ірина Миколаївна, доктор філософії, завідувач Одеського обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти, старший викладач кафедри психології, соціальної роботи та інклюзивної освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Осіпова Тетяна Юріївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна).

Пивоварчик Ірина Михайлівна, кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри методики викладання і змісту освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Рицак Наталія Іванівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Снігур Людмила Анатоліївна, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Військової академії (м. Одеса) (м. Одеса, Україна).

Стрельбицька Світлана Михайлівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Фурман Анатолій Анатолійович, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики практичної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна).

Цибух Людмила Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної і початкової освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Шатайло Наталія Вікторівна, кандидат педагогічних наук, завідувач науково-методичної лабораторії громадянської, історичної та мистецької освіти, старший викладач кафедри методики викладання та змісту освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Шуляр Василь Іванович, доктор педагогічних наук, доцент, директор Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Миколаїв, Україна).

Ян Мареш, Ph.D., завідувач кафедри психології педагогічного факультету Масариков університету (м. Брно, Чехія).

Editorial Board of the scientific journal
«Our School: Scientific and Practical Studies»

Liubov Zadorozhna, Chief Editor, Candidate of Philosophical Sciences, Rector of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Regional Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Inna Balashenko, Managing Editor, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Head of the Scientific Department of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Regional Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Viktoriia Yahodnikova, Deputy Chief Editor, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical and Innovative Activities of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Oksana Levchysheva, Deputy Chief Editor, Candidate of Historical Sciences, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical and Methodological Activities of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Oksana Kuznietsova, Deputy Chief Editor, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Affairs and Social-Humanitarian Activities of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Veronika Baranova, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Preschool and Primary Education of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Liudmyla Berezovska, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theory and Methodology of Preschool Education at the State Institution «South Ukrainian K.D. Ushynsky National Pedagogical University» (Odesa, Ukraine).

Tobias Buchner, Professor, Head of the Department of Inclusive Education at the University of Education Upper Austria (Linz, Austria).

Tetiana Harachuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Preschool and Primary Education of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Rolf Gollob, Doctor of Sciences, Professor, Head of Centre for Educational Governance and Democracy Education a. i. at the Zurich University of Teacher Education (Zurich, Switzerland).

Tamara Humenikova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Director of the Danube Branch of the Interregional Academy of Personnel Management (Izmail, Ukraine).

Tetiana Hura, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Vice-Rector for Research and International Affairs at the Municipal Institution «Zaporizhzhia Regional Institute of Continuing Pedagogical Education» of the Zaporizhzhia Regional Council (Zaporizhzhia, Ukraine).

Olena Dikova-Favorska, Doctor of Sociological Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy of the Comunal Institution «Zhytomyr Regional In-Service Teachers` Training Institute» of Zhytomyr Regional Council (Zhytomyr, Ukraine).

Liubov Kanishevskya, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Deputy Director for Scientific and Experimental Work at the Institute of Educational Problems of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

Antonina Kichuk, Doctor of Psychological Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of General and Practical Psychology of the Izmail State University of Humanities (Izmail, Ukraine).

Olena Kokhanovska, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Communal Higher Educational Establishment Kherson Academy of Continuing Education of the Kherson Regional Council (Kherson, Ukraine).

Nelia Kuznietsova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Pedagogy and Educational Management of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Jan Mareš, Ph.D., Head of the Department of Psychology at the Faculty of Education, Masaryk University (Brno, Czech Republic).

Ihor Mitelman, Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Teaching Methodology and Education Content of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Volodymyr Nemertsalov, Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Head of the Scientific and Methodological Laboratory of Natural-Mathematical Education, Associate Professor at the Department of Teaching Methodology and Education Content of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Iryna Orlenko, Doctor of Philosophy, Head of the Odesa Regional Resource Center for Inclusive Education Support, Senior Lecturer at the Department of Psychology, Social Work, and Inclusive Education of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Tetiana Osypova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy of the State Institution «South Ukrainian K. D. Ushynsky National Pedagogical University» (Odesa, Ukraine).

Iryna Pivovarchik, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Teaching Methodology and Education Content of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Nataliia Ryshchak, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Pedagogy and Educational Management of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Liudmyla Snihur, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Professor at the Department of Humanities and Socio-Economic Disciplines at the Odesa Military Academy (Odesa, Ukraine).

Svitlana Strelbytska, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Pedagogy and Educational Management of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Anatoli Furman, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Professor at the Department of Theory and Methodology of Practical Psychology at the State Institution «South Ukrainian K. D. Ushynsky National Pedagogical University» (Odesa, Ukraine).

Liudmyla Tsybukh, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Preschool and Primary Education of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Nataliia Shatailo, Candidate of Pedagogical Sciences, Head of the Scientific and Methodological Laboratory of Civic, Historical, and Art Education, Senior Lecturer at the Department of Teaching Methodology and Education Content of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Vasyl Shuliar, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director of the Mykolaiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Mykolaiv, Ukraine).

ЗМІСТ

Задорожна Любов Кирилівна <i>Колонка головного редактора. ЗВЕРНЕННЯ ДО ЧИТАЧА</i>	9
Голлоб Рольф, Гриньова Марія Василівна ОСВІТА ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА ТА ОСВІТА З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ЗАДЛЯ СПРИЯННЯ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В УМОВАХ ВІЙНИ	10
Здрагат Світлана Геннадіївна ЕВАЛЮАЦІЯ ТА ЇЇ ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	16
Килівник Ольга Володимирівна ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	21
Ліненко Олена Василівна, Саєнко Людмила Іванівна СТОРІНКАМИ ІСТОРІЇ ОСВІТИ ОДЕЩИНИ: МИХАЙЛІВСЬКА ОДНОКЛАСНА ЦЕРКОВНО-ПАРАФІЯЛЬНА ШКОЛА НА МОЛДАВАНЦІ	27
Онищук Світлана Олександрівна РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ	30
Орленко Ірина Миколаївна, Солнцева Олена Анатоліївна ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ТА ПІДТРИМКИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ОСВІТИ	34
Полтавська Тетяна Миколаївна, Мелешко Валентина Володимирівна ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ БІБЛІОТЕЧНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ	40
Сарасва Ірина Володимирівна ЯКІСТЬ ОСВІТИ: СУТНІСТЬ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ	45
Сарасва Ірина Володимирівна, Кравець Наталія Юріївна НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ НУШ	51
Тімофєєва Світлана Миколаївна ЕФЕКТИВНІСТЬ LEGO-ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПРИ НАВЧАННІ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ	59

CONTENTS

Liubov Zadorozhna <i>Editor-in-chief's column. ADDRESS TO THE READER</i>	9
Rolf Gollob, Mariia Hrynova EDUCATION FOR DEMOCRATIC CITIZENSHIP AND HUMAN RIGHTS EDUCATION IN UKRAINE TO PROMOTE THE INTEGRATION OF WAR-AFFECTED CHILDREN	10
Svitlana Zdragat EVALUATION AND ITS FUNCTIONAL PURPOSE: FOREIGN EXPERIENCE	16
Olha Kylivnyk PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF A TEACHER IN AFTER-SCHOOL EDUCATION INSTITUTION	21
Olena Linenko, Lyudmila Sayenko PAGES OF THE HISTORY OF EDUCATION IN ODESA REGION: MIKHAILIVSKA ONE- CLASS CHURCH-PARISH SCHOOL IN MOLDAVANKA	27
Svitlana Onyshchuk DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS: PRACTICAL ASPECT	30
Iryna Orlenko, Olena Solntseva ON THE ORGANIZATION OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT AND MENTAL HEALTH SUPPORT OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF EDUCATION	34
Tetiana Poltavska, Valentina Meleshko, FORMING CIVIC CONSCIOUSNESS OF STUDENTS THROUGH LIBRARY WORK IN THE CONTEXT OF NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION	40
Iryna Saraieva QUALITY OF EDUCATION: ESSENCE AND CONCEPTUAL APPROACHES	45
Iryna Saraieva, Nataliia Kravets SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL SUPPORT FOR PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE CONTEXT OF NUS	51
Svitlana Timofeeva THE EFFECTIVENESS OF LEGO TECHNOLOGIES IN UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS IN EDUCATION OF VISUALLY IMPAIRED SCHOOL STUDENTS	59

Шановні колеги!

Журнал «Наша школа: науково-практичні студії» - це періодичне видання, присвячене актуальним питанням теорії та практики сучасної освіти. Видання індексується в наукометричних базах даних і має відкритий доступ. Публікації нашого журналу охоплюють широкий спектр проблем: від аналізу історичного досвіду до прогнозування майбутніх тенденцій у сфері освіти. Автори статей пропонують бачення нових підходів до вирішення актуальних питань сучасної педагогіки.

Цільова аудиторія нашого журналу – науковці, викладачі, вчителі, аспіранти, керівники освіти різного рівня. На сторінках журналу ми спільно створюємо простір для діалогу між різними поколіннями педагогів, науковців та практиків. Обмінюючись досвідом, ідеями та результатами досліджень, сприяємо професійному зростанню кожного автора та читача і разом формуємо сучасну педагогічну спільноту, здатну відповідати на виклики сьогодення та будувати майбутнє освіти в Україні.

Хочу зацентувати увагу на інноваціях і освітніх трендах, які пропагуємо на сторінках журналу. Відстежуючи сучасні тренди у світовій освіті ми пропонуємо читачам практичні інструменти для їх використання. Таким чином разом формуємо інноваційну культуру в освітньому просторі, створюємо банк інноваційних ідей для впровадження в освітній процес.

Сторінки нашого журналу є теоретичним та практичним підґрунтям для успішної реалізації освітньої реформи Нової української школи. Ми аналізуємо успішний досвід та пропонуємо конкретні рекомендації для вчителів, адміністраторів та розробників освітньої політики. Разом ми формуємо якісну освіту для кожного учня, яка відповідає сучасним вимогам та потребам суспільства.

Ми публікуємо статті авторів з різних країн, що дозволяє ознайомитися з різноманітними підходами до навчання та виховання і створює міст між українською та європейською освітою. Тобто всі автори сприяють інтеграції української освіти в європейський освітній простір та підвищенню міжнародного престижу української науки і освіти.

Пропонуємо всім доєднуватись до спільноти однодумців, чи то в ролі читача чи автора статей, і плекати українську освіту!

Разом до Перемоги!

Любов Задорожна

УДК 37.01

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1\(5\).315545](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1(5).315545)**Rolf Gollob,**

Doctor of Science, Professor,
Department International Projects in Education at the Zurich University of Teacher Education,
Zurich, Switzerland
rolf.gollob@phzh.ch

Mariia Hrynova,

Head of the International Cooperation and Innovation Transfer Department
Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-1308-2634>
marishagrin@ukr.net

EDUCATION FOR DEMOCRATIC CITIZENSHIP AND HUMAN RIGHTS EDUCATION IN UKRAINE TO PROMOTE THE INTEGRATION OF WAR-AFFECTED CHILDREN

Summary. The article examines the importance of education for democratic citizenship (EDC) and human rights education (HRE) in the context of current social and political challenges, including the war in Ukraine. It emphasizes the concept of EDC/HRE developed by the Council of Europe, which aims to develop active citizens who are able to participate in the life of their communities, understand their rights and responsibilities and contribute effectively to solving social problems. Three main approaches to teaching EDC/HRE are considered: Teaching «about» democracy and human rights, teaching «for» democracy and human rights, and teaching «through» democracy and human rights.

The main focus is on utilizing the pedagogical and methodological resources of the EDC/HRE to promote the integration of children who find themselves in conditions of war. The focus is on the need for psychological and social support to provide emotional comfort and a sense of security to children who have experienced traumatic events. Particular attention is paid to the development of democratic relationships and empathetic interpersonal communication in the children's communities, as well as the involvement of parents in the educational process. The importance of adapting the pedagogical and methodological resources of EDC/HRE to the new social realities created by Russia's full-scale invasion of Ukraine was emphasized. It is emphasized that the effectiveness of the use of EDC/HRE pedagogical and methodological resources depends on the ability of teachers to apply them in their professional activities, especially in the digital space, taking into account ethical principles and the specific pedagogical context. The results of the survey among the participants of the methodological marathon «Together we will be stronger!» will be presented. They testify to the insufficient awareness of pedagogical professionals in the field of EDC/HRE, but also to the high relevance and effectiveness of such programs for the integration of children who have been in conditions of war, through the development of competences for the culture of democracy among teachers and children.

The article highlights the importance of an interdisciplinary approach to solving the problems of child inclusion, combining the efforts of sociology, psychology and pedagogy with the use of EDC/HRE pedagogical and methodological resources, and emphasizes the importance of developing a democratic culture that promotes social solidarity, equality and the well-being of children's communities.

Keywords: *Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education (EDC/HRE), Council of Europe, Russia's military aggression in Ukraine, social integration of children, human rights, democratic values, intercultural dialogue, competences for the culture of democracy, socio-educational support, inclusive environment, democratic interaction, empathic interpersonal communication, children, teachers, digital space.*

Formulation of the problem. The idea of education for democratic citizenship and human rights education is not new. Political or civic education has existed in various European countries for many years and has been implemented in many different ways. Essentially, it has consisted of using formal teaching methods to inform learners about the political system – i.e. the constitution – in force in their country. The underlying model of citizenship was thus a passive and minimal model. For the vast majority of citizens, citizenship consisted merely of the expectation that they should abide by the law and participate in public elections. These obligations were dictated by the legal and cultural environment in which citizens lived. In recent years, however, events and changes across Europe have challenged the passive model of citizenship. These include: ethnic conflicts and nationalism; new wars of aggression in Europe; global threats and insecurities; the development of new information and

communication technologies; environmental problems; population movements; the emergence of new forms of previously suppressed collective identities; demands for greater personal autonomy and new forms of equality; weakening social cohesion and solidarity between people; mistrust of traditional political institutions, forms of government and political leaders; increasing interdependence and mutual dependence – political, economic and cultural – at regional and international level; fake news on social media.

In the face of these challenges, it has become clear that new kinds of citizens are needed: Citizens who are not only informed and understand their formal responsibilities as citizens, but who are also able to contribute freely to the life of their community, their country and the world and actively participate in a way that expresses their individuality and contributes to solving problems. For this reason, the Council of Europe, together with all member states, has developed the concept of Education for Democratic Citizenship (EDC) and Human Rights Education (HRE) (Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education, 2010). The aim of EDC/HRE is essentially to empower and encourage students in their role as young citizens to play an active role in their societies and political communities. In order to participate in a democratic community, students need to develop a wide range of competences, including knowledge and understanding, technical and methodological skills, as well as values and attitudes such as tolerance and responsibility. It is important to understand that education for democratic citizenship and human rights education are closely linked and mutually supportive. They differ in their focus and scope rather than in their aims and practices. Education for democratic citizenship focuses primarily on democratic rights and responsibilities and active participation in the civic, political, social, economic, legal and cultural spheres of society, while human rights education is concerned with the broader spectrum of human rights and fundamental freedoms in every aspect of people's lives.

Analyzing recent research and publications. Today's diverse challenges are revitalising the international academic discourse on education for democratic citizenship and human rights education. The latest publications on the relevant topics include scientific research by such researchers as I. Chounta, N. Erkan, S. E. Finkel, W. Holmes, S. Kükürtcü, A. Neundorf, J. Persson, L. Phillips, A. Quennerstedt, C. Robinson, B. Wasson, etc. Various aspects of the introduction of education for democratic citizenship are being actively researched by Ukrainian scientists. Special attention should be paid to scientific research on the state policy in the field of education of Ukraine in connection with the implementation of education for democratic citizenship and human rights (E. Krasnyakov), the features of education for democratic citizenship in the European context (O. Ovcharuk), modern experience of implementing education for democratic citizenship and human rights education in the Eastern Partnership countries (O. Ovcharuk), the use of digital tools to create and support an environment of education for democratic citizenship in European countries (O. Hryntsenchuk, O. Ovcharuk), theory and practice of school education for democratic citizenship in the member states of the Council of Europe (O. Ovcharuk), teachers' readiness to use the tools of digital educational environment in the process of education for democratic citizenship and parliamentary enlightenment (M. Hrynova, O. Dubovik, I. Ivanyuk, O. Ovcharuk), the role of education for democratic citizenship and human rights education in the professional training of institutional public accountants (O. Sernyak) and others.

Emphasizing previously unresolved parts of the overall problem. Despite the significant development of the problem of education for democratic citizenship and education for human rights, the large-scale invasion of Ukraine by Russia has actualized new demands of society on education and gives rise to further scientific discourse in the search for the most relevant ways for the modern educational and social context to promote the integration of children who find themselves in conditions of war, especially thanks to the use of the pedagogical and methodological resources of education for democratic citizenship and human rights education.

The aim is to highlight the particularities of the use of pedagogical and methodological means of education for democratic citizenship and human rights education to promote the integration of children who are in war zones.

Presentation of the main material. EDC/HRE takes a holistic approach to teaching and learning. The teacher's task can be summarized in three principles:

- Teaching «about» democracy and human rights;
- Teaching «for» democracy and human rights;
- Teaching «through» democracy and human rights.

Teaching «about» democracy and human rights. Pupils need to know what democracy means and what human rights they enjoy, in which documents they are laid down and how they can be protected and enforced. As young citizens, they need to know how their country's constitution functions as a political system.

Teaching «for» democracy and human rights. Young citizens need to learn how to participate in their communities and exercise their human rights. Democratic values and practices must be learnt and relearned to meet the pressing challenges of each generation. To become a full and active member of society, citizens must be given the opportunity to work together for the common good, respect all voices, including dissenting ones, participate in the formal political process, and cultivate the habits and values of democracy and human rights in their daily

lives and actions. In this way, citizens feel that they are useful and recognized members of their community, able to participate in society and make a difference.

Teaching «through» democracy and human rights. Pupils need a supportive learning environment. They need teaching and learning methods that enable them to exercise their human rights, such as freedom of thought and expression. They must have the opportunity to help shape their school, exercise their human rights and fulfil their duties. They need their teachers as role models for mutual respect, tolerance and peaceful conflict resolution. In all these aspects, democracy and human rights serve as pedagogical guidelines, both for lessons in the classroom and for the school as a micro-society.

The Council of Europe's EDC project was launched in 1997 at the second summit of the heads of state and government of the Council of Europe member states. The first phase was mainly dedicated to the clarification of concepts and the development of strategies. The results of this phase were endorsed by the European Ministers of Education at the 20th session of their Permanent Conference in Krakow, Poland (Resolution on results and conclusions of the completed projects in the 1997-2000 medium-term programme, 2000). The second phase focused on disseminating the results of the first phase through networking and communication activities. The recommendation of the Committee of Ministers to the Member States on the EDC is one of the main outcomes of this phase. The network of EDC/HRE coordinators was developed (now the EPAN network) and became the cornerstone of the project. The aim of the subsequent «European Year of Citizenship through Education» in 2005 was to reach a wider public and draw attention to the crucial role of education in promoting citizenship and the need for civic participation in a truly democratic society. The reflections made in various expert groups and networks dealing with ECC/citizen participation were crucial for the development of the program. The resulting action program «Learning and living democracy for all» has led to central demands.

The most important objectives from these requirements for the implementation of EDC/HRE are as follows:

- Continue and strengthen the development and implementation of EDC/HRE concepts with a particular focus on social cohesion, social inclusion and respect for human rights and, in this context, pay particular attention to the democratic governance of educational institutions, especially schools.
- Strengthening capacities for teacher education and training in and between Member States, both in education and in partnership with civil society.
- Develop and promote sustainable frameworks and mechanisms that make EDC/HRE part of everyday practices and processes at all levels of society.
- Promote working methods based on the exchange of information and best practices through a multidisciplinary and transversal/cross-sectoral approach with partners such as Member States, international/European/national/local organizations and institutions.

The development, testing and dissemination of materials was promoted and largely implemented in Ukraine at an early stage. These materials are a series of manuals for different target groups on different aspects of EDC/HRE, developed on the basis of feedback from the network of EDC/HRE coordinators. These include tools for teacher training (Living Democracy), for the democratic management of schools (Bäckman, E., & Bernard Trafford, B., 2007), for quality assurance in schools (EDC/HRE Pack), etc. Most of these publications have been translated into a number of languages by the Member States. Once again, Ukraine, in co-operation with the Zurich University of Teacher Education (Internationale Bildungsentwicklung), was one of the first countries to participate actively and with great impact.

However, the Council of Europe and its member states did not stop there. Increasingly, there were calls not only for an improvement in democracy education in schools, but also for the broad development of generally applicable competences for a culture of democracy (Reference Framework of Competences for Democratic Culture). The Reference Framework for Competences for a Democratic Culture (RFCDC), developed in recent years, was designed as a consequence of the EDC/HRE development for all areas of formal and non-formal education systems, from pre-primary, primary and secondary education to higher education, including adult education, youth work, parent education and vocational education and training. At the core of the framework is a model of 20 competences that people need to acquire if they are to participate effectively in a democratic culture and live peacefully with others in culturally diverse democratic societies.

The Framework does not specify what competences and/or levels of attainment individuals might aspire to in the course of lifelong learning. For example, it does not specify what competences and levels might be required for the award of citizenship of a state. Furthermore, the use of the Framework and the strategy for its implementation in education must always be adapted to specific local, national and cultural circumstances. Nevertheless, it offers the possibility of ensuring completeness, transparency and coherence in every context.

The aim of the various current training courses in Ukraine is both to learn the basics of democracy education in the context of global development and to recognize that the desired results can only be achieved if the environment is one that sees itself as a culture of democracy. This democracy requires the commitment of citizens of all ages to

actively participate in public life. If citizens do not adhere to the appropriate values, attitudes and practices, democratic institutions cannot function, because one of the basic principles of democracy is that those who are affected by political decisions can express their opinions when decisions are made and that the decision-makers take their views into account. In this context, it is important to note that intercultural dialogue is arguably the most important means by which citizens can express their views to other citizens with different cultural affiliations today. It is also the means by which decision-makers can understand the views of all citizens, taking into account their different cultural affiliations. In culturally diverse societies, intercultural dialogue is therefore crucial to ensure that all citizens can participate equally in public debate and decision-making. Democracy and intercultural dialogue complement each other in culturally diverse societies. However, without the resulting respect, dialogue loses its primary quality as an open exchange of views through which people of different cultural affiliations can gain an understanding of each other's perspectives, interests and needs. Practicing this is one of the main objectives of all EDC/HRE training courses and therefore also of the RFCDC.

Considering the upheavals in Ukrainian society in general and in education in particular, caused by Russia's full-scale invasion of Ukraine and characterized by the simultaneity of maladaptive and adaptive processes, we note that Ukrainian teachers of preschool, general and extracurricular educational institutions are faced with the difficult task of managing the educational process under the influence of traumatic events and dangers, general and extracurricular educational institutions are faced with the difficult task of organizing the educational process under the influence of traumatic events and dangers, new migration realities, material and technical problems and the uncertainty of educational and social prospects. And one of the main tasks is the integration of children who are in war conditions into children's communities, including children who are internally displaced persons; children from the families of military personnel who are taking part or have taken part in hostilities against the Russian aggressor; children temporarily residing or having resided abroad; children residing or having resided on the territory of Ukraine during active hostilities; children who have lost relatives, suffered physical or psychological injuries as a result of hostilities, and other vulnerable categories of children.

Unfortunately, Russia's military aggression in Ukraine has changed the social reality of children and emphasized the need to adapt to a new social environment. The different life experiences that children go through in times of war can lead to misunderstandings and conflicts in children's communities, but also promote the renewal of these communities by agreeing on new values, norms and rules. Therefore, the social integration of children should be seen as a stage on the road to social inclusion, which is important for the development of social solidarity, equality and the well-being of children's communities.

Moreover, it is indisputable that the problem of integrating children affected by war requires an interdisciplinary approach that combines the efforts of sociology, psychology and pedagogy. Therefore, the general tasks for teachers are as follows:

- Socio-psychological support that provides emotional comfort and a sense of security;
- Implementation of an individualized approach in the educational process;
- Development of democratic interaction and empathic interpersonal communication in the children's community;
- Working with the community of children to accept and support each child;
- Involving the children in various types of joint activities;
- Interaction with parents (legal representatives), their involvement in the educational process.

The successful accomplishment of these tasks is fostered by a high level of empathy in the children's community and their ability to live and learn together. In the context of the challenges of integrating children who have survived a war conflict, it is important that educators develop their capacity for empathy, communication and co-operation as well as their psychological, social and civic competence.

In this context, the possibilities of using pedagogical and methodological resources of education for democratic citizenship and human rights education are updated. Therefore, the methodological guide «Together we will be stronger!» (2023), developed on the basis of the pedagogical and methodological resources of education for democratic citizenship and human rights education of the international educational platform «Living Democracy» within the framework of the initiative of the same name of the Swiss-Ukrainian project «DECIDE – Decentralization for Development» (DECIDE), deserves the attention of democratic education. The use of educational activities from the selection aims to develop children's cognitive, behavioral, social and emotional skills. This is important for their social adaptation, integration, the creation of an inclusive environment and personal self-realization. Achieving this goal is reflected in the methodological guide by grouping the educational activities into four themes:

I. You. We (getting to know each other, developing a friendly atmosphere in children's communities).

For the children's community to be successful, a friendly atmosphere must be created that encourages open communication and effective interaction. The children need to understand their value in this community, believe

in themselves and the uniqueness of their personality. It is also important that they learn to respect others and work together as a team (Together we will be stronger, 2023).

We are children and we have rights (study on human rights and children's rights).

The theme of the value, uniqueness and individuality of each child is linked to the idea of diversity and equality. We are all unique, but we have the same right to dignity. To develop an understanding of equality, children must not only know their rights, but also respect the rights of others. This requires them to develop empathy, which contributes to the fulfilment of moral duties (Together we will be stronger, 2023).

We are part of the wider world (acceptance of diversity and empathetic perception of others).

There are prejudices and stereotypes in the world that influence children from an early age and can be reflected in their communication with their peers. Every child has their own values and interests that guide them in everyday life and protect their personality. To avoid conflicts, children must learn tolerance and respect the rights of others (Together we will be stronger, 2023).

We live and learn according to the rules (joint agreement on rules and constructive resolution of conflicts).

There is no clear answer to the question of whether diversity is a resource or a problem. Although the risks of conflicts in the children's community are minimized by respecting rights, empathy and responsibility, they are nevertheless unavoidable. In such cases, it is important to resolve conflicts constructively and agree on rules together. At the same time, diversity can become a resource that directs the energy of the community towards self-development and self-realization in learning and shared activities. It is also important to celebrate and recognize shared successes (Together we will be stronger, 2023).

Undoubtedly, the pedagogical and methodological means of education for democratic citizenship and human rights education are only tools whose effectiveness depends on the ability of teachers to use them in their professional activity, taking into account ethical principles and a specific pedagogical context.

As part of the implementation of the Swiss-Ukrainian project DECIDE «DECIDE – Decentralization for Development» the Odessa Regional Academy of In-Service Education and a number of other Ukrainian postgraduate pedagogical training institutions and higher pedagogical training institutions are conducting relevant training for various target groups (heads and teachers of pre-school education institutions, general secondary schools, extracurricular educational institutions, integrative resource centers, employees of centers for professional development of pedagogical staff, scientific and pedagogical staff of postgraduate pedagogical educational institutions, employees of educational departments (divisions) of executive bodies of local authorities, etc.).

The results of the survey of 469 participants of the methodological marathon «Together we will be stronger!» (using EDC/HRE resources to promote the integration of children who were in war conditions), which took place in April 2024 in the Odessa region and included participation in an online training seminar and the independent development of a methodological counsellor, before the start and after the training:

- on the insufficient awareness of pedagogical professionals in the field of education for democratic citizenship and human rights education (28.6% of respondents stated that they are not aware of EDC/HRE resources; 38.4% are aware of EDC/HRE resources but do not use them in their professional activities; 33% are aware of EDC/HRE resources and use them in their professional activities). The probable reasons for these survey results are the turnover of teaching staff, the insufficient consideration of EDC/HRE in the professional training of future teachers and the unwillingness of teachers to use EDC/HRE resources in the digital space, given the prevailing remote form of organization of education under martial law;

- on teachers' recognition of the relevance of using EDC/HRE pedagogical and methodological resources to promote the integration of children who are in war conditions (23.9% of respondents stated that the topic is relevant; 76.1% – very relevant);

- on the effectiveness of implementing adult education programs in the digital space (49% of respondents stated that they are completely sure that they will be able to use; 49% of respondents are more confident than unsure that they will be able to use; and only 1.9% of respondents are rather unsure whether they will be able to use them).

In addition, the surveyed participants of the methodological marathon noted the development of their own competences for the culture of democracy, especially such as respect for human dignity and human rights (65.2% of respondents), the ability to cooperate (62%), the ability to listen and observe (48%), respect (47.8%), self-confidence (47.5%), civic awareness (47.3%), the ability to resolve conflicts (45.8%), flexibility and adaptability (44.1%), etc. Such learning outcomes are important not only in the context of teachers' professional activities, but also for the everyday practice of democracy in personal, social and public spheres of life.

Conclusions. Education for democratic citizenship and human rights education have a fundamental impact on building a democratic society, especially in the context of social and political challenges such as the war in Ukraine. In this context, psychosocial support plays a special role in providing emotional comfort and a sense of security to children who find themselves in conditions of war, as creating an inclusive environment in which

every participant in the educational process feels valued and protected is crucial for successful integration. Therefore, the main task is to develop skills of intercultural dialogue, tolerance and empathy, which help to reduce the level of conflict and strengthen social cohesion. At the same time, the pedagogical and methodological resources of EDC/HRE must be adapted to the new realities, taking into account the experiences of war that affect children and young people. In view of this, international cooperation and the exchange of experiences between educational institutions in different countries are important, as they allow teachers to improve their skills and acquire new knowledge about effective methods for teaching education and training, especially in the digital space. This contributes not only to the development of the professional competence of educational professionals, but also to the strengthening of the global educational community centered on shared democratic values and human rights.

REFERENCES

- Bäckman, E., & Bernard Trafford, B. (2007). Democratic governance of schools. URL: <https://theewc.org/resources/democratic-governance-of-schools/> [in English].
- Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education (2010). *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/en/web/edc/charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education> [in English].
- DECIDE. URL: <https://decide.in.ua/> [in Ukrainian].
- EDC/HRE Pack. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/en/web/edc/edc/hre-pack> [in English].
- Internationale Bildungsentwicklung. *PH Zürich*. URL: <http://surl.li/uczzd> [in German].
- Living Democracy. URL: www.living-democracy.com. [in English].
- Resolution on results and conclusions of the completed projects in the 1997-2000 medium-term programme (2000). *Standing Conference of European Ministers of Education*. URL: <https://rm.coe.int/16802f9339> [in English].
- Reference Framework of Competences for Democratic Culture. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/en/web/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture> [in English].
- Stayemo syl'nishymy razom : metodychnyy poradnyk z vykorystannya resursiv ODH/OPL u roboti z dytyachymy spil'notamy zadlya spryyannya intehratsiyi ditey, yaki opynylysy v umovakh viyny [We become stronger together: a methodical advisor on the use of EDC/OPL resources in working with children's communities to promote the integration of war-affected children] (2023). URL: https://decide.in.ua/wp-content/uploads/2023/11/stayemo-sylnishymy-razom_poradnyk_.pdf [in Ukrainian].

Голлоб Рольф,

доктор наук, професор,
відділу міжнародних проєктів у сфері освіти
Цюрихського педагогічного університету,
Цюрих, Швейцарія
rolf.gollob@phzh.ch

Гриньова Марія Василівна,

завідувач відділу міжнародної співпраці та трансферу інновацій
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»
Одеса, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1308-2634>
marishagrין@ukr.net

ОСВІТА ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА ТА ОСВІТА З ПРАВ ЛЮДИНИ

В УКРАЇНІ ЗАДЛЯ СПРИЯННЯ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті зацентровано на важливості освіти для демократичного громадянства (ОДГ) та освіти з прав людини (ОПЛ) в контексті сучасних соціальних і політичних викликів, зокрема війни в Україні. Розглянуто концепцію ОДГ/ОПЛ, розроблену Радою Європи, яка спрямована на розвиток активних громадян, здатних брати участь у житті своїх громад, розуміти свої права і обов'язки та ефективно сприяти розв'язанню суспільних проблем. Схарактеризовано три основні підходи ОДГ/ОПЛ: навчання «про» демократію та права людини, навчання «для» демократії та прав людини і навчання «через» демократію та права людини.

Основну увагу приділено використанню педагогічних та методичних ресурсів ОДГ/ОПЛ для сприяння інтеграції дітей, які опинилися в умовах війни. Закцентровано на необхідності психологічно-соціальної підтримки для забезпечення емоційного комфорту та відчуття безпеки дітей, які пережили травматичні події. Зосереджено на важливості розвитку демократичних відносин та емпатійного міжособистісного

спілкування в дитячих спільнотах, а також залученню батьків до освітнього процесу. Наголошено на необхідності адаптації педагогічних і методичних ресурсів ОДГ/ОПЛ до нових суспільних реалій, обумовлених повномасштабним вторгненням Росії в Україну. Підкреслено, що ефективність використання педагогічних та методичних ресурсів ОДГ/ОПЛ залежить від здатності вчителів застосовувати їх у своїй професійній діяльності, особливо в цифровому просторі, з урахуванням етичних принципів та конкретного педагогічного контексту. Представлено результати опитування учасників методичного марафону «Стаємо сильнішими разом!», що свідчать про недостатню обізнаність педагогічних працівників у сфері ОДГ/ОПЛ, а також про високу актуальність та ефективність таких навчальних програм для інтеграції дітей, які опинилися в умовах війни, через розвиток компетентностей для культури демократії у педагогів та дітей.

У статті підкреслено важливість міждисциплінарного підходу до розв'язання проблем дитячої інклюзії через об'єднання зусиль соціології, психології та педагогіки з використанням педагогічних та методичних ресурсів ОДГ/ОПЛ, а також наголошено на необхідності розвитку демократичної культури, яка сприяє соціальній солідарності, рівності та благополуччю дитячих спільнот.

Ключові слова: освіта для демократичного громадянства та освіта з прав людини (ОДГ/ОПЛ), Рада Європи, військова агресія Росії в Україні, соціальна інтеграція дітей, права людини, демократичні цінності, міжкультурний діалог, компетентності для культури демократії, соціально-педагогічна підтримка, інклюзивне середовище, демократична взаємодія, емпатійне міжособистісне спілкування, діти, педагоги, цифровий простір.

Дата надходження до редакції: 01.02.2024

©.Gollob R., Hrynova M. V., 2024

УДК 37.091.279.7-043.86:005.336.4

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1\(5\).315555](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1(5).315555)

Здрагат Світлана Геннадіївна,

кандидат соціологічних наук,

старший викладач кафедри філософії освіти,

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти

Одеської обласної ради»

м. Одеса, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-2574-1927>

s.zdragat@gmail.com

ЕВАЛЮАЦІЯ ТА ЇЇ ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Анотація: В статті розглядається зарубіжний досвід використання евалюації та евалюаційного дослідження шляхом визначення її функціонального призначення з історичної точки зору.

Ключові слова: евалюація, евалюаційне дослідження, оцінювання, оцінювальне дослідження, історія евалюації

Перша згадка про евалюацію з'явилась досить давно, на початку XIX століття, коли уряд США звернувся до спільноти незалежних експертів з поруханням оцінити реалізацію громадських програм у навчальних закладах, лікарнях, притулках та в'язницях.

Однак більшість авторів досліджень вважає, що початок робіт з евалюації на професійному рівні пов'язане саме з 60-ми роками XX століття. Вперше термін «евалюація» виник у зарубіжних країнах для позначення оцінки результативності експериментальної діяльності на основі вивчення і аналізу емпіричних даних. Частіше за все евалюацію сприймали як перевірку ефективності здійсненої діяльності і ступеня її відповідності поставленим цілям. При цьому її розглядали у контексті раціонально-критичного осмислення соціально-педагогічної значущості цілей освітньої діяльності. Евалюація у такому розумінні поєднувала контрольні функції з критичним аналізом емпіричного досвіду на фоні прогнозування тенденцій розвитку освітнього процесу. Вона включала розробку і обґрунтування процедур оцінювання якості освіти та всіх її компонентів. [1,с.125]

У методологічному плані надзвичайно важливо визначитись, чи є евалюація науковим дослідженням.

Спираючись на матеріали Ганни Коморовської, спробуємо відрізнити наукові дослідження від оцінювальних у різних їх аспектах. Якщо мотивацією наукового дослідження є пізнавальна цікавість і устремління до правди, то в оцінювальному дослідженні – це потреба у розв'язуванні проблеми. Метою

наукового дослідження є висунення певних висновків і формулювання тверджень, а оцінювального – прийняття раціонального рішення. Мета аналізу в науковому дослідженні полягає у формулюванні засад, знаходженні істини, а в оцінювальному – у якомога повнішому описуванні очевидного стану. Наукове дослідження і оцінювальне відрізняються також і роллю визначення: якщо для наукової роботи пояснення – це основна роль дослідження, то у оцінювальному дослідженні опис і оцінка є важливішими, ніж пояснення. Є певні відмінності щодо автономії проекту дослідження: якщо у першому випадку проект вибирається дослідником, то у другому – це робота на замовлення, оскільки мета роботи формулюється клієнтом. Ефекти наукового дослідження не обов'язково є безпосередньо суспільно корисними; на відміну від цього результати оцінювального дослідження одразу і безпосередньо придатні для клієнта. Вони суттєво відрізняються в залежності від ролі чинника цінності: наукове дослідження не обмежується системою цінностей: для нього найважливішим є прагнення до отримання об'єктивних відповідей і формулювання правил. На відміну від наукового, оцінювальне дослідження тісно пов'язане з цінностями, притаманними об'єкту оцінювання, котрі визнаються клієнтом і обговорені з усіма учасниками процесу оцінювання. [2., с. 44-46].

Деяко іншу класифікацію розробив польський дослідник К. Конажевські, який в залежності від мети виділив два види евалюації:

1) пізнавальне (діагностичне) дослідження, яке надає інформацію про вид, діапазон і розмір практичної складності;

2) оціночне (оцінювальне) дослідження, котре надає знання про передбачувані і непередбачувані кроки діяльності; з його допомогою можна перевірити нагальні застосовані засоби [3, с. 12-13].

Намагаючись визначити місце евалюації, К. Конажевські характеризує її як тип наукових досліджень. Причому він зазначає, що метою теоретичних досліджень є дослідження наукової теорії, а практичні дослідження проводяться, щоб додати імпульсів розвитку певної галузі суспільної практики. Практичні дослідження є науковими в тому розумінні, що спираються на теоретичні знання, хоча і не проєктуються з думкою долучення до теоретичного дискурсу. Практичне дослідження адресується до конкретної цільової групи, а не до невизначеного члена наукової спільноти, як це передбачається у теоретичному дослідженні. Ця цільова група частіше за все виступає спонсором дослідження. Причому, найважливішим критерієм розподілу практичних завдань є внесок дослідження у подолання труднощів, перед котрими стоїть цільова група.

Отже, якщо теоретичні наукові дослідження включають дослідження і перевірку, то практичні – пізнання і оцінку. Саме ця оцінка і на загальному, і на індивідуальному рівні, врешті решт, і складає функціональне призначення евалюації. На нашу думку, слід застерегти від того, щоб всі дії на території школи, спрямовані на розпізнання проблем чи оцінку, вважати за наукові дослідження. Проте, дуже важливо використовувати теоретичні знання на тему досліджень навіть при невеликих оцінювальних заходах.

Швейцарські дослідники розрізняють контингентні та експлоративні дослідження.

Контингентне дослідження дає можливість порівняти очевидний стан із очікуваним, тобто перевірити, наскільки досягнуто даний аспект якості у співвідношенні до встановленої раніше норми. В якості такої норми може бути збірник стандартів, критеріїв і показників, окреслений ззовні (наприклад, міністерством чи наглядовою радою). За допомогою відповідного інструментарію школа досліджує ступінь дотримання встановлених стандартів. Оскільки специфікою освітньої системи є трудність у загальному визнанні і окресленні можливих до оперування норм якості дидактичної і виховної роботи, то ефективнішим виявляється самостійне окреслення школою власних специфічних норм, стандартів, критеріїв і показників відповідно до обраної тематики. Проводячи контингентне дослідження, школа перевіряє ступінь дотримання власних критеріїв і стандартів.

Експлоративне дослідження дозволяє спрямувати діяльність вчителя на удосконалення якості. Висновки оцінювання служать кращому розумінню очевидності, дозволяють полегшити визначення проблем і надати пропозиції щодо їх вирішення. Проводячи експлоративне дослідження, школа не відходить від визначеної норми, але ставить собі «дослідницьке запитання», зосереджуючи дії на відкритих проблемах і завданнях. Прикладами можуть бути пошуки відповідей на питання: «Яким чином оцінюємо усні відповіді учнів у нашій школі?» або «За рахунок яких методів у нашій школі здійснюється індивідуалізація навчання?»

Отже, аналіз наведених класифікацій дозволяє зробити висновок, що на питання «Як є?», відповіді можливо знайти в ході діагностичного і експлоративного дослідження. Якщо ж стоїть питання «Чи це є так, як повинно бути? (стан «як повинно бути» є окреслений для прикладу у формі стандартів), необхідно проводити оцінювальне або контингентне дослідження.

Ми погоджуємося з М. В. Сачок, яка на основі вивчення зарубіжного досвіду евалюації включає у її предметне поле дослідження наступних проблем: розвитку керівництва (leadership development), освіти, служби (human services), навколишнього середовища, охорони здоров'я, зайнятості, сільського господарства (agricultural extension), мистецтва, кримінального правосуддя (criminal justice), програми бідності (poverty programs), транспортування, неподібності (diversity), керівництва до результатів (managing for results), представлення індикаторів (performance indicators), ефективності влади (effective governance), прогнозування (futuring) тощо [5, с. 36].

Згідно стандартів евалюації Німецького евалюаційного товариства, існує чотири основні фундаментальні якості евалюацій: корисність, виконуваність, коректність, точність. Стандарти корисності мають забезпечувати направленість евалюації на чітко визначені наміри; виконуваність означає забезпечення реалістичного, добре продуманого планування і проведення евалюації; стандарти коректності стоять на заставі поважного і чесного відношення до учасників евалюації; точність евалюацій повинна забезпечувати збір і передачу достовірної інформації і достовірних результатів відносно даного предмета і завдань.

Слід зазначити, що у ряді західних країн евалюація виділяється як окрема соціально-політична дисципліна. Дослідження звітів, представлених різними евалюаційними компаніями, показує, що найбільш популярними методами при проведенні евалюацій є інтерв'ю, анкетування та фокус-групи. По-друге, евалюація є саме соціальним процесом і соціальною дією, соціальною інтеракцією.

З точки зору впровадження, евалюація належить до системних інновацій щодо покращення якості управління школою, вдосконалення освітнього процесу тощо. Як свідчить досвід Швеції, для тривалого успіху реформ необхідним є дотримання, по меншій мірі, трьох умов. По-перше, ті особи, хто відповідає за реалізацію цілей, повинні розуміти, у чому саме полягає сенс окремо взятої цілі, погодитись з тим, що її досягнення є бажаним, і володіти знаннями і компетентністю, які для цього потрібні. Якщо цієї умови не дотримуватися, то поставлені завдання так і залишаться невирішеними. По-друге, спеціалісти в сфері освіти повинні бути підзвітні у досягненні цілей, сенс яких вони добре знають і розуміють. Вони повинні мати широку базу знань, уміти інтерпретувати цілі й формулювати їх у конкретній формі, що відповідає потребам і потенціалу учнів. По-третє, необхідно налагодити чіткий розподіл відповідальності між суб'єктами в рамках системи і школи, іншими словами, між політиками і адміністраторами, вчителями і директорами. Повинна бути повна ясність, хто і за що відповідає. [4, с. 27].

Цікавим є досвід управління школами у Великобританії, де всі школи, що існують за рахунок держави, мають піклувальні ради, до яких входять батьки, директори, вчителі та піклувальники, призначені місцевими органами управління освітою або органами церкви. Школи можуть також включити до піклувальної ради чотирьох піклувальників-спонсорів із сфери бізнесу, від яких очікується фінансова або управлінська підтримка. Саме піклувальні ради несуть відповідальність за шкільну політику і рішення, що приймаються школою щодо її запровадження, а також розділяють відповідальність за дисципліну у школі, а також за призначення і звільнення персоналу. Окрім того, піклувальні ради несуть відповідальність за виконання рекомендацій інспекцій; від них вимагається доведення звітів інспекцій і наступних дій у відповідності з рекомендаціями інспекцій до відома батьків.

Заслуговує уваги оцінка цілей навчання (Assessment for Learning, AFL), що отримала у Великобританії досить широке розповсюдження завдяки отриманню можливостей у ході такого оцінювання коригувати цілі, враховуючи соціальну динаміку. Оцінка цілей навчання – це процес пошуку та інтерпретації достовірних даних, які учні та їх вчителі використовують для того, щоб вирішити, на якому етапі руху до поставленої цілі знаходяться учні, куди їм потрібно рухатися далі і це зробити найкращим чином. Для регулювання практики роботи в класі розроблені базові принципи AFL:

– AFL – ефективне планування викладання і навчання, що включає стратегії, які гарантують, що учні розуміють цілі, яких вони домагаються, і критерії, що будуть застосовані у процесі оцінки їх роботи. Фокус уваги повинен бути спрямований на учня, який має розуміти не тільки, що треба вивчати, але і яким чином;

– AFL знаходиться у центрі практичної роботи в класі, адже учні демонструють знання, розуміння і навички, на основі яких вчитель намічає шляхи покращення роботи. Такі процеси assessment залучають як вчителя, так і учня до роздумів, діалогу і прийняття рішень.

– AFL – ключова професійна навичка, що необхідна вчителю для планування оцінювання учнів, спостереження за навчанням, аналізу і пояснення достовірних свідотств навчання, надання зворотнього зв'язку учням і допомоги їм у самооцінці.

– AFL повинна бути чутливою і конструктивною. Оскільки вчителі усвідомлюють, який вплив справляють їх оцінки на впевненість і ентузіазм учнів, то вони мають бути конструктивними у своїх коментарях, наскільки це можливо у зворотньому зв'язку. Такі коментарі щодо результатів роботи учня мають велике значення і для його навчання, і для його мотивації.

– AFL суттєво стимулює мотивацію завдяки тому, що акцент ставиться не на невдачах, а на досягненнях. Постійне порівняння з більш успішними учнями не сприяє мотивації і може навіть призвести до випадіння з процесу навчання у тих областях, де вони визнали себе «слабкішими».

– AFL сприяє розумінню цілей і критеріїв. Прийняття цілей навчання і критеріїв їх оцінки виникає, коли учні залучені до визначення цілей, а критеріїв assessment обговорюються з ними, використовуючи зрозумілі терміни і приклади, як ці критеріїв досягаються. Завдяки цьому можливо налагодити ефективний процес само- і взаємооцінки.

– AFL допомагає учням покращувати свої досягнення, планувати наступні кроки свого навчання. Вчителі надають їм допомогу, оскільки:

- 1) підкреслюють сильні сторони учня і радять їх розвивати;
- 2) конструктивно ставляться до будь-яких недоліків учня і засобів їх подолання;
- 3) надають можливості для учнів для покращення їх роботи.

– AFL формує потенціал для самооцінки. Прагнучі набувати нових знань і навичок, учні залучаються до саморефлексії й визначають подальші шляхи свого навчання. Вчителі завдяки завданням у відповідності з бажаннями і можливостями учнів сприяють розвиткові навичок самооцінки.

– AFL визнає всі освітні досягнення. Оцінка цілей навчання спрямована на покращення можливостей учнів проявляти себе у всіх сферах освітньої діяльності, що дозволяє визнати їх зусилля і успіхи [6].

У плані нашого розгляду інтерес викликає і система інформування про результати діяльності шкіл на рівні штату (штат Каліфорнія, США). Державні школи зобов'язані надавати спільноті інформацію про себе у формі щорічної шкільної доповіді SARC – School Accountability Report Cards. Ця доповідь включає дані, що дозволяють оцінювати і порівнювати школи за різними показниками: демографічна інформація; безпечне середовище і навчальний клімат у школі; дані про академічні успіхи школярів; розмір класу; інформація про вчителів і персонал; навчальний план і організація навчального процесу; дані про фінанси і витрати. У цій доповіді називають також партнерів школи з бізнесу і спільноти, описують можливості для залучення батьків, дають таблицю рівня відвідування учнями навчальних досягнень та дані тестування [7].

У Англії серед областей інспектування виділяють наступні: досягнення і стандарти, індивідуальний розвиток і благополуччя учнів, якість надання послуг (викладання і навчання, включаючи оцінку, навчальний план і підтримку учнів), загальна ефективність школи, потенціал школи для удосконалення, керівництво і управління (включаючи самооцінку). В ході інспектування підтвердили свою продуктивність такі орієнтири: 1) в першу чергу приймаються до уваги думки батьків і учнів; 2) шкільна самооцінка є основою для інспекції; 3) дані про досягнуті результати використовуються для формування первинної думки про стандарти і прогрес; 4) обов'язково публікується звіт для батьків і лист про результати перевірки для учнів.

Взагалі, в оцінці освітніх досягнень в Англії використовуються три підходи:

1) збір думок дітей про те, наскільки вони щасливі, проінформовані, соціально пристосовані та готові до активної участі. На основі відповідей дітей робиться висновок, наскільки школи готують їх до реального життя;

2) інспектування шкіл і спостереження за якістю викладання і навчання;

3) збір даних по різних аспектах досвіду дітей (коефіцієнт відвідування шкіл, процент відрахованих, рівень кваліфікацій, рівень зайнятості на ринку праці, здоров'я, добробут і т. п. Ця інформація свідчить про успішність шкільної системи, яка є ключовою частиною середовища, в якому учні задовольняють свої освітні потреби.

Досвід Австралії та Шотландії дозволяє зосередитись на ключових питаннях і областях самооцінки школи. Загальні принципи підзвітності і покращення роботи шкіл Австрії (The School Accountability and Improvement Framework) акцентуються на результатах, пов'язаних з трьома основними областями: процес навчання, можливість вибору учнем освітньої траєкторії, залученість у процес навчання учнів з вадами здоров'я та їх благополуччя. [4, с.115].

У Шотландії на досить високому рівні відпрацьована методологія здійснення зовнішньої (національна інспекція кожні шість років, щорічний огляд досягнутих результатів, двічі на рік дослідження результатів навчання по конкретних предметах, тричі в рік зустрічі зі спеціалістами по покращенню якості) і внутрішньої оцінки (систематичний моніторинг у класі, аналіз результатів екзаменів, щомісячні зустрічі з директором та замісниками, моніторинг шкільної статистики (відвідування, виключення і таке інше), а також дослідження за участю батьків, учнів та персоналу школи і щорічні звіти по стандартах і якості.

Важливе методологічне значення мають розробки польських дослідників, які аналізують різні аспекти оцінювання. Вони характеризують його і як елемент культури педагогічної діяльності, і як інструмент організаційного розвитку, і як самоконтроль, і як знаряддя співпраці.

Метою внутрішнього оцінювання не може бути тільки контроль кінцевих результатів. Врешті решт, оцінювання служить оптимізації й подальшому розвитку педагогічної роботи. Початком цього шляху має бути рефлексія і підсумовування власної роботи, що в результаті дозволяє впроваджувати зміни і планувати подальші заходи. І саме це є підставою для оцінювання.

Оцінювання повинно гарантувати і уможливити школі ретельне звітування перед громадськістю, педагогічним наглядом, керівними органами – тими, хто відкриває і фінансує школи, і тими, кого називаємо «зацікавленими» школою. Оцінювання надає людям, що працюють у школі, знання, як саме потрібно діяти, щоб розвиватися індивідуально (конкретна особа як вчитель) і в команді (школа як організація).

Оцінювання може допомагати у запобіганні проблемних ситуацій і забезпечувати швидке і тривале розв'язування проблем, що вже з'явилися. Через подачу позитивної зворотньої інформації оцінювання дозволяє працюючим у школі людям втримати чи збільшити рівень професійного задоволення і мотивації до праці.

На сьогодні можливо визначити ряд перспективних напрямів розвитку евалюаційних досліджень, до них належать: пошук шляхів розширення можливостей існуючих моделей оцінки щодо інноваційного трактування результатів якості освіти в рамках компетентнісного підходу; пошук та розвиток нових методів і підходів до аналізу впливів різних факторів на зниження об'єктивності вимірювань; дослідження в галузі вдосконалення методики розробки вимірювачів щодо трактування якості результатів освіти; формування та розвиток спеціальних процедур оцінювання адекватних поставленим освітнім цілям та інше.

Таким чином, з точки зору впровадження, евалюація належить до системних інновацій щодо покращення якості управління школою, вдосконалення освітнього процесу тощо. Це тип наукових досліджень, на основі яких практичні дослідження можуть додавати імпульсів розвитку певній галузі суспільної практики. Якщо теоретичні наукові дослідження включають дослідження і перевірку, то практичні – пізнання і оцінку. Саме ця оцінка і на загальному, і на індивідуальному рівні і складає функціональне призначення евалюації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Здрагат, С.Г. (2015). Евалюація: історія та розвиток. У Міжнародному науковому форумі: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: збірник наукових праць (Вип. № 19-20, с. 121–130). Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс».

Коморовська, Г. (1995). Оцінювання програм навчання. У Конструкція, реалізація і оцінювання програми навчання (с. 44-46). Варшава: ІВЕ.

Конажевські, К. (2000). Як проводити освітні дослідження. У Практична методологія (с. 12-13). Варшава: WSiP.

Оцінювання в школі [ред. Е. Толвінська-Круліковська]. (2010). Варшава: ОРО.

Сачок, М. В. (2010). Американська евалюаційна школа: досвід вирішення соціальних проблем. У Міжнародному науковому форумі: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент (Вип. 3, с. 28-41). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова.

Assessment Reform Group. (2002). Assessment for Learning: 10 principles. Research-based principles to guide classroom practice.

San Diego Unified School District. (б.д.). Отримано з <http://www.sandi.net/indices/parents.htm#acc>

REFERENCES

Zdrahat, S.H. (2015). Evaluatsiia: istoriia ta rozvytok. U Mizhnarodnomu naukovomu forumi: sotsiologhiia, psykhologhiia, pedahohika, menedzhment: zbirnyk naukovykh prats (Vyp. № 19-20, s. 121–130). Kyiv: TOV «NVP «Interservis».

Komorovska, H. (1995). Otsiniuvannia prohran navchannia. U Konstruktsiia, realizatsiia i otsiniuvannia prohramy navchannia (s. 44-46). Varshava: IVE.

Konazhevski, K. (2000). Yak provodyty osviti doslidzhennia. U Praktychna metodolohiia (s. 12-13). Varshava: WSiP.

Otsiniuvannia v shkoli [red. E. Tolvinska-Krulikovska]. (2010). Varshava: ORO.

Sachok, M. V. (2010). Amerykanska evaluatsiina shkola: dosvid vyrishennia sotsialnykh problem. U Mizhnarodnomu naukovomu forumi: sotsiologhiia, psykhologhiia, pedahohika, menedzhment (Vyp. Z, s. 28-41). Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova.

Assessment Reform Group. (2002). Assessment for Learning: 10 principles. Research-based principles to guide classroom practice.

San Diego Unified School District. (b.d.). Otrymano z <http://www.sandi.net/indices/parents.htm#acc>

Svitlana Zdragat

Candidate of Sociological Sciences,
Senior Lecturer of the Department of Philosophy of Education
Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-2574-1927>

s.zdragat@gmail.com

EVALUATION AND ITS FUNCTIONAL PURPOSE: FOREIGN EXPERIENCE

Abstract: *The article examines the international experience of using evaluation and evaluative research by determining its functional purpose from a historical perspective. The authors explore key concepts such as evaluation, evaluative research, assessment, evaluative inquiry, and the history of evaluation.*

Keywords: evaluation, evaluative research, assessment, evaluative inquiry, history of evaluation

Дата надходження до редакції 09.02.2024

© Здрагат С.Г., 2024

УДК 37.046:374

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1\(5\).315558](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1(5).315558)

Килівник Ольга Володимирівна,

методист науково-методичної лабораторії
управлінської діяльності та забезпечення якості освіти

кафедри філософії освіти

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти

Одеської обласної ради»,

м. Одеса, Україна

olhakylivnyk@gmail.com

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглядаються психолого-педагогічні умови професійного розвитку педагога закладу позашкільної освіти в контексті сучасних освітніх парадигм та викликів. Визначено, що сучасний педагог повинен володіти високим рівнем педагогічної майстерності, бути відкритим до змін та постійно самовдосконалюватися. Автор підкреслює важливість концепції неперервної освіти як головної передумови професійного розвитку педагогів. Висвітлюються різноманітні підходи до професійного розвитку педагогічних працівників закладів позашкільної освіти, включаючи курси підвищення кваліфікації при ІІІПО, які посідають центральне місце в системі неперервної освіти, самоосвіту та участь у професійних спільнотах. Особливо увага приділяється ролі інформаційно-комунікаційних технологій у професійному розвитку, розглядаються переваги такого підходу. Стаття пропонує комплексний погляд на проблему професійного розвитку педагогічного закладу позашкільної освіти, окреслюючи ключові напрямки та стратегії вдосконалення професійної майстерності в умовах сучасних освітніх трансформацій.

Ключові слова: педагоги закладу позашкільної освіти, психолого-педагогічні умови, професійний розвиток, неперервна професійна освіта, підвищення кваліфікації, педагогічна майстерність, самоосвіта, самовдосконалення, інформаційно-комунікаційні технології.

Динамічний розвиток освітньої системи України зумовлює потребу в безперервному вдосконаленні професійних компетенцій педагога. В умовах воєнного стану перед освітянами стоїть завдання стати педагогами нової генерації освітян, які володіють ключовими фаховими компетентностями для ефективного виконання розширених соціально-професійних ролей.

Сучасна освітня парадигма «освіта протягом життя» у професійній освіті змінила усталену парадигму «освіта протягом життя». На думку І.А.Зязюна, людина має вчитися постійно, без відносно довгих перерв

у освітніх установах, чи займатися самоосвітою. «Людина включена в освітній процес на всіх стадіях її розвитку з врахуванням спадковості при переході з одного ступеня до іншого» [3].

Це означає, що сьогодні акцент з одноразового набуття знань зміщено на безперервне навчання та є ключовою передумовою професійного розвитку педагога закладу позашкільної освіти. Такий підхід передбачає постійне вдосконалення кваліфікації та майстерності педагога протягом усієї професійної діяльності.

Професійний розвиток педагога закладу позашкільної освіти є однією з найважливіших складових забезпечення якісної освіти. У п. 10 статті 18 Законі України «Про освіту» безперервний професійний розвиток визначено як безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої та/або післядипломної освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності [1].

Для забезпечення професійного розвитку та відповідності сучасним освітнім стандартам, педагог повинен не лише розуміти, а й дотримуватися нормативно-правових документів. Основними актами законодавства, що регулюють питання підвищення кваліфікації та атестації є:

Закони України «Про освіту» (статті 50, 59) та «Про позашкільну освіту» (стаття 24);

постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (зі змінами);

Положення про атестацію педагогічних працівників, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 09 вересня 2022 року № 805.

Сьогодні професійний портрет педагога-позашкільника набуває нової якості. Сучасний педагог закладу позашкільної освіти повинен мати не лише високий рівень педагогічної майстерності, він також має:

- бути відкритим до змін та постійно самовдосконалюватися, адаптуватися до швидкозмінних умов сучасного освітнього середовища, вміти критично оцінювати власну діяльність, шукати нові знання та методики, використовувати досвід інших педагогів та науковців, бути готовим до постійного методичного саморозвитку;

- орієнтуватися в нормативних і законодавчих актах, що регулюють освітню діяльність, вміти знаходити, аналізувати та застосовувати на практиці положення цих документів, а також слідкувати за змінами в законодавстві у сфері освіти;

- бути патріотом, носієм культурної спадщини українського народу;

- знати психологію дітей та підлітків, розуміти їх потреби та інтереси, вміти вирішувати конфлікти, створювати атмосферу довіри та співпраці;

- бути фасилітатором освітнього процесу, мати високий рівень методичної компетентності, використовувати інноваційні технології навчання; знати та вміти застосувати в освітній діяльності гуртка чи іншого творчого об'єднання проектних, дослідницьких, проблемних, ігрових та інші сучасних методик, що роблять навчання більш ефективним, цікавим та практичним;

- знати і володіти основами інклюзивної освіти для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, розуміти різні види особливих потреб, вміти адаптувати навчальні матеріали та методики для вихованців з різними особливими освітніми потребами;

- вміти ефективно використовувати активні методи навчання;

- володіти інформаційно-комунікаційними технологіями; знаходити та використовувати актуальну інформацію, ресурси та інструменти; використовувати різні онлайн-платформи для спілкування, обміну інформацією, участі в онлайн-семінарах та конференціях;

- мати навички медіаграмотності, досконало орієнтуватися в безмежному медіапросторі, вміти опрацювати велику кількість інформації, критично її оцінювати; розуміти механізми створення та поширення медіаконтенту; бути обізнаним у питаннях кібербезпеки та вміти захищати персональні дані, знати про основні загрози в інтернет та застосовувати відповідні заходи безпеки та вміти навчати цьому вихованців;

- вміти розвивати критичне мислення та творчі здібності здобувачів освіти (вихованців);

- ефективно налагоджувати педагогічне партнерство з усіма учасниками учасниками освітнього процесу, що потребує від педагога-позашкільника вміння вести конструктивний діалог, шукати спільні рішення та працювати в команді;

- бути креативним, ініціативним, володіти навичками проектного менеджменту, вміти презентувати ідеї та знаходити партнерів для реалізації освітніх ініціатив;

- розуміти принципи сталого розвитку та вміти інтегрувати їх у освітній процес, бути обізнаним в екологічних, соціальних та економічних аспектах сталого розвитку та включати ці теми в навчальну програму;

- бути обізнаним у питаннях авторського права та академічної доброчесності, знати правила використання інтелектуальної власності, вміти правильно цитувати джерела та навчати цьому вихованців;
- мати навички тайм-менеджменту, вміти пріоритизувати завдання, ефективно розподіляти час, уникати прокрастинації;
- мати високий рівень емоційної стійкості та стресостійкості, вміти керувати власними емоціями, зберігати спокій у стресових ситуаціях та швидко відновлюватися після емоційного напруження;
- володіти техніками мінімізації професійного вигорання, вміти розпізнавати ознаки вигорання, застосовувати методи самовідновлення та підтримки професійної мотивації;
- володіти основами першої домедичної допомоги, знати базові процедури надання першої допомоги та вміти швидко реагувати в екстрених ситуаціях.

Освітній процес сьогодення потребує якісної підготовки спеціалістів позашкільної освіти і несистемна робота у вигляді короткострокових семінарів чи епізодичних занять не забезпечує повною мірою готовність долати щоденні виклики, з якими зустрічається педагог позашкільного закладу, існує необхідність у системній роботі з підвищення компетентності педагогічних працівників [4]. Тож, окреслений вище портрет сучасного педагога закладу позашкільної освіти вимагає створення відповідних психолого-педагогічних умов професійного розвитку та які сприяють розвитку та вдосконаленню вищеперелічених якостей. Варто зазначити, що ці умови мають бути системним, динамічними та відповідати актуальним потребам суспільства.

Головною передумовою професійного розвитку педагога є неперервна професійна освіта. Центральне місце в системі неперервної освіти посідають курси підвищення кваліфікації при інститутах післядипломної педагогічної освіти. Методологічною основою курсів підвищення кваліфікації педагогів закладів позашкільної освіти, які відповідають сучасній освітній парадигмі особистісно-центрованої освіти є «велика шістка» важливих традиційних принципів дидактики: наступності, усвідомлення, науковості, наочності, предметності, розвивального навчання. Сучасні підходи до розробки освітніх програм на курсах підвищення кваліфікації базуються на принципах андрагогіки, яка акцентує увагу на самонавчанні, практичній спрямованості та взаємодії у навчальному процесі.

Окрім традиційної «великої шістки» принципів дидактики, виділена також «трійка» сучасних принципів, які гарантовано стимулюють успішне проектування і реалізацію розвитку педагогів закладів позашкільної освіти за індивідуальною освітньою траєкторією: демократизації курсів підвищення кваліфікації; саморозвитку особистості педагога-позашкільника; психологічної підтримки розвитку особистості педагога закладу позашкільної освіти за його проектом індивідуальної освітньої траєкторії. Дотримання цих дидактичних принципів дає змогу успішно проектувати й реалізувати педагогом закладу позашкільної освіти своєї індивідуальної освітньої траєкторії [10].

Педагог повинен відслідковувати останні тенденції в освіті, новини в педагогіці та зміни в навчальних програмах. Згідно з пунктом 7 постанови Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників», педагогічні працівники самостійно обирають конкретні форми, види, напрями та суб'єктів надання освітніх послуг із підвищення кваліфікації [7]. Потреби педагогів у знаннях щодо сучасних орієнтирів вітчизняної освіти, нормативних документів, інноваційних технологій навчання, розвитку гнучких навичок та інших теоретичних знань та практичних навичок, котрі необхідні сучасному професіоналу в сфері позашкільної освіти задовольняються тематикою курсів підвищення кваліфікації при ІППО. Це дає педагогам можливість регулярно оновлювати свої знання, вдосконалювати навички та компетенції відповідно до сучасних вимог освітнього процесу.

Аналіз наукової літератури дає змогу визначити, що однією з важливих умов розвитку професійних компетентностей педагогів є формування у них мотивації до самоосвіти, саморозвитку і самореалізації у професійно-педагогічній діяльності.

Ключовим елементом успішного та ефективного удосконалення професійних компетентностей є саморозвиток. Цей процес дозволяє педагогові постійно вдосконалювати свої знання, навички та підходи навчання. Оскільки, «саморозвиток – це усвідомлений, керований особистістю процес, унаслідок якого відбувається удосконалення фізичних, розумових і моральних потенцій людини. Процес саморозвитку не має меж, як немає меж досконалості людини» [6]. Отже, саморозвиток - це не лише процес, але й стан свідомого педагога, який завжди прагне розвиватися та покращувати свою роботу в закладі позашкільної освіти.

Процесом, який не тільки мотивує освітян до постійного самовдосконалення та підвищення кваліфікації, але й забезпечує чіткі орієнтири для професійного зростання є атестація [5]. Більше того, атестаційний процес сприяє формуванню у педагогів культури рефлексії та самоаналізу, що є фундаментальним для безперервного професійного розвитку та адаптації до динамічних змін в освітньому середовищі.

Важливою умовою вдосконалення професійної компетентності педагогів позашкільних навчальних закладів є – створення сприятливого освітнього середовища. Педагогічні працівники повинні працювати в умовах, що сприяють їхньому професійному розвитку. Це включає підтримку адміністрації, наявність ресурсів для самоосвіти та розвитку, а також можливості для обміну досвідом з колегами. Співпраця з іншими педагогами, особливо з досвідченими колегами, менторство та коучинг, може сприяти обміну знаннями та відкривати нові педагогічні перспективи. Забезпечити можливості для обміну досвідом, отримання порад та підтримки педагогів закладу позашкільної освіти може завдяки членству в спільнотах, таких як педагогічні та методичні об'єднання, асоціації.

Професійний досвід спілкування з педагогічними працівниками закладів позашкільної освіти різних вікових категорій та з різним педагогічним досвідом свідчить про важливість психологічної готовності керівника гуртка (чи тренера/викладача мистецьких дисциплін) до впровадження нових освітніх технологій. Важливу роль у цьому процесі відіграє мотивація педагога до самовдосконалення та досягнення високого рівня задоволення від своїх результатів.

Професійний розвиток педагогів неможливий без належної психологічної підтримки. Справлятися з професійними викликами та зберігати позитивний настрій дає участь у тренінгах з розвитку емоційного інтелекту та стресостійкості.

Педагог закладу позашкільної освіти може підвищувати свій професійний рівень самостійно опрацьовуючи психолого-педагогічну літературу та наукові статі, які допомагають розширити знання і використовувати нові підходи в освітньому процесі.

Спроби використовувати нові технології, методики навчання та інші інновації допомагають збагачувати власний педагогічний досвід. Розвитку творчого потенціалу та професійного зростання педагогів сприяє їх участь в інноваційних проєктах, розробці нових методик та впровадженні сучасних підходів у навчанні. А здійснення педагогічних досліджень дозволяє глибше розуміти власну роботу, ефективність методик та вплив на навчання вихованців. Освоєння та впровадження в роботу новітніх педагогічних технологій допомагає педагогу залишатися сучасним та привертати увагу вихованців.

Використання новітніх технологій визначає інтеграцію сучасних технологій та підвищення кваліфікації педагогів щодо впровадження інноваційних методів навчання, як ключових компонентів модернізації освітнього процесу. На сьогодні невідкладними завданнями модернізації позашкільної освіти є комп'ютеризація, інформатизація, цифровізація освіти, застосування сучасних інформаційних технологій в педагогічному процесі. Інтеграція сучасних технологій, підвищення кваліфікації педагогів та впровадження інноваційних методів навчання є пріоритетними напрямками розвитку освіти Стратегії розвитку освіти Міністерства освіти і науки України до 2027 року [9]. Це передбачає що освітяни мають вміти активно використовувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) у своїй роботі. Це включає навчання новим технологіям, застосування ІКТ у навчальному процесі для підвищення його ефективності, а також використання онлайн-ресурсів для самоосвіти та професійного спілкування.

Використання електронних ресурсів, веб-платформ та онлайн-курсів для самостійного навчання надає педагогу закладу позашкільної освіти кілька важливих переваг. ІКТ забезпечують вищий рівень мобільності освітнього процесу, а відтак і вищий рівень його індивідуалізації [8]. Використання ІКТ надають можливість педагогу швидкий доступ до сучасних наукових надбань і методик, постійно оновлювати власні знання відповідно до останніх освітніх тенденцій та інновацій. Онлайн-курси та електронні ресурси дозволяють педагогам-позашкільникам оновлювати свої знання у власному темпі та у зручний для них час, що особливо важливо в умовах нестабільності. Навчання на онлайн курсах надають доступ до широкого спектру освітніх ресурсів, включаючи відео, інтерактивні завдання, тести тощо. Онлайн-курси часто є доступнішими за ціною порівняно з традиційними семінарами та тренінгами, а також економлять час на дорогу та проживання. Використання веб-платформ і участь в освітніх мережевих спільнотах сприяє налагодженню контактів не тільки з колегами з різних куточків України, а й інших країн, що дозволяє обмінюватися досвідом, знайомитися з міжнародними освітніми практиками та методиками і отримувати нові ідеї для роботи. Завдяки цим перевагам використання електронних ресурсів, веб-платформ та онлайн-курсів стає важливою складовою професійного розвитку педагогів закладів позашкільної освіти.

Передумовою успішних змін у професійному розвитку педагогів є участь у професійних, методичних заходах (традиційних, інноваційних): захист-презентація власних кейсів; тижднів педагогічної майстерності; виставка-презентація педагогічних досягнень; конкурс творчих досягнень гуртків, студій в закладі; творчі портрети гуртків, студій закладу; участь у I-II етапах Всеукраїнських конкурсів «Джерело творчості» та конкурсу рукописів навчальної літератури, інших конкурсах педагогічної майстерності та

серед педагогів закладів позашкільної освіти; організація заходів різного рівня (майстер-класів, конференцій, семінарів, форумів, виставок, конкурсів, змагань в галузі позашкільної освіти та ін.).

Важливим аспектом удосконалення професійної майстерності педагога закладу позашкільної освіти є системна і свідомо рефлексія, яка дозволяє визначати сильні та слабкі сторони в роботі та визначати напрямки подальшого розвитку. Свої досягнення, проблеми, стратегії покращення та план індивідуального розвитку педагог може відобразити за допомогою власного портфоліо чи журналу саморозвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Закон України «Про освіту». (n.d.). Retrieved August 21, 2024, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Закон України «Про позашкільну освіту». (n.d.). Retrieved August 21, 2024, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9+%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA#Text>

Зязюн, І. А. (2001). Неперервна освіта як основа соціального поступу. В І. А. Зязюн & Н. Г. Ничкало (Ред.), *Неперервна професійна освіта: теорія і практика: збірник наукових праць* (Ч. 1, с. 15–23). Київ: [видавництво].

Корнієнко, А. В. (2018). Зміст підготовки педагога закладу позашкільної освіти до етнокультурного виховання учнів. У *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Особистість у просторі виховних інновацій»*. Retrieved August 21, 2024, from https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/713020/1/Machuskyi_konf_2018.pdf

Міністерство освіти і науки України. (2022). Наказ Міністерства освіти і науки України від 09 вересня 2022 р. № 805 «Про затвердження Положення про атестацію педагогічних працівників». Retrieved August 21, 2024, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-22#Text>

Ніколенко, Л. (2017). Саморозвиток індивідуальності педагога завдяки системі формальної, неформальної та інформальної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*, (2), 93.

Кабінет Міністрів України. (2019). Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (зі змінами). Retrieved August 21, 2024, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text>

Стойка, О. Я., & Веремієнко, В. О. (2023). Роль ІКТ у формуванні професійних компетентностей майбутніх викладачів ЗВО. *Інноваційна педагогіка*, 56(1), 221–224. Retrieved August 21, 2024, from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/49839?mode=full>

Міністерство освіти і науки України. (2024). Стратегія розвитку освіти Міністерства освіти і науки України до 2027 року. Retrieved August 21, 2024, from <https://mon.gov.ua/ua/news/osvita-peremozhchiv-predstavlyayemo-strategichnij-plan-diyalnosti>

Стрельников, В. Ю. (2024). Ознаки неперервної освіти, яка стимулює індивідуальну освітню траєкторію педагогів закладів позашкільної освіти в умовах війни. В Т. С. Плачинда (Ред.), *Вдосконалення позашкільної освіти в умовах сучасних трансформацій: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (с. 281–285). Кропивницький: [видавництво].

REFERENCES

Zakon Ukrainy «Pro osvitu». (n.d.). Retrieved August 21, 2024, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Zakon Ukrainy «Pro pozashkilnu osvitu». (n.d.). Retrieved August 21, 2024, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9+%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA#Text>

Ziazun, I. A. (2001). Neperervna osvita yak osnova sotsialnoho postupu. V I. A. Ziazun & N. H. Nychkalo (Red.), *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka: zbirnyk naukovykh prats* (Ch. 1, s. 15–23). Kyiv: [vydavnytstvo].

Kornienko, A. V. (2018). Zmist pidhotovky pedahoha zakladu pozashkilnoi osvity do etnokulturnoho vykhovannia uchniv. U *Materialy Vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii «Osobystist u prostori vykhovnykh innovatsii»*. Retrieved August 21, 2024, from https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/713020/1/Machuskyi_konf_2018.pdf

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2022). Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 09 veresnia 2022 r. № 805 «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro atestatsiiu pedahohichnykh pratsivnykiv». Retrieved August 21, 2024, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-22#Text>

Nikolenko, L. (2017). Samorozvytok individualnosti pedahoha zavdiaky systemi formalnoi, neformalnoi ta informalnoi osvity. *Pisliadyplomna osvita v Ukraini*, (2), 93.

Kabinet Ministriv Ukrainy. (2019). Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 serpnia 2019 r. № 800 «Deiaki pytannia pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv» (zi zminyamy). Retrieved August 21, 2024, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text>

Stoika, O. Ya., & Veremiienko, V. O. (2023). Rol IKT u formuvanni profesiinykh kompetentnosti maibutnykh vykladachiv ZVO. *Innovatsiina pedahohika*, 56(1), 221–224. Retrieved August 21, 2024, from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/49839?mode=full>

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2024). Stratehiia rozvytku osvity Ministerstva osvity i nauky Ukrainy do 2027 roku. Retrieved August 21, 2024, from <https://mon.gov.ua/ua/news/osvita-peremozhciv-predstavlyayemo-strategichnij-plan-diyalnosti>

Strelnikov, V. Yu. (2024). Oznaky neperervnoi osvity, yaka stymuliuie individualnu osvitniu traiektoriiu pedahohiv zakladiv pozashkilnoi osvity v umovakh viiny. V T. S. Plachynda (Red.), *Vdoskonalennia pozashkilnoi osvity v umovakh suchasnykh transformatsii: materialy I Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii* (s. 281–285). Kropyvnytskyi: [vydavnytstvo].

Olha Kylivnyk,

Methodologist of the Scientific and Methodological
Laboratory of Management
Activities and Quality Assurance in Education at
the Department of Philosophy of Education
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine
olhakylivnyk@gmail.com

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF A TEACHER IN AFTER-SCHOOL EDUCATION INSTITUTION

Abstract. *The article deals with the psychological and pedagogical conditions for the professional development of a teacher of an after-school education institution in the context of modern educational paradigms and challenges. It is determined that modern teachers should have a high level of pedagogical skills, be open to change and constantly improve themselves. The author emphasizes the importance of the concept of continuing education as the main prerequisite for the professional development of teachers. Various approaches to the professional development of teachers in after school education institutions are highlighted, including in-service training courses in the system of continuing education, self-education and participation in professional communities. Particular attention is paid to the role of information and communication technologies in professional development, and the advantages of this approach are discussed. The article offers a comprehensive view of the problem of professional development of non-formal education teachers, outlining key areas and strategies for improving professional skills in the context of modern educational transformations.*

Key words: *teachers of an after-school education institution, psychological and pedagogical conditions, professional development, continuing professional education, professional development, pedagogical skills, self-education, self-improvement, information and communication technologies.*

© Кілівник О.В., 2024

т

а

т

а

н

а

д

х

о

д

ж

е

н

н

я

д

о

п

УДК 37.014.523:242.5 (045)

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1\(5\).315564](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1(5).315564)

Ліненко Олена Василівна,
методист Центру освітніх ініціатив
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»
Одеса, Україна
e.oknen@gmail.com

Саснко Людмила Іванівна,
кандидат історичних наук
завідувачка науково-педагогічної бібліотеки КЗВО «Одеська академія
неперервної освіти Одеської обласної ради»
Одеса, Україна
<https://orcid.org/0009-0007-7309-7367>
Saenko631@ukr.net

СТОРІНКАМИ ІСТОРІЇ ОСВІТИ ОДЕЩИНИ: МИХАЙЛІВСЬКА ОДНОКЛАСНА ЦЕРКОВНО-ПАРАФІЯЛЬНА ШКОЛА НА МОЛДАВАНЦІ

Анотація. Статтю присвячено огляду національного, духовного та морально-етичного виховання, учнівської молоді через навчання у церковно-парафіяльних школах м. Одеса.

Ключові слова: освіта, історія, церковно-парафіяльна школа, духовно-моральне виховання, Одеса.

Постановка проблеми. Сьогодні стає першочерговою потреба пошуку нових організаційних форм здобуття якісної освіти та фахової підготовки, мережа яких повинна задовольняти запити будь-якої особи відповідно до її інтересів, вмінь, здатностей та вимог суспільства. Важливою перевагою культурного життя Україні другої половини XIX ст. був інтенсивний розвиток освіти та науки. Саме тому необхідним стає детальне та всебічне вивчення історії церковно-парафіяльних шкіл, усвідомлення сутності та сенсу цього історико-педагогічного феномену з метою пошуку новітніх та удосконалення існуючих напрямів розвитку національної системи освіти України. Особливістю сучасної освітньої практики є тенденція до поступової інтеграції світського й релігійного компонентів, що підтверджує низка нормативних документів. У Концепції розвитку педагогічної освіти (2018 р.) педагогічна освіта визначається як «система професійної підготовки педагогічних працівників до здійснення педагогічної діяльності». В умовах поступового взаємопроникнення світської і релігійної освіти важливим завданням означеної підготовки є формування вчителя-професіонала, який уміло викладає, організує учіння і життєдіяльність дітей, створюючи умови для їхнього інтелектуального і морального розвитку, впливає на формування духовного світу вихованців.

Аналіз наукових джерел з питань історії розвитку та становлення педагогічної думки, зокрема початкової школи України та Одеси. У другій половині XIX – початку XX ст. відбувалися кардинальні зміни у всіх сферах життя суспільства. Низький рівень письменності ставив питання про негайне проведення реформ у галузі освіти, й насамперед у початковій школі. Освітні реформи другої половини XIX – початку XX ст. стали предметом досліджень таких науковців, як С. Васильєва, В. Гриньова, С. Золотухіна, Н. Побірченко, Н. Рудічева, Н. Якушко. Увага до церковно-парафіяльних шкіл, розуміння значення їх педагогічного досвіду для освіти є цілком виправданою та актуальною.

Виклад основного матеріалу.

Українська культура другої половини XIX ст., незважаючи на всі перепони, продовжувала успішно розвиватися. Цьому сприяли: по-перше, реформи 1860-1870-х років (скасування кріпосного права, судова, земська, міська, освітня реформи); по-друге, бурхливий розвиток капіталістичних відносин. Політика реформ проводилась царизмом одночасно з політикою репресій проти української культури. Лише з початку 1870-х років в Україні поживається культурно-освітня діяльність. У другій половині XIX ст. українська культура продовжувала розвиватися в умовах колонізаторських політичних режимів, що панували на українських землях. Становлення індустріального суспільства, розвиток промисловості обумовили появу

вищих технічних навчальних закладів. Особливості розвитку культури в українських землях середини XIX – початку XX століття.

Історія народної школи у своєму розвитку пройшла довгий та важкий шлях. Скасування кріпосного права вимагало створення школи для всіх прошарків населення. Після реформи царський уряд головну увагу приділяв парафіяльним школам, причому основні витрати на їхнє утримання перекинув на місцеві органи влади. Період XIX – початку XX століття характеризувався інтенсивним розвитком виробництва, економіки, торгівлі, культури, що вимагали у свою чергу розвитку народної освіти. Він зумовлював збільшення кількості навчальних закладів та учнів у них.

Церковно-парафіяльні школи діяли при церквах православного духовенства та несли не тільки грамотність, а й релігійно-моральне виховання, але не були забезпечені у матеріальному стані.

На початку XIX століття у 1817 році (граф А. Ланжерон) відбулася закладка церкви Архистратига Михайла на Молдаванці. Храм освятили у 1820 році, а поруч побудували кілька споруд.

Одну з них, приміщення церковної сторожки, яку у 1890 році пристосували під однокласну церковно-парафіяльну школу. Цей заклад знаходився у веденні духовного відомства. Дітей тут навчали закону Божому, церковним співам, письму, читанню, арифметиці, рукоділлю та граматики. Вчителі в основному з числа священнослужителів працювали без винагороди. Завідувачем школи був Попов Митрофан Ігнатович, який викладав Закон Божий.

Школа утримувалась на кошти батьків-парафіян, які вносили 50 копійок щомісяця, або 6 карб. на рік. На ці гроші дітей забезпечували підручниками та писемним приладдям. У 1891 році у школі навчалися 19 хлопчиків, у 1892-1893 роках кількість учнів зросла і складала 29 хлопчиків та 20 дівчат, але охочих до навчання було до 70 дітей. Приміщення церковної сторожки стало занадто малим.

У 1915 році священники та батьки-парафіяни клопотали про будівництво нової будівлі для школи. Мова йшла про двоповерхову споруду для двокомплектної школи, на кожному поверсі якої планувалося обладнати по дві класні кімнати на 50 учнів кожна. Класні кімнати повинні були відокремлюватися розсувними простінками, щоб перетворюватись у зали для влаштування шкільних свят. Документального підтвердження про будівництво школи відсутня. Але достеменно відомо, що пізніше заклад розташовувався у будинку притча (залишки якого на перехресті Михайлівської площі та вулиці Виноградної (Бабеля). У радянські часи у цьому будинку розташовувався дитячий садочок.

Як повідомляється в урочистому звіті до 25-річчя заснування Одеської Михайлівської однокласної церковно-парафіяльної школи (1915 р), за роки діяльності у школі навчались 657 хлопчиків та 526 дівчат, з них склали іспити відповідно 15,2% і 17% (дівчатка вчилися трошки краще за хлопців). Поряд та на недалекій відстані від школи знаходилося декілька безоплатних народних училищ, однак

Второй причтовый дом Михайловской церкви постройки 1882 г. Фото 1996 г.

батьки-парафіяни вносили плату 5-6 карб. на рік, а деякі платили навіть і 12 карб. за навчання дітей саме в церковній школі. У роки першої світової війни учні школи брали участь у шитті білизни для воїнів, на свої кошти – зібрали 70 пакунків з подарунками, а також 12 карб. 50 коп. грошима.

Навчальний заклад існував і у перші роки радянської влади. 20 червня 1923 року співробітниками Губсоцвиху на Молдаванці за адресою Михайлівська площа, 16 було виявлено підпільну школу. В ході перевірки з'ясувалося, що приміщення школи прикрашали портрети царських міністрів, ікони та лампади. Учні не мали елементарних знань, навіть нічого не знали про події, які відбувалися в країні. Школу було закрито, вчительку віддали під суд. Про це повідомляється у замітці освітянського часопису «Наша школа» (№ 1, серпень. 1923 р.).

Таким чином, церковно-приходські школи сприяли поширенню міцної грамотності та відповідала потребам людей в освіті. Церковно-парафіяльні школи посіли поважне місце у розвитку початкової освіти в Україні другої половини XIX ст. - початку XX с.

Підписи під фото:

1. (Фото 1). Церква Архистратига Михайла на Михайлівській площі. Зображення кінця XIX ст. (З приватного архіву Є. Сокольського, колоризація – Є. Сокольський)
2. (Фото 2). Будівля притча, в якій розташовувалась церковно-парафіяльна школа. 1882 рік. Архітектори Ф.І. Нельговський, П.В. Апишков. Михайлівська площа, 16.
3. (Фото 3). Будівля притча. 2016 рік. Михайлівська площа, 16. (Фото з інтернету)
4. (Фото 4). Викладачі та учні церковно-парафіяльної школи, кінець XIX ст. (З фондів музею «Християнська Одеса»)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Донцова Т. (2005) «Архангело-Михайлівська на Молдаванці церква». Одеса.
 Попов М.(протоєрей). (1916) Історична записка «Одеська Михайлівська однокласна церковно-приходська школа 1890 р.1 жовтня 1915 р.». Одеса.
Наша школа, № 1. Серпень. 1923.

REFERENCES

- Dontsova T. (2005) «Arkhanhelo-Mykhailivska na Moldavantsi tserkva». Odesa.
 Popov M.(protoierei). (1916) Istorychna zapyska «Odeska Mykhailivska odnoklasna tserkovno-prykhodska shkola 1890 r.1 zhovtnia 1915 r.». Odesa.
Nasha shkola, № 1. Serpen. 1923.

Olena Linenko,

methodologist of the Center for Educational Initiatives
 Odessa Regional Academy of In-Service Education,
 Odessa, Ukraine
e.oknen@gmail.com

Lyudmila Sayenko,

candidate of historical sciences
 head of the scientific and pedagogical library
 Odessa Regional Academy of In-Service Education,
 Odessa, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0007-7309-7367>
Saenko631@ukr.net

PAGES OF THE HISTORY OF EDUCATION IN ODESA REGION: MIKHAILIVSKA ONE-CLASS CHURCH-PARISH SCHOOL IN MOLDAVANKA

Abstract: *The article is devoted to the review of national, spiritual and moral and ethical education, student youth through training in church parochial schools of Odessa.*

Keywords: *education, history, church and parochial schools, spiritual moral education, Odessa.*

Дата надходження до редакції 23.01.2024

© Ліненко О. В., Саєнко Л. І., 2024

УДК: 37.015.31:005.963.1+37.091.33-027.22:796(477.7)
[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1\(5\).315568](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1(5).315568)

Онишук Світлана Олександрівна,

кандидат педагогічних наук,
завідувач науково-методичної лабораторії суспільно-гуманітарної освіти,
старший викладач кафедри методики викладання і змісту освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,
м. Одеса, Україна

onischuksv2016@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3101-8524>

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** У статті висвітлено розвиток професійних компетентностей педагогів освітньої галузі фізичної культури Одещини через призму навчання з різних варіативних модулів. Відповідно реалізації Державного стандарту базової середньої освіти та освітніх програм з предмету фізична культура. Вчителями Одещини практично опановано варіативні модулі які входять в оновлені програми з предмета «Фізична культура»: Cool Games, хокей на траві, регбі-5, регбі-7, гандбол, бадмінтон. Опрацьовані модулі опановані завдячуючи Одеським федераціям у сприянні практичного аспекту відпрацювання вчителями варіацій вправ та правил гри кожного виду спорту.*

***Ключові слова:** професійна компетентність, розвиток педагога, навчання, практичний аспект.*

Організація освітньої діяльності у закладах загальної середньої освіти здійснюється відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р - <https://cutt.ly/OyA9z5p>), Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 688) (у 1-3 класах); Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 № 462 (у 4-х класах); Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898 (у 5-9 класах); Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 та оновленими модельними програмами предмета «Фізична культура».

Проведення освітньої діяльності вчителя фізичної культури не можливо без професійного розвитку що зазначено у Професійному стандарті вчителя затвердженого наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736, пропонуємо розглянути розвиток професійної діяльності через призму практичного аспекту вчителів Одеської області. Саме діяльність науково-методичної лабораторії суспільно-гуманітарної освіти спрямована на організаційний, освітній, методичний та науковий супровід вчителів в межах реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні, Законів України в галузі освіти, Концепції «Нова українська школа», Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти, загальнодержавних та регіональних освітніх програм, керівних документів МОН України, Департаменту освіти і науки Одеської облдержадміністрації.

Спільно з Одеським обласним відділенням (філія) комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України, практичне навчання в області стартувало з двох семінарів-практикумів за програмою «Впровадження модуля «Cool Games» за планом та одним позапланово відповідно до запитів вчителів фізичної культури.

Варіативний модуль «Cool Games» вперше введено у модельній навчальній програмі «Фізична культура. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Педан О. С., Коломоєць Г. А., Боляк А. А., Ребрина А. А., Деревянко В. В., Стеценко В. Г., Остапенко О. І., Лакіза О. М., Косик В. М. та інші) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» наказ Міністерства освіти і науки України від 17.08.2022 року № 752 та швидко був залучений у багатьох ЗЗСО, містить адаптований та зручний інвентар у використанні та має досить багатий контент з цікавою руховою активністю для учнів.

Cool Games – це унікальний український проект, який проводиться Комітетом з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України, покликаний сприяти створенню цікавих та яскравих уроків фізичної культури та масово залучає учнівську молодь до рухової активності, тому розпочато практичне навчання саме з цього варіативного модуля.

Практично зазначений модуль опановано в м. Одесі для вчителів Одеського району та міста, м. Балта Подільського району та м. Арциз Болградського району, плануємо продовження серій навчання в більшості районів.

Наступним опануванням став олімпійський вид спорту «Хокей на траві» який також вперше введено в модельні навчальні програми «Фізична культура. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти та «Фізична культура. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти, практичне навчання відбулось в м. Одеса, м. Балта Подільського району та м. Арциз Болградського району.

Через компетентнісний підхід, що є основною вимогою реалізації Державного стандарту Нової української школи та обов'язковими результатами навчання розкрито ключові компетентності: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, математична компетентність, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, інноваційність, що передбачає здатність учня реагувати на зміни та долати труднощі; відкритість до нових ідей; екологічна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, культурна компетентність, що передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, підприємливість і фінансова грамотність, наразі всіма вище зазначеними компетентностями сьогодні на уроці користується вчитель фізичної культури чи фокусується на декілька в залежності від поставлених задач на уроці [3, с. 2]. Зокрема Наскрізними в усіх ключових компетентностях є такі вміння, які вчителі фізичної культури мають розкривати на уроках фізичної культури через варіативний модуль «Хокей на траві», що саме і пропрацювали практично [с.11].

Наступними варіативними модулями були «Регбі-5», Регбі-7», спільно с Одеською федерацією регбі вчителями фізичної культури практично відпрацьовано поступ від теорії і практики «Регбі-5» та Регбі-7». Учасники навчання залишились більш схильними до гри регбі-5 для своїх учнів, бо саме цей модуль є безконтактною грою що є практично безпечним для учнів закладів загальної середньої освіти.

Науковцями Отравенко О. В. і Івановим К. О. зазначено, що для першогоетапу знайомства з метою здоров'язбереження та підвищення рівня фізичної активності здобувачів освіти обрано регбі 5 (безконтактне) та додзбол (вибивний), так як вони, покращують всі складові здоров'язбереження [с.57], що і практично підтвердили вчителі фізичної культури Одещини.

На думку науковців І. Філенко, О. Кудімова, В. Чернишова регбі-5 є безконтактною адаптованою моделлю гри регбі для дітей [13]. Гра регбі-7 (7 гравців на полі) — різновид регбі, та грається на полі для регбі-15 (15 гравців на полі) за майже аналогічними правилами та є контактним на відміну від регбі-5 (5 гравців на полі).

Спортивна командна гра гандбол стала також цікавою та практичною для вчителів фізичної культури саме за оновленими правилами гри та новим контентом варіативних фізичних вправ. Опанували/практикували основну стійку гандболіста, різновиди вправ у парах (передачі м'яча, підбір м'яча що котиться), вивчили/повторили вправу «вісімку», відпрацювали кидки м'яча по воротах та в навчальній грі закріпили практичні навички гандболістів.

Опрацювавши оновлені міжнародні правила гри у гандбол (2022), а саме детально правило 7 – гра м'ячем.

Пасивна гра Що дозволяється:

1. кидати, ловити, зупиняти, штовхати або передавати м'яч, використовуючи долоні (відкриті або закриті), руки, голову, тулуб, стегна і коліна;
2. тримати м'яч максимум 3 секунди, також якщо він лежить на підлозі (13:1а);
3. робити максимум 3 кроки з м'ячем (13:1а).

Один крок вважається зробленим, якщо:

- а) гравець, що стоїть обома ногами на підлозі, відриває одну ногу від підлоги і знов ставить її на підлогу або пересуває одну ногу з одного місця на інше;
- б) гравець торкається підлоги тільки однією ногою, ловить м'яч, а потім торкається підлоги іншою ногою;
- в) гравець після стрибка доторкнувся підлоги однією ногою, а потім на тій же нозі робить стрибок, або торкається підлоги іншою ногою;
- г) гравець після стрибка торкається підлоги обома ногами одночасно і після цього відриває одну ногу і знову ставить її на підлогу або пересуває одну ногу з одного місця на інше.

• Коментар: Якщо одну ногу пересувають з одного місця на інше, а іншу тягнуть за собою, вважається зробленим лише один крок. Відповідно до правил, якщо гравець з м'ячем падає на підлогу, ковзає, а потім

встає і грає м'ячем. Це також стосується випадків, коли гравець «пірнає» за м'ячем, контролює його та встає, щоб грати ним.

4. в статичному положенні або в русі:

а) ударити м'яч об підлогу один раз і знову зловити його однією або двома руками;

б) багато разів ударити м'яч об підлогу однією рукою (дриблінг), а потім зловити або підняти його однією або двома руками;

в) багаторазово котити м'яч по підлозі однією рукою, а потім підняти його знову однією або двома руками. Як тільки м'яч після цього буде спійманий однією або двома руками, його необхідно буде передати протягом трьох секунд або після не більше трьох кроків (13:1а).

Ведення або дриблінг починається з того моменту, коли гравець торкається м'яча будь-якою частиною тіла і направляє м'яч до підлоги. Після того, як м'яч торкнувся іншого гравця або воріт, гравцю знов дозволяється робити ведення і ловити м'яч (див., проте, 14:6).

5. перекладати м'яч з однієї руки в іншу; 6. грати м'ячем, стоячи на колінах, сидячи або лежачи на підлозі; це означає, що дозволяється виконати кидок (наприклад, вільний кидок) з цієї позиції, якщо дотримуються вимоги Правила 15:1, включаючи вимогу не відривати частину однієї ступні від підлоги [с.22].

Спортивну гру бадмінтон вчителі фізичної культури практично опанували в м. Южне (2022) на базі Ліцею №3 «Авторська школа М.П. Гузика» Южненської міської ради Одеського району Одеської області, саме в даному варіативному модулі практичне навчання відбулось у два етапи, що вподобали вчителі це, на першому етапі навчання (1 день навчання) вчителі фізичної культури опановували практичні елементи гри: різновиди переміщень, тримання ракетки, набивання волану, робота в парах, трійках, четвірках, подач, та опанування через сітку. На другому етапі навчання (2 день навчання) вчителі фізичної культури проводили уроки з елементами варіативного модуля бадмінтон, що і спонукало вчителів обрати саме цей різновид рухової активності для своїх учнів/учениць. І саме такий формат даної локації вчителі фізичної культури вподобали найбільше.

Подальші перспективи: КЗВО «ОАНО» планує продовження практичних навчань відповідно до запитів вчительства Облесті за новими видами спорту для впровадження Державних стандартів на уроках фізичної культури. Що покращить різноманітність рухової діяльності учнів/учениць Одеської області, та розширить практичні та теоретичні знання вчительства. Відповідно запитів вчителів планується спільна дія з федераціями Одещини за наступними варіативними модулями: футбол, панна, фризбі, туризм, військово-спортивні ігри та інші.

У перспективі плануємо проведення практичних навчань за інтегрованими уроками і таким чином впроваджувати інтегративний підхід навчання. Передусім зазначимо, що провідними підходами за Державним стандартом базової середньої освіти є особистісно орієнтований, компетентнісний та інтегративний, які і зумовлюють запровадження ідеї інтеграції в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. На практиці означене відображається в інтегрованій взаємодії педагогів різних освітніх галузей, зусилля яких спрямовуються на синхронізацію тематики, змістового наповнення, структурних елементів уроку та дієвометодико-педагогічного інструментарію, зокрема і цифрового. Відтак, частково окреслений процес пошуку як горизонтальних, так і вертикальних міжпредметних/міжгалузевих зв'язків призводить до істотного покращення результативності і якості шкільної освіти [с.14-15].

Спираючись на вищевикладене варто відмітити, що орієнтиром для вчителів/педагогів у процесі реалізації інтегративної стратегії навчання в умовах змін є Професійний стандарт вчителя де і зазначена професійна компетентність вчителів що нами окреслювалась [с.165].

Всі практичні аспекти відпрацювання вчителями фізичної культури Одещини зазначено/відображено на Ютуб каналі Онищук Світлана Олександрівна

https://www.youtube.com/channel/UCzhEPV_ff_KT5dQbUfbXzLQ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Ларіонова, Н. Б., & Стрельцова, Н. М. (2018). Інтегративний підхід: актуальність, сутність, особливості впровадження в умовах початкової школи: навчально-методичний посібник. Харків: Друкарня Мадрид.

Філенко, Л. В., Церковна, О. В., & Філенко, І. Ю. (2020). Інформаційні технології вивчення регбі-5 у середній школі. Спортивні ігри, № 1 (15), 74-84.

Вакула, В. (2022). Міжнародні правила гри у гандбол від 1 липня 2022 року [PDF]. Отримано з http://www.svetazagruzki17-11/pravila_gri_v_gandbol_2022.pdf

Задорожна, Л. К., Дікова-Фаворська, О. М., Вишня, С. О., & ін. (2023). Нова українська школа на засадах єдності цінностей, змісту і форм: Освітня галузь «Фізична культура». 5 клас: посібник. Одеса: Екологія.

Онищук, С.О. (2023). Впровадження варіативного модуля «Хокей на траві» на уроках фізичної культури. Інноваційна педагогіка, № 63, 9-13. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/63.2.1>

Отравенко, О., & Іванов, К. (2023). Нові спортивні активності регбі 5 та доджбол у закладах освіти в аспекті здоров'язбереження. SWorldJournal, 3(18-03), 55–61. <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2023-18-03-052>

Філенко, І., Кудімова, О., & Чернишов, В. (2021). Регбі-5 при підготовці учнів середньої школи з фізичного виховання з використанням інформаційних технологій. У Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту (с. 176). Харків.

Шатайло, Н.В., & Онищук, С.О. (2023). Інтегративна стратегія навчання: можливості реалізації в умовах змін. У Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми і перспективи розвитку: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (с. 165-167). Одеса.

Онищук, С. О. (2023). [YouTube канал]. Отримано з https://www.youtube.com/channel/UCzhEPV_ff_KT5dQbUfbXzLQ

REFERENCES

Larionova, N. B., & Streltsova, N. M. (2018). Intehratyvnyi pidkhid: aktualnist, sutnist, osoblyvosti vprovadzhennia v umovakh pochatkovoї shkoly: navchalno-metodychni posibnyk. Kharkiv: Drukarnia Madryd.

Filenko, L. V., Tserkovna, O. V., & Filenko, I. Yu. (2020). Informatsiini tekhnolohii vyvchennia rehbi-5 u serednii shkoli. Sportyvni ihry, № 1 (15), 74-84.

Vakula, V. (2022). Mizhnarodni pravyla hry u handbol vid 1 lypnia 2022 roku [PDF]. Otrymano z http://www.svetazagruzki17-11/pravila_gri_v_gandbol_2022.pdf

Zadorozhna, L. K., Dikova-Favorska, O. M., Vyshnia, S. O., & in. (2023). Nova ukrainska shkola na zasadakh yednosti tsinnosti, zmistu i form: Osvitnia haluz «Fizychna kultura». 5 klas: posibnyk. Odesa: Ekolohiia.

Onyshchuk, S.O. (2023). Vprovadzhennia variatyvnoho modulua «Khokei na travi» na urokakh fizychnoi kultury. Innovatsiina pedahohika, № 63, 9-13. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/63.2.1>

Otravenko, O., & Ivanov, K. (2023). Novi sportyvni aktyvnosti rehbi 5 ta dodzhbol u zakladakh osvity v aspekti zdoroviazberezhennia. SWorldJournal, 3(18-03), 55–61. <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2023-18-03-052>

Filenko, I., Kudimova, O., & Chernyshov, V. (2021). Rehbi-5 pry pidhotovtsi uchniv serednoi shkoly z fizychnoho vykhovannia z vykorystanniam informatsiinykh tekhnolohii. U Naukovo-metodychni osnovy vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii v haluzi fizychnoi kultury ta sportu (s. 176). Kharkiv.

Shatailo, N.V., & Onyshchuk, S.O. (2023). Intehratyvna stratehiia navchannia: mozhlyvosti realizatsii v umovakh zmin. U Pedahohichna nauka i osvita u suchasnomu vymiri: problemy i perspektyvy rozvytku: materialy V Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (s. 165-167). Odesa.

Onyshchuk, S. O. (2023). [YouTube канал]. Otrymano z https://www.youtube.com/channel/UCzhEPV_ff_KT5dQbUfbXzLQ

Svitlana Onyshchuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Head of the Scientific and Methodological Laboratory of Social and Education, Senior Lecturer at the Department of Teaching Methodology and Education Content of the Municipal Higher Education Institution

Odessa Regional Academy of In-Service Education,

Odesa, Ukraine

onischuksv2016@gmail.com,

<https://orcid.org/0000-0002-3101-8524>

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS: PRACTICAL ASPECT

Abstract. The article highlights the development of professional competencies of teachers of the educational field of physical culture of Odessa through the prism of training in various variable modules. In accordance with the implementation of the State standard of basic secondary education and educational programs on the subject of physical education. Teachers of Odessa region almost mastered the variable modules that are included in the updated programs in the subject «Physical Culture»: Cool Games, field hockey, rugby-5, rugby-7, handball, badminton. The developed modules are mastered thanks to the Odessa federations in promoting the practical aspect of teachers working out variations of exercises and rules of the game of each sport.

Key words: professional competence, teacher development, training, practical aspect.

Дата надходження до редакції 02.03.2024

©Онищук С.О., 2024

УДК 613:159.91]:378.011.3

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1\(5\).315576](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1(5).315576)**Орленко Ірина Миколаївна,**

доктор філософії,
завідувачка Одеського обласного ресурсного центру
підтримки інклюзивної освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти
Одеської обласної ради»,
Одеса, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-6322-0217>

Солнцева Олена Анатоліївна,

завідувачка обласного центру
психології та соціальної роботи
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти
Одеської обласної ради»,
Одеса, Україна
<https://orcid.org>

ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ТА ПІДТРИМКИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто актуальну тему сьогодення - збереження та зміцнення ментального здоров'я освітянської спільноти України під час воєнних дій. У цей час питання здоров'я населення набуває виняткової актуальності, оскільки саме від нього залежить здатність країни до відновлення і процвітання. В умовах довготривалої військової агресії РФ проти України підтримка ментального здоров'я українців є пріоритетним завданням, що дозволяє уникнути психологічної дестабілізації населення України. Авторки показують важливість підтримки ментального здоров'я фахівців у сфері освіти та розробки відповідної політики і програми заходів психологічного супроводу. Розкрито алгоритм організації системної роботи з підвищення обізнаності педагогів щодо особливостей та симптоматики психотравматизації у дітей і дорослих, розвитку навичок емоційної саморегуляції у стресових ситуаціях та методів надання першої психологічної допомоги у кризових ситуаціях. Дослідниці наголошують, що приділяючи увагу ментальному здоров'ю, заклад освіти робить стратегічну інвестицію у своє майбутнє. Психологічно здорові фахівці закладів освіти створюють більш продуктивне та сприятливе навчальне середовище навіть у найскладніших умовах. Під час війни ця підтримка стає особливо важливою, оскільки допомагає учасникам освітнього процесу впоратися зі стресом, тривогою та іншими психологічними викликами. Це не лише сприяє академічним успіхам, але й зміцнює соціальні зв'язки, покращує комунікацію та підвищує рівень загального задоволення від навчання і роботи. Інвестуючи в ментальне здоров'я, заклад освіти забезпечує собі стабільність і розвиток, адже здорові, мотивовані та щасливі учасники освітнього процесу є запорукою інновацій, творчості та прогресу у будь-якій галузі.

Ключові слова: психологічний супровід, ментальне здоров'я, педагоги, освіта, воєнний стан, відновлення.

Актуальність. Одним з найважливіших показників цивілізованості держави, який свідчить про рівень і успішність соціального розвитку суспільства, є здоров'я нації. Збереження та зміцнення здоров'я громадян стає для України чи не головною проблемою, що безпосередньо пов'язана з майбутнім держави, особливо в умовах війни. У цей час питання здоров'я населення набуває виняткової актуальності, оскільки саме від нього залежить здатність країни до відновлення і процвітання. В умовах довготривалої військової агресії РФ проти України підтримка ментального здоров'я українців є пріоритетним завданням, що дозволяє уникнути психологічної дестабілізації населення України. Особливої важливості набуває це питання у сфері освіти. Питання ментального здоров'я розглядали такі українські вчені, як Ткачишина О.Р., Інжієвська Л. А., Годзь Н., Лигута Н.О., Бугайова Н.М., Клевака Л.П., Гришко О.І., Хоменко Є.Г., Шевчук В.В., Винничук Р., Федик С., Боровик О., Вовк Н., Чепурко Г., Соболев А., Шароватова О. П., Морозов А.І. [2,3,5,7,8]. Індикатором здорового робочого середовища є психологічно здорові співробітники. Коли навчання навичкам психологічного відновлення та управління стресом вбудоване в діяльність організації, працівники закладу освіти відчувають, що їх цінують і підтримують. Це позитивно впливає на їхню психологічну стійкість та продуктивність, що особливо важливо під час кризових ситуацій. Для того, щоб психосоціальна підтримка освітян була системною і превентивною, необхідна розробка відповідної політики і програми заходів. Це включає регулярні тренінги з управління стресом, створення

підтримуючих спільнот та забезпечення доступу до психологічної допомоги. Такі заходи допоможуть не лише покращити психологічну стійкість фахівців у сфері освіти, але й зберегти кадровий потенціал закладу, що є ключовим фактором успіху у будь-якій організації. Здобутки українських вчених за час воєнних дій в Україні спрямовані на дослідження питань ментального здоров'я та його відновлення.

Мета – показати важливість підтримки ментального здоров'я фахівців у сфері освіти та розробки відповідної політики і програми заходів психологічного супроводу.

Так, українська дослідниця Ткачишина О. Р. розглядає війну в Україні і як дистрес, що негативно впливає на особистість, її функціонування, психіку та ментальне здоров'я, і як колективну травму, що може призводити до серцево-судинних проблем, загострення хронічних хвороб, підвищення чутливості до інфекцій, а також до функціональних та психосоматичних розладів. Ткачишина О. Р. Акцентує увагу на тому, що ментальне здоров'я впливає на адаптаційні можливості людини до соціальних змін, здатність до конструктивної поведінки, набуття нового досвіду, виконання соціальних функцій та ролей, професійний розвиток і вдосконалення [6].

Вчена Інжирська Л. А. робить акцент на у розумінні та розробці психологічних стратегій для підтримки ментального здоров'я в умовах воєнних дій, що допоможуть людям адаптуватися та відновитися у складних обставинах. У своєму курсі вона наголошує на наданні психологічної підтримки всім учасникам освітнього процесу, а також спеціалізованої допомоги для подолання емоційних та психічних труднощів. Процес повернення до мирного життя та соціальна адаптація вимагають унікальних стратегій та підходів [4].

Боровик О. та Вовк Н. підкреслюють, що соціальні та психологічні наслідки воєнних конфліктів для цивільного населення є багатограними і можуть серйозно впливати на соціальну стабільність і психічне здоров'я населення. Це, в свою чергу, впливає на загальний стан ментального здоров'я нації. Для вирішення цих складних проблем необхідні спільні зусилля науковців, практиків та громадських організацій. Лише спільна робота дозволить розробити та впровадити ефективні програми підтримки і захисту цивільного населення в умовах повномасштабного конфлікту [1].

Кафедра психології, соціальної роботи та інклюзивної освіти впродовж 2022-2024 років систематично здійснює психологічний супровід та діяльність із підтримки ментального здоров'я педагогів та практичних психологів Одеської області. Організована системна робота з підвищення обізнаності педагогів щодо особливостей та симптоматики психотравматизації у дітей і дорослих, розвитку навичок емоційної саморегуляції у стресових ситуаціях та методів надання першої психологічної допомоги у кризових ситуаціях.

Для розвитку психологічної та емоційно-етичної компетентностей педагогів проводяться різноманітні навчальні заходи: тренінги, семінари та майстер-класи, спрямовані на формування практичних навичок і забезпечення ефективної підтримки як у освітньому середовищі, так і поза його межами.

Розроблено нові та вдосконалено існуючі навчальні програми, навчально-тематичні плани курсів підвищення кваліфікації працівників освіти, що містять науково-обґрунтований зміст щодо питань збереження ментального здоров'я учасників освітнього процесу. Впроваджуються курси підвищення кваліфікації «Психологічна підтримка та допомога дітям, які пережили травматичні події», що містить модуль «Психосоціальна підтримка учнів, які пережили травматичну подію». На курсах підвищення кваліфікації «Психологічний супровід учасників освітнього процесу в екстремальних умовах» розроблено та проведено модулі «Життєстійкість як ресурс відновлення особистості», «Життєстійкість як феномен подолання труднощів та адаптації до змін», «Розвиток життєстійкості у дітей та дорослих». Модулі з тематики підтримки ментального здоров'я педагога увійшли до змісту програми з впровадження Нової української школи.

Значну увагу приділено впровадженню стратегій збереження психічного здоров'я та підвищення рівня резильєнтності. У квітні 2024 року було проведено обласний марафон «Збереження психічного здоров'я учасників освітнього процесу в умовах соціальних змін», що поєднав низку майстер-класів: «Психічне здоров'я як умова якісного та безпечного навчання дітей» (О. Солнцева), «Розвиток психологічної стійкості в освітній громаді: ключові аспекти та рекомендації» (П. Гайдаєнко), «Збереження психологічного благополуччя у стресогенних умовах» (А. Лескова).

Викладачами кафедри психології, соціальної роботи та інклюзивної освіти проводились тренінги для педагогів Чорноморського ліцею - «Подолання стресу у педагогів, дітей та підлітків», для директорів ЗЗСО тренінг «Саморегуляція власного емоційного стану у стресовій ситуації», для директорів ІРЦ - семінар «Надання підтримки дітям з ООП у стресовій ситуації: психоемоційний ресурс педагога».

Центром практичної психології та соціальної роботи впродовж 2023-2024 року організовано та проведено різноманітні науково-методичні заходи щодо надання психологічної підтримки фахівцям сфери освіти:

- серія онлайн-марафонів «Організація соціально-психологічної допомоги працівниками психологічної служби під час війни. Крок перший-крок п'ятий», в яких прийняло участь 419 фахівців у сфері освіти.

- офлайн-тренінг для працівників психологічної служби системи освіти Одеської області «Надання першої психологічної допомоги» згідно Керівництва Міжвідомчого комітету з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації.

- фахова студія «Модеруємо психологічний супровід». Була визначена важливість психологічного супроводу в екстремальних умовах невизначеності, великої кількості стресогенних факторів, психотравмуючих ситуацій в умовах воєнного стану. До участі у заході долучились 120 практичних психологів та соціальних педагогів Одеської області.

- семінар «Ресурсні техніки самопомоги у психотравмуючих подіях».

- воркшоп «Психологічна допомога та підтримка підлітків під час війни», з метою розширення особистісних та професійних компетентностей педагогічних працівників щодо взаємодії з дітьми підліткового віку які перебувають у травмуючих подіях.

Проведено серія методичних тренінгів (2024 р.) для педагогічних та науково-педагогічних працівників закладів післядипломної педагогічної освіти «Використання ресурсів ОДГ/ОПЛ задля сприяння інтеграції дітей, які опинились в умовах війни».

Впродовж 2023- 2024 року фахівцями центру постійно проводяться наради з практичними психологами та соціальними педагогами у змішаному форматі щодо питань збереження психологічного благополуччя в умовах війни та атестації практичних психологів і соціальних педагогів.

Впродовж 2023-2024 років організована діяльність груп з психологічної підтримки і допомоги, що спрямовані на емоційну стабілізацію та активізацію психічних ресурсів педагогів. Постійно відбувається робота гарячої лінії психологічної допомоги, організована діяльність груп з психологічної підтримки і допомоги, що спрямовані на емоційну стабілізацію та активізацію психічних ресурсів педагогів. Фахівці Центру практичної психології та соціальної роботи систематично проводять психоедукаційні й психопрофілактичні заходи за запитом.

Впродовж 2023-2024 років в рамках Національного проєкту психічного здоров'я, ініційованого Першою Леді України Оленою Зеленською, «Надання першої психологічної допомоги та емоційної підтримки учасникам освітнього процесу, як частина еко-системи психологічної допомоги у сфері освіти», були успішно проведені консультації для 314 педагогічних працівників у форматі індивідуальної і групової роботи.

Упродовж 2023-2024 років велась робота в рамках міжнародних проєктів «Safe Space – Невідкладна психосоціальна підтримка учнів та вчителів» в рамках програми «Безпечний простір», організованого Міністерством освіти і науки України спільно з національним університетом «Київо-Могилянська академія» (НаУКМА), Державною службою якості освіти України та OeAD Cooperation office Ukraine Австрійської агенції освіти та інтернаціоналізації, федерального міністерства освіти, науки та досліджень Австрії та «Безпечний простір: комплексна психосоціальна підтримка українських шкіл в умовах війни», організованого Міністерством освіти і науки України спільно з іспанською агенцією міжнародного співробітництва та розвитку Plan International було проведено навчання понад 1000 педагогічних працівників Одеської області. Навчання було направлене на посилення життєстійкості та покращення самопочуття, підвищення спроможності педагогічних працівників і психологів надавати психосоціальну підтримку учням.

Фахівцями Одеського обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти впродовж 2023- 2024 років організовано та проведено супервізії для фахівців інклюзивно-ресурсних центрів. Було проведено семінар для директорів ІРЦ Одеської області «Техніки самопомоги у кризових ситуаціях» з метою підтримки директорів ІРЦ та розширення їхніх особистісних та професійних компетентностей фахівців щодо взаємодії з дітьми з ООП, які пережили травмуючі події.

Щорічно, за запитом відділу освіти, науки та спорту Цебриківської селищної ради, з метою надання психологічної підтримки педагогічним працівникам, визначення особистих факторів стресостійкості педагогічних працівників та профілактики емоційного вигорання проводяться тренінги для педагогічних працівників Цебриківської громади.

Проведено семінар для педагогічних працівників Фонтанської громади, які працюють в умовах інклюзивної освіти з метою психологічного супроводу та надання психологічної підтримки фахівцям у сфері освіти.

У 2024 році фахівцями Одеського обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти було проведено заходи щодо підтримки ментального здоров'я фахівців у сфері освіти: семінар «Програма Стронг» (в рамках українсько-чеського проєкту «Підтримка оновлення української освіти») 14.03.2024 р.;

практичний інтенсив «Ресурси, стратегії, практики» (інклюзивна освіта) «Про стрес і травму та як зберегти психічне здоров'я у час випробувань» за підтримки швейцарсько-українського проекту DECIDE в межах Ініціативи «Стаємо сильнішими разом!» 20.03.2024 р.; серія семінарів «Відновлення спроможності інклюзивно-ресурсних центрів забезпечувати якісні послуги в громадах, що постраждали від війни» (10.04.2024, 12.04.2024, 16.04.2024., 17.04.2024) за підтримки швейцарсько-українського проекту DECIDE в межах Ініціативи «Стаємо сильнішими разом!», в яких було розкриті такі питання, як «Психологічна травма в дітей, що стали свідками психотравмуючих подій, як фактор виникнення особливих освітніх потреб» та «Психолого-педагогічний супровід осіб з особливими освітніми потребами та надання підтримки для дітей, що мають психологічну травму».

Створено середовище для підтримки студентської молоді «Студентські студії», під час яких проводяться психологічні тренінги щодо підтримки психічного здоров'я та соціальні ігри. У 2023- 2024 році учасниками «Студентських студій» було понад 200 студентів закладів вищої освіти.

Надається експертна допомога представникам громадського сектору, які здійснюють психосоціальну підтримку батьків дітей з інвалідністю та з особливими освітніми потребами у співпраці з громадськими організаціями: «Сонячні діти», «Особливі діти», «Здорове суспільство» та «Особлива молодь». В умовах кризи дистанційно проводяться консультації фахівцями Центру з питань законодавчої бази, визначення рівнів підтримки, психологічної підтримки батьків та дітей з особливими освітніми потребами.

Методичний арсенал для роботи з педагогічними працівниками поповнила методика «Мої парасольки», розроблена завідувачкою ООРЦПО І.М.Орленко. Методика розроблена як колода метафоричних асоціативних карт, використання яких допомагає створити безпечну підтримуючу атмосферу, де людина почувається комфортно і може поділитись своїми переживаннями.

Значну роль у організації психологічного супроводу та підтримки ментального здоров'я фахівців у сфері освіти відіграла міжнародна співпраця. Навчання у тренерів із Німеччини, Швейцарії, Австрії, Ізраїлю, Нідерландів, Данії дозволило розширити компетентності психологів щодо надання підтримки учасникам освітнього процесу, роботи з людьми, які постраждали від війни, зокрема, із застосуванням арт-терапевтичних методів у роботі педагогічних працівників. Фахівці Академії є тренерами з психологічної підтримки у швейцарсько-українському проєкті DECIDE (в межах Ініціативи «Стаємо сильнішими разом!»). У заходах, які організовані в цьому проєкті проймають участь тисячі педагогічних працівників Одеської області.

Академія сприяє долученню шкільних психологів, педагогічних працівників до заходів психопросвітницького і психопідтримуючого характеру, які проводить Асоціація з міжнародних питань (АМО) (Чеська Республіка). У 2023 та 2024 роках за сприяння Академії проведено навчання для шкільних психологів Одеської області за програмою STRONG у м.Брно. Програма STRONG спрямована на здійснення підтримки інтеграції дітей до нової школи, колективу та місцевої спільноти. Чеські колеги діляться знаннями, інноваційними підходами та досвідом роботи щодо інтеграції дітей-іноземців. У 2024 році в межах співпраці Академії із Асоціацією з міжнародних питань (АМО) для практичних психологів закладів освіти проводиться очний курс «Імпровізація та драма як підтримуюча групова терапія для дітей і дорослих зі складним життєвим досвідом» у м.Трускавець.

Доцент кафедри психології соціальної роботи та інклюзивної освіти Кузнецова О.В. є учасником проєкту «Тренінг з підтримуючої супервізії для психологів інклюзивно-ресурсних центрів територіальних громад України» («для розвитку потенціалу Інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ)», що здійснюється за підтримки ЮНЕСКО та Уряду Японії, Офісу Президента України і Міністерства освіти і науки України. Проєкт реалізується заради зменшення негативних наслідків конфлікту для психічного здоров'я українських учнів, що передбачає трансформацію політики, розвиток потенціалу ключових учасників освітнього процесу та безпосереднє надання учням послуг з охорони психічного здоров'я та психосоціальної підтримки на базі школи. У рамках цього проєкту UNESCO зосереджується на розвитку потенціалу Інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ). Метою проєкту є посилення спроможностей системи освіти в подоланні негативних наслідків впливу неспровокованої агресії росії проти України на ментальне благополуччя всіх учасників освітнього процесу, шляхом підготовки фахівців із кваліфікацією «психолог-супервізор у сфері освіти» («ресурсний психолог») для ІРЦ у двох пілотних регіонах України, а саме в Житомирській та Одеській областях. Психологи-супервізори отримають необхідні компетенції, знання та навички у відповідності до європейської рамки компетенцій супервізора ECVision з адаптацією до потреб системи освіти України і зможуть дієво та результативно надавати супервізійну підтримку шкільним психологам в опрацюванні їх актуальних запитів в широкому колі професійних питань.

Здійснюються заходи із психологічного супроводу та підтримки ментального здоров'я працівників Академії. До Всесвітнього дня психічного здоров'я проведено тренінг з ненасильницького спілкування та розвитку асертивності, тренінг «Розвиток стресостійкості та резильєнтності». Систематично

проводяться опитування щодо соціально-психологічного клімату в колективі, задоволення роботою, емоційно стану співробітників.

Висновки. Приділяючи увагу ментальному здоров'ю, заклад освіти робить стратегічну інвестицію у своє майбутнє. Психологічно здорові фахівці закладів освіти створюють більш продуктивне та сприятливе навчальне середовище навіть у найскладніших умовах. Під час війни ця підтримка стає особливо важливою, оскільки допомагає учасникам освітнього процесу впоратися зі стресом, тривогою та іншими психологічними викликами. Це не лише сприяє академічним успіхам, але й зміцнює соціальні зв'язки, покращує комунікацію та підвищує рівень загального задоволення від навчання і роботи. Інвестуючи в ментальне здоров'я, заклад освіти забезпечує собі стабільність і розвиток, адже здорові, мотивовані та щасливі учасники освітнього процесу є запорукою інновацій, творчості та прогресу у будь-якій галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Боровик, О., & Вовк, Н. (2024). Аналіз факторів впливу війни на ментальне здоров'я українців. У *XIII International Scientific and Practical Conference «Aviation and Extreme Psychology in the Context of Technological Achievements»* (с. 30). Мукачівський державний університет.

Винничук, Р., & Федик, С. (2023). Ментальне здоров'я організації: визначення та сутність. *Наукові інновації та передові технології*, 9(23).

Годзь, Н. (2023). Питання урбаністики та ментальне здоров'я в сучасному та повоєнному просторі України. У *Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект: Матеріали IX міжнародної науково-теоретичної конференції (23-24 березня 2023 р., м. Черкаси)* (с. 72-74).

Інжієвська, Л. А. (2024). Ментальне здоров'я та його підтримка в умовах військових дій в Україні: електронний навчальний курс. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України.

Лигута, Н. О., & Бугайова, Н. М. (2024). Ментальне здоров'я особистості у посттравматичних обставинах життя. У *XI International Scientific and Practical Conference «Innovative Solutions to Modern Scientific Challenges» (February 21-23, 2024)* (с. 234). Zagreb, Croatia: International Scientific Unity.

Ткачишина, О. Р. (2023). Проблема ментального здоров'я в Україні: психологічний аналіз. *Habitus*, (53), 207-211.

Чепурко, Г., & Соболев, А. (2023). Ментальне здоров'я українців: виклики воєнного часу. У *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»*, 26 (с. 179-182). Boston, USA.

Шароватова, О. П., & Морозов, А. І. (2023). Ментальне здоров'я і психосоціальна підтримка працівників на робочому місці: об'єднання теорії та практики (Дисертація). Харків: Національний університет цивільного захисту України.

Charlson, F., van Ommeren, M., Flaxman, A., Cornett, J., Whiteford, H., & Saxena, S. (2019). New WHO prevalence estimates of mental disorders in conflict settings: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet*, 394, 240-248. Retrieved from <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2819%2930934-1>

REFERENCES

Borovyk, O., & Vovk, N. (2024). Analiz faktoriv vplyvu viiny na mentalne zdorovia ukraintsiv. U XIII International Scientific and Practical Conference «Aviation and Extreme Psychology in the Context of Technological Achievements» (s. 30). Mukachivskyi derzhavnyi universytet.

Vynnychuk, R., & Fedyk, S. (2023). Mentalne zdorovia orhanizatsii: vyznachennia ta sutnist. Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii, 9(23).

Hodz, N. (2023). Pytannia urbanistyky ta mentalne zdorovia v suchasnomu ta povoiennomu prostori Ukrainy. U Sotsialni ta humanitarni tekhnolohii: filososfsko-osvitnii aspekt: Materialy IX mizhnarodnoi nauково-teoretychnoi konferentsii (23-24 bereznia 2023 r., m. Cherkasy) (s. 72-74).

Inzhyievska, L. A. (2024). Mentalne zdorovia ta yoho pidtrymka v umovakh viiskovykh dii v Ukraini: elektronnyi navchalnyi kurs. Bila Tserkva: BINPO DZVO «UMO» NAPN Ukrainy.

Lyhuta, N. O., & Buhaiova, N. M. (2024). Mentalne zdorovia osobystosti u posttravmatychnykh obstavynakh zhyttia. U XI International Scientific and Practical Conference «Innovative Solutions to Modern Scientific Challenges» (February 21-23, 2024) (s. 234). Zagreb, Croatia: International Scientific Unity.

Tkachyshyna, O. R. (2023). Problema mentalnoho zdorovia v Ukraini: psykhologichnyi analiz. *Habitus*, (53), 207-211.

Chepurko, H., & Soboliev, A. (2023). Mentalne zdorovia ukraintsiv: vyklyky voiennoho chasu. U Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ», 26 (s. 179-182). Boston, USA.

Sharovatova, O. P., & Morozov, A. I. (2023). Mentalne zdorovia i psykhosotsialna pidtrymka pratsivnykiv na robochomu mistsi: obiednannia teorii ta praktyky (Dysertatsiia). Kharkiv: Natsionalnyi universytet tsyvilnoho zakhystu Ukrainy.

Charlson, F., van Ommeren, M., Flaxman, A., Cornett, J., Whiteford, H., & Saxena, S. (2019). New WHO prevalence estimates of mental disorders in conflict settings: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet*, 394, 240-248. Retrieved from <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2819%2930934-1>

Iryna Orlenko,
doctor of philosophy,
Head of the Odesa Regional Resource Center
support of inclusive,
Odessa Regional Academy of In-Service Education
Odessa, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-6322-0217>

Olena Solntseva,
head of the regional center
psychology and social work
Odessa Regional Academy of In-Service Education ,
Odessa, Ukraine
<https://orcid.org>

ON THE ORGANIZATION OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT AND MENTAL HEALTH SUPPORT OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF EDUCATION

Abstract. *The article deals with a topical issue of our time - preserving and strengthening the mental health of the educational community of Ukraine during military operations. At this time, the issue of public health is of utmost relevance, as it determines the country's ability to recover and prosper. In the context of Russia's ongoing military aggression against Ukraine, supporting the mental health of Ukrainians is a priority to avoid psychological destabilization of the Ukrainian population. The authors demonstrate the importance of supporting the mental health of professionals in the field of education and developing an appropriate policy and program of psychological support measures. The algorithm for organizing systematic work to raise teachers' awareness of the characteristics and symptoms of psychotraumatization in children and adults, the development of emotional self-regulation skills in stressful situations, and methods of providing first aid in crisis situations is revealed. The researchers emphasize that by paying attention to mental health, an educational institution makes a strategic investment in its future. Psychologically healthy professionals in educational institutions create a more productive and favorable learning environment, even in the most difficult conditions. In times of war, this support becomes especially important as it helps participants in the educational process cope with stress, anxiety and other psychological challenges. This not only contributes to academic success, but also strengthens social ties, improves communication, and increases overall satisfaction with learning and work. By investing in mental health, an educational institution ensures its stability and development, because healthy, motivated and happy participants in the educational process are the key to innovation, creativity and progress in any field.*

Keywords: *psychological support, mental health, teachers, education, martial law, recovery.*

Дата надходження до редакції: 10.03.2024

©.Орленко І. М., Солнцева О.А.2024

УДК 37.035:027

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1\(5\).315579](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1(5).315579)

Полтавська Тетяна Миколаївна,
завідувач відділу інформаційно-ресурсного забезпечення,
старший викладач кафедри філософії освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,
м. Одеса, Україна

Мелешко Валентина Володимирівна,
методист відділу інформаційно-ресурсного забезпечення,
старший викладач кафедри філософії освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,
м. Одеса, Україна

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ БІБЛІОТЕЧНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

***Анотація.** Статтю присвячено огляду національно-патріотичного виховання учнівської молоді у бібліотеках закладів освіти Одеської області. Проведено аналіз бібліотечної діяльності закладів освіти в рамках Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек впродовж 2022-2023 років; наведено перелік корисних інформаційних ресурсів, які сприятимуть ефективному національно-патріотичному вихованню у закладах освіти Одеської області.*

***Ключові слова:** національно-патріотичне виховання, інноваційні і традиційні форми роботи, бібліотечні працівники, Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек, інформаційно-ресурсний супровід.*

Постановка проблеми. Актуальність формування національно-культурної ідентичності обумовлена необхідністю осягнення й засвоєння національно-культурних цінностей українського народу, історичної пам'яті, збереження національної автентичності та традицій. Важлива роль у цьому плані відводиться позакласній діяльності закладів загальної середньої освіти, які володіють відповідними виховними можливостями.

Особливе місце в патріотичному вихованні займають бібліотеки, які через свою діяльність сприяють формуванню в учнів глибокого розуміння національної спадщини. Бібліотечні заходи, такі як тематичні виставки, літературні вечори, читання патріотичної літератури, а також проведення інформаційних кампаній, націлені на розвиток почуття гордості за свою країну та активне залучення молоді до національних традицій.

Проведення таких заходів у бібліотеках дозволяє не тільки ознайомлювати учнів з національною історією та культурою, але й формувати в них відповідальність за збереження та розвиток культурної спадщини. Бібліотечні ініціативи, орієнтовані на патріотичне виховання, допомагають молоді краще розуміти свої корені, зберігати національну ідентичність і брати активну участь у громадському житті.

Аналіз досліджень. До питання формування національно-культурної ідентичності зверталися філософи, психологи, педагоги. Внесок у філософське обґрунтування сутності національно-культурної ідентичності зроблено В. Андрущенком, В. Антоновичем, М. Драгомановим, В. Кременем, В. Малаховим, І. Огієнком, Г. Сковородою.

У педагогіці окремі аспекти формування національно-культурної ідентичності досліджували Г. Ващенко, О. Вишневський, О. Губко, О. Захаренко, В. Євтух, Б. Ступарик. Авторське бачення особливостей формування національно-культурної ідентичності представлено у дисертаційних дослідженнях С. Веселовського, І. Вільчинської, Г. Лозко, М. Обушного, Т. Потапчук.

Мета статті – висвітлити та проаналізувати результати діяльності бібліотек закладів освіти Одещини, скерувати діяльність бібліотек у напрямку національно-патріотичного виховання молоді.

Виклад основного матеріалу.

Патріотизм – це, образно кажучи, сплав почуття й думки, осягнення святині – Батьківщини – не тільки розумом, а й передусім серцем...

Патріотизм починається з любові до людини.

Патріотизм починається з коліски.

Василь Сухомлинський

Патріотизм у сучасних умовах набуває особливої значущості як для особистості, так і для суспільства загалом. Він відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності та забезпеченні стабільного

розвитку держави. В умовах війни, що триває в Україні, виховання патріотичних почуттів стає життєво необхідним як на індивідуальному, так і на загальнонаціональному рівні. Патріотизм стає фундаментом єдності суспільства та готовності громадян захищати свої цінності, культуру та територіальну цілісність.

Сучасні виклики, з якими стикається наша країна—відстоювання територіальної цілісності, формування політичної нації, зростання ролі громадянської відповідальності, вимагають особливої уваги до виховання підростаючого покоління та актуалізують необхідність формування національно-культурної ідентичності серед молоді.

Видатний український педагог В. О. Сухомлинський зазначав, що виховання слід розпочинати з дитинства, адже цей період є найважливішим у житті людини. Він підкреслював: «У дитинстві починається тривалий процес пізнання—пізнання і розумом, і серцем—тих моральних цінностей, що лежать в основі моралі: безмежної любові до Батьківщини, готовності віддати життя за її щастя, велич, могутність, непримиренність до ворогів Вітчизни». Молоде покоління має не лише ідентифікувати себе з українським народом, а й прагнути жити в Україні, захищати та розбудовувати свою державу, служити Вітчизні на шляху її національного демократичного розвитку, вірити в її світле майбутнє.

Визначальну роль у цьому процесі відіграють освітні установи, серед яких особливе місце займають бібліотеки як центри науково-інформаційного забезпечення фахівців у галузі освіти й науки. Бібліотеки, як осередки інтелектуального та культурного розвитку, сприяють формуванню у молоді глибокого усвідомлення національної ідентичності, історичних коренів та культурної спадщини. Вони не тільки забезпечують доступ до інформації, але й слугують платформою для проведення освітніх та виховних заходів, спрямованих на розвиток патріотичних цінностей. Завдяки діяльності шкільних бібліотек формуються в учнів почуття гордості за свою країну, готовність захищати її та брати участь у суспільно-корисній діяльності. Бібліотечні ініціативи допомагають виховати свідомих громадян, які розуміють значення патріотизму в сучасних умовах і готові робити свій внесок у розбудову незалежної та процвітаючої України.

Чільне місце в структурі інформаційного забезпечення національно-патріотичного виховання займає Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 12.08.2014 № 931 «Про проведення щорічного Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек» в Україні з 01 по 31 жовтня щороку проводять Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек.

Протягом останніх двох років ця установа, у співпраці з державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» розробила рекомендації щодо проведення Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек в напрямку патріотичного виховання.

Головна мета Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек – сприяти втіленню основних положень [*«Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України»*](#), затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 6 червня 2022 р. № 527, а також приверненню уваги до питання патріотичного виховання в нашій державі, розкриттю виховної функції шкільної бібліотеки, об'єднанню зусиль педагогічного колективу і бібліотеки щодо розвитку патріотизму підростаючої особистості, посиленню патріотичного руху в Україні, пробудженню в школярів глибокого інтересу до історії України та рідного краю.

Так, у 2022 році заклади освіти Одеської області організували цей місячник під гаслом **«В нас єдина мета - Україна свята, нездоланна ніким і ніколи»**, а у 2023 році - **під гаслом «Вірю в майбутнє твоє, Україно!»**. Бібліотекарі закладів загальної середньої освіти разом з представниками обласних, районних державних адміністрацій, органів управління освітою, директорами закладів освіти, вчителями, методистами з бібліотечних фондів, громадськими діячами Одеської області з ентузіазмом приєдналися до цієї ініціативи, активно залучившись до організації численних заходів.

Ми хочемо поділитися аналізом роботи, проведеної за останні два роки в рамках Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек, спрямованого на патріотичне виховання у бібліотеках нашої області. Відділ інформаційно-ресурсного забезпечення КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» виконував роль методичного майданчика, який регулював і координував усі аспекти цієї діяльності, це допомогло ефективно організувати й реалізувати низку важливих освітніх ініціатив, що сприяли підвищенню рівня патріотичного виховання в закладах освіти області.

Зазвичай щороку у закладах загальної середньої освіти робота розпочинається з формування плану проведення місячника, оголошення про початок заходу на сайтах закладів освіти та шкільних бібліотек, висвітлювання інформації про заходи на сторінках у соціальних мережах таких, як «Facebook» та ін.

Впродовж останніх двох років у жовтні працівниками освітянських бібліотек області було організовано та проведено безліч різноманітних традиційних та інноваційних заходів, як в online, так і offline форматах, серед них::

1. **Круглі столи , семінари та конференції:** обговорювались важливі теми з формування у молоді патріотичних цінностей та громадянської свідомості: «Захист Вітчизни – нагальна потреба сьогодення», «Цікаві факти про Україну», «Козаки й козацькі», «Історична Одещина». Конференції для учнів старших класів на тему «Вірю в майбутнє твоє, Україно!».

2. **Бесіди та дискусії:** відбулося обговорення на теми, які стосуються любові до Батьківщини, громадянського обов'язку захисту України, а також відповідальності та свідомого вибору. Наприклад, «В моєму серці живе Україна», «Україна – моя Батьківщина», «Захист України – обов'язок кожного громадянина» дозволяють поглибити в учнів своє розуміння національної ідентичності.

3. **Години державності:** заняття спрямовані на виховання поваги до державних символів та традицій: «Люби Україну не за те, що вона велика, а за те, що вона твоя», «Незалежна і свята ти – мати Україна».

4. **Мовні майданчики:** проведено цикли заходів з популяризації української мови, включаючи бесіди, уроки, літературні вечори та конкурси, що сприяють розвитку мовної культури серед школярів. Наприклад, бесіди на тему «Мова – духовний скарб нації», уроки «Учитесь, читайте і чужому научайтесь, і свого не цурайтесь», свято рідної мови «Мов джерельна вода – рідна мова моя» допомагають розкрити багатство української мови.

5. **Літературні вечори та ігри:** літературні заходи, присвячені видатним українським письменникам, популяризації української культури через поезію та гру. Наприклад, «У мові моєї краса і неповторність», літературні ігри «Із історії української писемності», «Українські прислів'я та приказки» формують у дітей любов до читання та національної літературної спадщини.

6. **Екскурсії:** відвідування історичних та краєзнавчих музеїв, міських бібліотек.

7. **Слайд-презентації та відеоролики:** створено ряд мультимедійних засобів для демонстрації презентацій та відеороликів на тему української літератури, історії, культурних досягнень. Наприклад, бібліофреш «10 книг про Україну і українців», відеоролики «Вірю в ЗСУ», «Незламні та хоробрі жінки - письменниці у ЗСУ» сприяють формуванню національної свідомості серед учнів.

8. **Виховні години:** виховні години на теми історії, героїзму, пам'яті та пошани до захисників України: «Збройні сили України – захисники і опора країни», «Шлях українського воїна», «Пам'ятати. Відродити. Зберегти», допомагають виховувати в учнях патріотизм та повагу до героїв.

9. **Танцювальні та віршовані флешмоби:** організовано флешмоби, спрямовані на підтримку національної єдності. Наприклад, танцювальний флешмоб під гаслом «У нашій серці Україна», віршований флешмоб «Вервичка єднання» до Дня української писемності.

10. **Вечори-зустрічі з захисниками України:** зустрічі з воїнами ЗСУ, прикордонниками, а також поетами-волонтерами. Ці заходи мають на меті зміцнення зв'язку між школярами та захисниками країни, виховання почуття вдячності та гордості за їхні подвиги.

11. **Конкурси:** організовано різноманітні конкурси: конкурс віршів на патріотичну тематику; марафон читців «Я -українець»; конкурс малюнків «В нашій серці Україна!»; історичні вікторини та конкурси буктрейлерів. Ці заходи проведено з метою залучення дітей до творчої діяльності, спрямованої на висвітлення національної тематики.

12. **Благодійні акції та майстер-класи:** здійснено виготовлення посилок для воїнів, окопних свічок, патріотичних сувенірів, створення куточків пам'яті. Це дає учням можливість безпосередньо долучитися до допомоги захисникам та збереження пам'яті про героїв.

13. **Організація виставок:** постійно діючі тематичні виставки, присвячені українській історії, культурі, національній символіці, боротьбі за незалежність України. Наприклад, виставки «Мандруємо світом української книги», «Пам'ятай, Україно, героїв своїх!», «Володарі гетьманської булави» формують в учнів глибше розуміння національної спадщини.

14. **Патріотичні акції та заходи:** проведено художні акції, створено патріотичних постери, написано листівки для захисників. Ці заходи спрямовані на виховання патріотичних почуттів у школярів, формування національної свідомості та підтримку Збройних Сил України.

Підсумки проведення просвітницьких заходів у бібліотеках закладів освіти Одеської області розміщені за посиланнями:

— *В нас єдина мета – Україна свята, нездоланна ніким і ніколи!» (2022)*

<https://sites.google.com/view/04091980/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0>

— *«Вірю в майбутнє твоє, Україно!» (2023)*

<https://sites.google.com/view/04091980m/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0>

Також було створено віртуальні дошки на платформі Padlet, які містять унікальні та цінні рубрики: відеопроєкти, дитячі малюнки та саморобки, читання поезій, листівки, флаєри, постери, презентації,

посилання на відеозаписи та інші активності. Це дозволило продемонструвати різноманітні аспекти патріотичного виховання у закладах освіти Одеської області, поділитися своїми ідеями та талантами, сприяло пробудженню в школярів глибокого інтересу до історії України та рідного краю, допомогло виразити свою любов до України та свою віру в її майбутнє. Пропонуємо ознайомитися з ними за посиланнями:

«В нас єдина мета – Україна свята, нездоланна ніким і ніколи!» (2022).

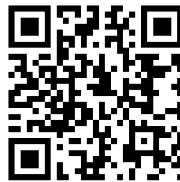

<https://padlet.com/zirka8082/padletw8bdlg9zteqw2em1>

<https://padlet.com/zirka8082/padlet-jnvqjglzgbumvw1f>

Мал. 1. Дошка «Стіна дитячих малюнків»

Мал. 2. Дошка «Відеоматеріали»

«Вірю в майбутнє твоє, Україно!» (2023)

<https://uk.padlet.com/zirka8082/padlet-dd1wh0glwdpkzm4q>

Мал. 1. Дошка «Підсумки проведення просвітницьких заходів у бібліотеках закладів освіти Одеської області»

Окрім того, відділ інформаційно-ресурсного забезпечення КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» постійно співпрацює з бібліотеками-партнерами та запрошує громадських активістів до участі в заходах. У рамках цієї діяльності вже двічі, у жовтневому циклі, було проведено семінар на тему: «Національно-патріотичне виховання як чинник формування громадянської свідомості учнів засобами бібліотечної роботи». Захід організували спільно з Одеською національною науковою бібліотекою для фахівців освітянських бібліотек, педагогічних працівників, методистів та заступників керівників з виховної роботи, такі семінари вже стали гарною жовтневою традицією.

Варто зазначити, відділ інформаційно-ресурсного забезпечення надає інформаційно-ресурсну підтримку бібліотекам закладів загальної середньої освіти, активно сприяючи в напрямку патріотичного виховання. У зв'язку з цим на сайті відділу створено спеціальний розділ **«Національно-патріотичне виховання учнівської молоді»**.

https://vnmzpv.oano.od.ua/uk/site/natsionalno_patriotichne.html

Цей розділ включає такі рубрики:

— **«Нормативно-правова база»:** що містить актуальні документи та рекомендації з патріотичного виховання (Закони України, Укази Президента України, Постанови Верховної Ради Розпорядження Кабінету Міністрів України, Накази та листи Міністерства освіти і науки України).

— **«Цифрова колекція матеріалів бібліотек закладів освіти Одещини»:** Рубрика створена на віртуальній дошці Padlet під назвою **«Сила книги, сила нації»: національно-патріотичне виховання учнівської молоді (з досвіду роботи)**, де бібліотекарі під час проходження курсів підвищення кваліфікації ділились своїми власними напрацюваннями: сценаріями бібліотечних заходів, презентаціями, відеоматеріалами та іншими активностями з патріотичного напрямку.

— **«Корисні посилання»:** зібрання ресурсів (сценарії виховних заходів для учнів початкової школи; матеріали Українського інституту національної пам'яті; матеріали ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України; актуальні матеріали та Інтернет-посилання з відкритих джерел).

Таким чином, цей розділ відображає нашу роботу з підтримки педагогів, батьків, працівників шкільних бібліотек і учнів у сфері національно-патріотичного виховання. У нього включено електронні ресурси, такі як наукові статті, дослідження, рекомендації та практичні посібники.

Кожен ресурс у цьому списку може бути корисним для створення навчального середовища, яке сприяє розвитку любові до Батьківщини та національної свідомості.

Ми сподіваємося, що ці електронні посилання стануть цінним інструментом у вашій роботі і допоможуть у здійсненні ефективного національно-патріотичного виховання в освітніх закладах Одеської області.

Висновок. Сьогодні, у цей непростий час бібліотеки закладів освіти стають не лише місцем збереження знань, але й активними учасниками виховання нових поколінь, які зростають з усвідомленням своєї відповідальності за майбутнє країни.

Щоденна праця наших бібліотекарів демонструє важливість бібліотек і їхню здатність адаптуватися до сучасних умов. Бібліотекарі не лише забезпечують доступ до книг, а й активно займаються волонтерством та інформаційною діяльністю. Бібліотека продовжує працювати з відданістю: ми переживаємо, радіємо і трудимося разом. Підтримуємо один одного в складні часи і святкуємо успіхи. Кожен вносить свій вклад у спільну справу. Наша мета – Перемога, і кожен має свою мотивацію, але разом ми прагнемо до єдиного – ПЕРЕМОГТИ!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Міністерство освіти і науки України. (2022). *Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України* [Наказ № 527, 06 червня 2022 року]. Міністерство освіти і науки України. <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/1104/konceptsiya-nacionalno-patriotichnogo-vikhovannya.pdf>

Міністерство освіти і науки України. (2022). *Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 (наказ № 527)*. Міністерство освіти і науки України <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>

Марковська, М. (2022, 11 липня). *Як організувати патріотичне виховання. 30 ідей, порад і ресурсів* [Електронний ресурс]. Нова українська школа. <https://nus.org.ua/articles/yak-organizuvaty-patriotychne-vykhovannya-30-idej-porad-i-resursiv/>

Національно-патріотичне виховання в Україні: Наук.-допом. бібліогр. покажч. (2019). НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; Упоряд. Л. І. Страйгородська, Л. О. Пономаренко, С. В. Тарнавська та ін.; Наук. ред. Л. Д. Березівська; Бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко. Київ: [б. в.]. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716673/1/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD-%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BE%D1%82.%20%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD..pdf>

REFERENCES

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2022). *Kontseptsiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy* [Nakaz № 527, 06 chervnia 2022 roku]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/1104/konceptsiya-nacionalno-patriotichnogo-vikhovannya.pdf>

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2022). *Pro deiakі pytannia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia v zakladakh osvity Ukrainy ta vyznannia takim, shcho vtratyv chynnist, nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 16.06.2015 № 641 (nakaz № 527)*. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>

Markovska, M. (2022, 11 lypnia). *Yak orhanizuvaty patriotychne vykhovannia. 30 idei, porad i resursiv* [Elektronnyi resurs]. Nova ukrainska shkola. <https://nus.org.ua/articles/yak-organizuvaty-patriotychne-vykhovannya-30-idej-porad-i-resursiv/>

Natsionalno-patriotychne vykhovannia v Ukraini: Nauk.-dopom. bibliohr. pokazhch. (2019). NAPN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskooho; Uporiad. L. I. Straihorodska, L. O. Ponomarenko, S. V. Tarnavska ta in.; Nauk. red. L. D. Berezivska; Bibliohr. red. L. O. Ponomarenko. Kyiv: [b. v.]. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716673/1/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD-%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BE%D1%82.%20%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD..pdf>

Tetiana Poltavska,
Head of the Department of Information and Resource Provision,
senior lecturer of the Department of Philosophy of Education
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine

Valentina Meleshko,
Methodologist of the Department of Information and Resource Provision,
senior lecturer of the Department of Philosophy of Education
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine

FORMING CIVIC CONSCIOUSNESS OF STUDENTS THROUGH LIBRARY WORK IN THE CONTEXT OF NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION

Abstract. This article reviews national-patriotic education for school youth in libraries of educational institutions in the Odessa region. It includes an analysis of library activities within the framework of the All-Ukrainian School Libraries Month during martial law, and provides a list of useful informational resources that will facilitate effective national-patriotic education in educational institutions of the Odessa region.

Keywords: national-patriotic education, innovative and traditional forms of work, library staff, All-Ukrainian School Libraries Month, informational and resource support.

Дата надходження до редакції 23.01.2024

© Полтавська Т. М., Мелешко В. В., 2024

УДК 37.014.6:005.6(045)

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1\(5\).315582](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1(5).315582)

Сарасва Ірина Володимирівна,
доктор філософії,
завідувачка кафедри дошкільної і початкової освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти
Одеської обласної ради», м. Одеса, Україна
ladybug82@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0001-7753-1836>

ЯКІСТЬ ОСВІТИ: СУТНІСТЬ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ

Анотація. Найважливішим фактором успішного і сталого розвитку в сучасному світі, що йде шляхом глобалізації є здатність швидко адаптуватися до умов міжнародної конкуренції. Тому, одним із пріоритетів освітньої політики в Україні є забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності. Якість освіти як соціальна категорія визначає результативність і стан освітнього процесу в суспільстві, його відповідність очікуванням і потребам суспільства в різних соціальних групах має суттєвий вплив на розвиток і формування компетенцій особистості в громадянському суспільстві та професійній сфері.

Якість стає однією з головних цілей розвитку освіти в нашій країні на сучасному етапі. Кожна наступна реформа освіти ставить на меті підвищення якості освіти і вбачає її як кінцевий результат, починаючи з нульової ланки. Тому, у сучасних наукових та термінологічних джерелах широко інтерпретується поняття «якість освіти», яке розглядається з погляду філософії, соціології, педагогіки і залишається дискусійним питанням багатьох учених, педагогів, методистів і практиків. В процесі інтенсивного пошуку щодо з'ясування сутності поняття «якість освіти», постало й інше питання, що стосується тих чи тих аспектів цього поняття, а саме: визначення саме тієї ролі якості, що має суттєвий вплив на забезпечення якості освіти. У статті розкрито основні дефініції дослідження «освіта», «якість», «якість освіти», основні концептуальні підходи. Охарактеризовано критерії якості та чинники впливу на якість освіти загалом. На підставі аналізу досліджень учених (А. Богуш, В. Зайчук, О. Іванова, В. Кремень, Н. Кропотова, В. Ніколаєвський, О. Остапчук, О. Савченко, З. Сейдаметова, В. Темненко) узагальнено та позиціоновано власне бачення поняття феномену «якість освіти» як сукупність певних критеріїв і показників, що визначають рівень організації освітнього процесу та результату відповідно до вимог чинного законодавства та міжнародних стандартів якості.

Ключові слова: критерії, освіта, підходи, принципи, якість, якість освіти

Постановка проблеми. Зміни, що відбулися в Україні протягом останнього десятиріччя та орієнтир країни на входження в Європейський освітній простір націлили науковців та державні освітні установи на вдосконалення та модернізацію системи освіти країни і підвищення її якості на всіх рівнях. Отже, було розпочато активну системну роботу для визначення освітніх проблем та знаходження рішень щодо вдосконалення освітнього процесу на всіх її етапах та рівнях. Рушійною силою освітнього процесу, кожної з її ланок, були і залишаються досвідчені, прагматичні і конкурентноспроможні, компромісні, консенсусні фахівці, на розвиток яких неодмінно впливає освіта, яка повинна бути «...сучасною та відповідати найкращим стандартам якості» [Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні, 2016: 4]. За таких умов неодмінно потрібно враховувати тенденції розвитку сучасної цивілізації, які полягають у посиленні процесу глобалізації економіки, взаємозв'язку й взаємозалежності держав світу, збільшення можливостей для розвитку і самореалізації особистості у світі [Кремень, 2005: 16]. Відповідно до вимог чинного законодавства та міжнародних стандартів якості освіти в Україні вже запроваджено сучасні моделі управління якістю освіти для підвищення рівня якості освітніх послуг та конкурентноспроможності на ринку праці, проте дослідження в цьому напрямку ще тривають.

Аналіз останніх досліджень. Філософський, освітянський, педагогічний, суспільно-економічний аспекти освітнього процесу досліджували такі учені, як: В. Андрущенко, В. Астахова, К. Астахова, А. Богуш, Л. Горбунова, М. Згуровський, К. Корсак, В. Кремень, К. Крутій, М. Култаєва, Л. Лохвицька, М. Лукашевич, В. Лутай, І. Надольний, В. Ткаченко, М. Михальченко, С. Ніколаєнко, В. Огнев'юк, І. Предборська, О. Савченко, М. Степко, Т. Степанова та інші.

Виклад основного матеріалу. Сучасне майбутнє України залежить від суспільства, яке враховуючи національні інтереси держави здатне генерувати та продукувати ідеї, що допоможуть підвищити соціально-економічний, культурний та науковий рівень країни. Це досвідчені фахівці, майстри (ні) своєї справи, провідні експерти, знавці, науковці і практики, які постійно навчаються та вдосконалюють свої навички протягом всього життя. Тому, в нормативно-правових актах «освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентноспроможності держави на міжнародній арені» [Національна доктрина розвитку освіти, 2002]. Тож, актуальним є і залишається на майбутнє завдання сучасної політики забезпечити доступну якісну освіту протягом життя для всіх громадян і утвердити її національність на державному рівні.

Мета статті – розкрити сутність поняття «якість освіти», її концептуальні підходи крізь призму наукового погляду та термінологічних джерел.

Так, у великому тлумачному словнику представлено кілька визначень поняття «якість», серед яких, якнайкраще розкриває зміст поняття саме таке тлумачення: «сукупність характеристик продукції або послуг щодо її здатності задовольнити встановлені та передбачені норми» [Бусел, 2005: 1647].

Вчення про якість, як зазначається в Енциклопедії освіти, започаткувалося саме з квалітативізму Аристотеля, який «здійснив системні дослідження природи якості, виконав першу класифікацію якості, сформулював принцип цілісності (незвідність якості цілого до якостей його частин) і уявлення про ієрархічну структуру якості матеріальних об'єктів» [Енциклопедія освіти, 2021: 437]. Аристотель уважав, що якість має дуалістичний характер, який виражається у вигляді об'єктивної якості (якість речей самих по собі), як об'єкт пізнання, вивчення, дослідження та оцінювальна якість (якість речей відповідно до суб'єкта, який оцінює), як об'єкт оцінки та практичної дії (цінніснопрактична категорія) [Філософія освіти, 2021]. Послідовник Аристотеля, Гегель, характеризував якість як специфічну категорію, що було зумовлено розумінням якості не як категорії мислення, а як категорії чуттєвого пізнання. Відповідно до цього розуміння, німецький філософ протиставляв якість та кількість у конкретно-чуттєвій та абстрактно-чуттєвій визначеності [Філософія освіти, 2021].

Г. Кільова позиціонує власне розуміння поняття «якість» як філософську категорію, що виражає сукупність істотних ознак і особливостей, які відрізняють один предмет або явище від інших і надають йому визначеності [Кільова, 2012: 23]. На думку вченої, якість предмета або явища виступає як одне ціле, нерозривне, «...тому поняття якості пов'язане з буттям предмета», бо існуючи сам собою предмет, не може втратити свою якість [Кільова, 2012: 23].

Сьогодні категорію «якість» дедалі більше розглядають в освітній галузі як набір певних властивостей, які характеризують об'єкт дослідження та виокремлюють його з-поміж інших за наявності певних відмінностей.

Щодо поняття «освіта», то його, із філософського погляду, представлено як духовний образ людини, формування якого відбувається під впливом моральних та духовних цінностей, які виступають складниками її культурного кола. Водночас освіта – процес формування особистості людини, головним

чинником якого є сукупність знань з особистісними якостями і вміння самостійно ними керувати [Словник-довідник, 2018:38].

Енциклопедія освіти більш глибоко розкриває зміст поняття «освіта», як педагогічну категорію, що має цілісну, поліфункціональну та полісмыслову структуру та реалізує виконання людинотворчої, технологічної та гуманістичної функцій [Енциклопедія освіти, 2008: 614]. О. Шапран вирізняє кілька підходів до тлумачення поняття «освіта», серед яких: «сутнісна характеристика етносу, суспільства, людської цивілізації, способів їх самозбереження і розвитку; процес, єдність навчання виховання, розвитку, саморозвитку особистості; соціокультурний інститут, який сприяє економічному, культурному функціонуванню і вдосконаленню суспільства з допомогою спеціально організованої цілеспрямованої соціалізації, виражений у системі, що включає освітні установи, органи управління, освітні стандарти, що забезпечують їх функціонування і розвиток; результат, тобто рівень загальної культури і освіченості підростаючого покоління, засвоєння духовного й матеріального потенціалу, який був накопичений у процесі еволюційного розвитку» [Сучасний психолого-педагогічний словник, 2016: 272]. У національному освітньому глосарії організована та послідовна комунікація є стрижнем поняття «освіта», оскільки відповідна комунікація формується заради навченості, яка розглядається як взаємодія між певною кількістю осіб, що пов'язана з передаванням інформації [Національний освітній глосарій, 2011].

У словнику-довіднику представлено широке визначення змісту освіти, як «система знань про природу, суспільство, мислення, техніку, способи діяльності, засвоєння яких забезпечує формування у свідомості дітей правильної діалектико-матеріалістичної картини світу, озброює правильним підходом до пізнавальної та практичної діяльності» [Дошкільна освіта: словник-довідник, 2010:176]. Також, ученою окреслено принципи, на яких ґрунтується освіта, пріоритетні напрями освіти і мету освіти, яка полягає у всебічному розвитку людини як особистості, її талантів, розумових, фізичних здібностей; виховання високих моральних якостей; формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору; збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення його освітнього рівня; забезпечення кваліфікованими фахівцями [Дошкільна освіта: словник-довідник, 2010:176].

Як зауважує С. Гончаренко, саме освіта є істинним духовним обличчям людини, «...яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процес формування обличчя людини» [Гончаренко, 1997: 241]. До того ж, учений наголошував на тому, що головним аспектом освіти виступає поєднання знань з особистісними якостями, вміння самостійно застосовувати їх у реальному житті [Гончаренко, 1997: 241].

У дослідженні інноваційних аспектів освіти і науки в Україні В. Кремень вважає, що одним із способів входження людини у світ науки та культури, який є найоптимальнішим і найінтенсивнішим, є саме освіта, під час здобуття якої, людина засвоює культурні цінності [Кремень, 2005: 53]. Вчений зазначав, що зміст освіти запозичується та безперервно збагачується через пізнання культурної спадщини різних країн і народів, «... із різних галузей науки, яка постійно розвивається, а також із життя та практики людини» [Кремень, 2005: 54]. Отже, зміст освіти, на думку В. Кременя, обмежуються стандартами регіону, країни, всього світу і відповідно до цього має бути врахований характер взаємодії людини з культурними цінностями, мірою і ступенем їх засвоєння і створення [Кремень, 2005: 54]. Також, учений акцентує на тому, що саме освіта є тим чинником, на який не впливають соціально-політичні умови та періоди реформ, бо саме освіта «...є стабілізуючим чинником між новими соціальними уявленнями та ідеалами попередніх поколінь, які знайшли своє втілення в історичній традиції» [Кремень, 2005: 54]. Щодо функції освіти, В. Кремень розглядає соціальну функцію освіти та характеризує її із двох позицій: перша – підготовка покоління до самостійного життя, друга – створення засад майбутнього суспільства та формування образу людини у перспективі. Отже, у власному баченні вченого передання та реалізація базових культурних цінностей та цілей розвитку суспільства відбувається завдяки освіті, яка виступає, в цьому випадку, соціальним інститутом [Кремень, 2005: 56].

Отже, із вищевикладеного, можемо зазначити, що сформована, освічена особистість, яка може реалізувати увесь свій творчий потенціал і спрямувати його на досягнення результату в будь-якій сфері діяльності, є ключовою фігурою у становленні та розвитку нашої держави. Необхідною умовою для розвитку людини і становлення її як особистості є надання закладами освіти України якісних освітніх послуг. Тому в умовах модернізації та входження України в Європейський освітній простір проблема якості освіти на всіх її рівнях залишається і є актуальною як для науковців, так і практиків. Розглянемо детальніше сутність поняття «якість освіти» аналізуючи різні підходи до його тлумачення.

Методологічні проблеми якості освіти розглядали такі вчені, як: В. Зайчук, Ю. Зінковський, В. Кремень, О. Локшина, О. Ляшенко, В. Огнев'юк, О. Савченко, М. Слюсаревський. Якість освіти як соціально-педагогічну категорію було розкрито у працях таких учених, як: В. Александрова, М. Головка, З. Донець, О. Іванової, Г. Кравченко, К. Корсак, О. Овчарук, О. Остапчук, Г. Щекатунової.

Визначення поняття «якість освіти» у словнику-довіднику представлено як «характеристику освітнього процесу та його результатів, що виражає міру їхньої відповідності поширеним у суспільстві уявленням про те, яким має бути освітній процес і якій меті він має служити, виражається в системі показників (нормативів) ЗУН, норм ціннісно-емоційного ставлення до світу й один одного» [Дошкільна освіта: словник-довідник, 2010:294]. Також зазначено, що якість освіти «відображає ступінь задоволення очікувань різних учасників освітнього процесу від освітніх послуг, що надаються закладом освіти і ступінь досягнення висунутих перед освітою мети й завдань» [Дошкільна освіта: словник-довідник, 2010:294].

Натомість в Енциклопедії освіти звернено увагу на те, що вивчення якості освіти, як комплексного поняття, відбувається в «...межах квалітології – триединої науки», до складу якої входять саме такі: теорія якості, теорія оцінки якості (кваліметрія) і теорія управління якістю. Тобто кожна з цих складників спрямована на різнобічну оцінку будь-якої системи освіти за зовнішніми і внутрішніми її параметрами за допомогою власного набору критеріїв і показників [Енциклопедія освіти, 2008: 1017]. Представлено два основні підходи щодо визначення сутності якості освіти, такі як: перший – нормований підхід, який розкриває сутність якості освіти через «...задоволення потреб та досягнення певних норм, стандартів, цілей (особистості, суспільства, держави)»; другий підхід – управлінський – розглядає якість освіти через призму сучасної теорії й практики управління якістю [Енциклопедія освіти, 2008: 1018].

Зауважимо, поняття «якість освіти» у наукових джерелах трактується по-різному, що дає можливість представити власне бачення вчених щодо його сутності.

Розглядаючи якість освіти в контексті цивілізаційних змін, В. Кремень акцентує на усвідомленні сутності якісної освіти в умовах сучасності, яка полягає у ґрунтовних змінах функцій освітнього процесу будь-якого закладу освіти [Проблеми якості освіти, 2007: 7]. Освіта супроводжує людину впродовж життя, спрямовуючи на реалізацію певних завдань та готуючи до конкурентноспроможної життєдіяльності, тому, як зауважує вчений, потрібне оновлення «...сучасного типу освіти із адекватним розумінням якості» [Проблеми якості освіти, 2007: 7]. В. Кремень, пропонує дотримуватись певних принципів, які допоможуть в оновленні сучасного типу освіти, а саме: формування інноваційної особистості, яка спрямує нашу країну до інноваційного типу розвитку; демократизація суспільства, головним чинником якого виступає самодостатня особистість; принцип дитиноцентризму на всіх етапах освітньої діяльності – від дошкільця до університету; підготовка глобалістичної людини, яка здатна жити і ефективно діяти в глобальному середовищі; формування системи цінностей особистості [Проблеми якості освіти, 2007: 13].

Так, А. Богуш визначає якість освіти як «комплексну (загальну) характеристику освітнього процесу та його результату, (розвиненості дітей) ступінь відповідності меті й завданням певної галузі суспільства» [Богуш, 2022: 9]. Вчена зауважує, що знання, вміння, навички, набуті компетенції і компетентності, ціннісне ставлення особистості в соціальному і предметному довілліях, ступінь досягнення мети і змісту освіти, ступінь задоволення усіх учасників освітнього процесу здобутими результатами є нормативними показниками якості освіти [Богуш, 2022: 9].

У свою чергу, О. Савченко зазначає, що «якість освіти – похідна від її цілей і завдань» [Проблеми якості освіти, 2007: 17], методологічну основу якої складають принципи, такі як: цілепокладання (ієрархія цілей, педагогічна конкретизація, інструментальність); моделювання процесу досягнення визначеної мети; системних підхід (у відборі характеристик якості; систематизації чинників впливу на шкільному, регіональному, державному рівнях); вимірюваність результату (відповідно нормативним вимогам, соціальним і особистісним очікуванням) [Проблеми якості освіти, 2007: 17].

В. Зайчук, спираючись на вимоги міжнародного стандарту якості формулює визначення поняття «якість освіти» як «поєднання властивостей і характеристик освітнього процесу або його результату, які спроможні задовольняти освітні потреби всіх суб'єктів освітнього процесу» [Проблеми якості освіти, 2007: 23]. Висвітлюючи теоретичні і практичні аспекти проблеми якості освіти, В. Зайчук аналізує дослідження В. Ніколаєвського, який, у свою чергу окреслив основні чинники, що забезпечують якість освіти, а саме: професіональна підготовка викладачів, їхні особистісні якості (порядність, відповідальність, принциповість, толерантність, тощо); навчально-методичне забезпечення освітнього процесу (навчальні посібники, методичні розробки та ін.); наявність системи контролю й оцінки викладання, рівня знань учнів та студентів, адекватної сучасним вимогам; застосування в освітньо-виховному процесі сучасних освітніх технологій (активних методів навчання, ТЗН, інтернет-технологій та ін.); залучення викладачів і студентів до науково-дослідницької діяльності; відповідність програм навчальних дисциплін сучасним вимогам; контакти з провідними закордонними фахівцями; належне матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу; забезпечення науковою літературою, що відповідає сучасним вимогам; використання матеріалів соціологічних досліджень; спрямованість викладання на формування соціальних якостей сучасного фахівця; стимулювання самостійної роботи студентів [Проблеми якості освіти, 2007: 23]. Відповідно до цього переліку В. Зайчук пропонує додати ще один важливий елемент такий, як соціальне партнерство між

усіма галузями, державними органами влади, населенням країни, громадськими організаціями та об'єднаннями, що забезпечить підготовку висококваліфікованих та конкурентноспроможних на ринку праці фахівців [Проблеми якості освіти, 2007: 24].

Соціально-психологічний контекст проблеми якості освіти досліджував М. Слюсаревський, який вважає, що громадська думка всіх суб'єктів освітнього процесу (педагоги, учні, студентська молодь, батьки) є певною особливістю якості та її відображенням [Проблеми якості освіти, 2007: 35].

Досліджуючи якість освіти як ключову категорію нової парадигми освіти, О. Іванова звертає увагу на те, що процес формування особистості учнів, її розвиток і здатність до саморозвитку стає ключовим у контексті висвітленої проблеми. Отже, дослідниця пропонує певні критерії оцінки якості освіти, а саме:

- «засвоєння освітніх програм на рівні мінімальних державних стандартів і вище всіма учнями з урахуванням їхніх навчальних можливостей, схильностей і пізнавальних інтересів;
- розвиток інтелектуально-пізнавальних здібностей школярів за рахунок формування навичок самоосвіти, саморегуляції, самореалізації» [Проблеми якості освіти, 2007: 64].

У свою чергу, дослідники З. Сейдаметова, В. Темненко вважають, що застосування критеріїв якості освіти покладається на важливі сім принципів, такі як: принцип вимірюваності; принцип стандартизації (вимірювання загальнонаціональними стандартними процедурами, які містять загальнонаціональний тестувальний рівень складності тестів, завдань, задач, що використовуються у вимірюваннях); принцип організаційної нейтральності; принцип статистичної нейтральності (оцінюванню підлягають великі одиниці); принцип лонгїтюдності (важливість полягає у вимірюваннях тимчасових змін для будь-якої вікової групи); принцип вирівнюваності (принцип еквейтинга) (вимірювальні процедури, які відбуваються у будь-яку пору року, мають містити вбудовані механізми статистичної відповідності результатів); принцип індивідуальної конфіденційності (індивідуальні результати вимірювань досяжні лише для суб'єктів, які зазнали цих змін, не для публічної відповідності та оцінки) [Проблеми якості освіти, 2007: 72].

Методологічний аспект якості освіти досліджував О. Остапчук, який позиціонував власне обґрунтування проблеми із урахуванням таких ключових позицій, а саме:

- 1) «якість освіти – це перспективне і стратегічне питання, яке вирішується через чітке визнання кінцевого продукту системи освіти;
- 2) якість освіти – це якість людини (її освіченість, компетентність у різних видах діяльності, мотивація до саморозвитку, рівень самоактуалізації), Глибока самореалізація людини – високий рівень суспільства (особливо громадянського);
- 3) якість освіти – це якість освітньої системи, в межах якої організуються процеси навчання і виховання, відбувається розвиток особистості» [Проблеми якості освіти, 2007: 91].

Відповідно до цих позицій О. Остапчук вважає, що ефективність системи освіти має базуватися на інноваційності, яка передбачає відкритий формат системи до нового, здатність до повної взаємодії [Проблеми якості освіти, 2007: 92].

Як зазначає Н. Кропотова, якість освіти як комплексний показник (індикатор) соціокультурного та економічного стану суспільства має ситуативний характер, тобто те, що сьогодні відповідає певним вимогам і є найкращим показником, завтра може бути недовідомим. Учена зауважує, що якість освіти виступає як складний багатоскладовий концепт, тому виникає потреба у структуризації з розподілом на окремі чітко визначені складники [Проблеми якості освіти, 2007: 132].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, аналіз наукових розвідок щодо проблеми якості освіти свідчить про актуальність означеної проблеми та складність і неоднозначне трактування, власне, поняття «якість освіти». Аналізуючи різні підходи до тлумачення сутності якості освіти, доходимо висновку, що якість освіти – сукупність певних критеріїв і показників, що визначають рівень організації освітнього процесу та результату відповідно до вимог чинного законодавства та міжнародних стандартів якості.

З огляду на те, що проблема якості освіти не нова, як для України, так і за її межами, вбачаємо в подальшому зосередити увагу на якості дошкільної освіти в Україні на сучасному етапі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Андрущенко, В. П. (Ред.). (2021). *Філософія освіти: навчальний посібник*. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова.
- Богуш, А. (2022). Вимірюємо якість дошкільної освіти: методична спрямованість. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*, 1 (138), 7-16.
- Бусел, В. Т. (Ред.). (2005). *Великий тлумачний словник української мови*. Київ. Ірпінь: ВТФ «ПЕРУН».
- Гончаренко, С. У. (1997). *Педагогічний словник*. Київ «Либідь».
- Домбровська, Я.М. (Ред.). (2016). *Сучасний психолого-педагогічний словник*. Переяслав-Хмельницький (Київська область).

- Кільова, Г. О. (2012). Якість освіти як ключова категорія менеджменту освіти. *Освіта та педагогічна наука*, № 5 – 6 (154 – 155), 22-26.
- Кремень, В.Г. (Ред.). (2016). *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні*. Київ : Педагогічна думка.
- Кремень, В.Г., Ніколаєнко, С. М. (Ред.). (2005). *Вища освіта в Україні*. Київ: Знання.
- Кремень, В. Г. (2005). *Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати*. Київ: Грамота.
- Кремень, В. Г. (Ред.). (2008). *Енциклопедія освіти*. Київ : Юрінком Інтер.
- Козирева, Н. В. (2018). *Словник-довідник для підготовки до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Філософія»*. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова.
- Крутий, К. Л., Фунтікова, О. О. (2010). *Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв*. Запоріжжя : ТОВ «ЛПІС» ЛТД.
- Лукіна, Т.О., Кремень, В.Г. (Ред.). (2021). *Кваліметрія*. Київ : Юрінком Інтер.
- Національна доктрина розвитку освіти. № 347/2002. (2002).
- Про освіту: Закон України. № 2145 – VIII. (2017).
- Проблеми якості освіти: теоретичні і практичні аспекти*. (2007). Київ: СПД Богданова А. М.
- Табачник, Д. В., Кремень, В. Г. (Ред.). (2011). *Національний освітній глосарій: вища освіта*. Київ: ТОВ «Вид. дім «Плеяди».

REFERENCES

- Andrushchenko, V. P. (Ed.) (2021). *Filosofia osvity: navchalnyi posibnyk*. [Philosophy of education: a textbook] [in Ukrainian].
- Bogush, A. (2022). *Vymiriuiemo yakist doshkilnoi osvity: metodychna spriamovanist*. [Measuring the quality of preschool education: methodological orientation]. *Naukovi visnyk Pivdenoukrajinskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho*, 1 (138), 7-16 [in Ukrainian].
- Busel, V. T. (Ed.) (2005). *Velykyi tlmachnyi slovnyk ukrajinskoj movy*. [Big explanatory dictionary of the Ukrainian language] [in Ukrainian].
- Goncharenko, S. U. (1997). *Pedahohichni slovnyk*. [Pedagogical dictionary] [in Ukrainian].
- Dombrovskaya, Y.M. (Ed.) (2016). *Suchasnyi psykholoho-pedahohichni slovnyk*. [Modern psychological and pedagogical dictionary] [in Ukrainian].
- Kiliova, G. O. (2012). *Yakist osvity yak kliuchova katehoriia menedzhmentu osvity*. [Quality of education as a key category of education management]. *Osvita ta pedahohichna nauka*. 5 - 6 (154 - 155), 22-26 [in Ukrainian].
- Kremen, V.G. (Ed.) (2016). *Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini*. [National report on the state and prospects of education in Ukraine] [in Ukrainian].
- Kremen, V.G., & Nikolayenko, S.M. (Eds.) (2005). *Vyshcha osvita v Ukraini*. [Higher education in Ukraine] [in Ukrainian].
- Kremen, V.G. (2005). *Osvita i nauka v Ukraini – innovatsiini aspekty. Stratehiia. Realizatsiia. Rezultaty*. [Education and science in Ukraine - innovative aspects. Strategy. Realisation. Results] [in Ukrainian].
- Kremen, V. G. (Ed.) (2008). *Entsyklopediia osvity*. [Encyclopaedia of education] [in Ukrainian].
- Kozyreva, N. V. (2018). *Slovnyk-dovidnyk dlia pidhotovky do praktychnykh zaniat ta samostiinoi roboty z navchalnoi dystsypliny «Filosofii»*. [Dictionary-guide for preparation for practical classes and independent work in the discipline «Philosophy»] [in Ukrainian].
- Krutii, K. L., & Funtikova, O. O. (2010). *Doshkilna osvita: slovnyk-dovidnyk: ponad 1000 terminiv, poniat ta nazv*. [Preschool education: a dictionary-reference: more than 1000 terms, concepts and names] [in Ukrainian].
- Lukina, T.O., Kremen, V.G. (Eds.) (2021). *Kvalimetriia*. [Qualimetry] [in Ukrainian].
- Национальная доктрина развития образования. [National Doctrine of Education Development]. № 347/2002. (2002) [in Ukrainian].
- Про освіту: Закон України. [On education: Law of Ukraine]. NO. 2145 - VIII. (2017) [in Ukrainian].
- Проблеми якості освіти: теоретичні і практичні аспекти. [Problems of quality of education: theoretical and practical aspects]. (2007) [in Ukrainian].
- Табачник, Д. В., Кремен, В. Г. (Eds.) (2011). *Национальні освітні глосарії: вища освіта*. [National Educational Glossary: Higher Education] [in Ukrainian].

Iryna Saraieva,
Doctor of Philosophy,
Head of the Department of Preschool and Primary Education
Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine
ladybug82@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0001-7753-1836>

QUALITY OF EDUCATION: ESSENCE AND CONCEPTUAL APPROACHES

Abstract. *The most important factor for successful and sustainable development in today's globalised world is the ability to quickly adapt to international competition. Therefore, one of the priorities of educational policy in Ukraine is to ensure the quality of education and the quality of educational activities. The quality of education as a social category determines the effectiveness and state of the educational process in society, its compliance with the expectations and needs of society in different social groups and has a significant impact on the development and formation of individual competences in civil society and the professional sphere.*

Quality is becoming one of the main goals of education development in our country at the present stage. Each subsequent education reform aims to improve the quality of education and sees it as the end result, starting from the ground level. Therefore, in modern scientific and terminological sources, the concept of «quality of education is widely interpreted, which is considered from the point of view of philosophy, sociology, pedagogy and remains a controversial issue for many scientists, teachers, methodologists and practitioners. In the process of

Keywords: *criteria, education, approaches, principles, quality, quality of education*

Дата надходження до редакції 30.01.2024

© Сарасва І.В., 2024

УДК 37.014.3:373.3.091(045)

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1\(5\).315599](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1(5).315599)

Сарасва Ірина Володимирівна,
доктор філософії, завідувачка кафедри дошкільної і початкової освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти
Одеської обласної ради», м. Одеса, Україна
ladybug82@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0001-7753-1836>

Кравець Наталія Юрївна,
завідувачка науково-методичної лабораторії початкової освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти
Одеської обласної ради», м. Одеса, Україна
nat_kravets@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1257-0927>

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ НУШ

Анотація. *Представлено опрацювання дефінітивної характеристики основних понять, дослідження науковців з питань науково-методичного супроводу вчителів початкових класів в умовах становлення Нової української школи та його впливу на їхній професійний розвиток. Досліджено теоретичні питання науково-методичного супроводу педагогів початкової ланки освіти та розмежовано поняття методичний науковий, науково-методичний супровід. Окреслено особливості науково-методичного супроводу педагогів з метою підвищення професійної майстерності педагогів, здатності до саморозвитку, самоорганізації та рефлексії. Схарактеризовано функції науково-методичного супроводу, які завдяки*

сучасним підходам піддалися трансформації. Розкрито принципи науково-методичного супроводу (активності, систематичності, індивідуалізації, оптимальності, інформативності, перманентності, комунікативного партнерства і співробітництва, елективності), дотримання яких сприяє успішному супроводу вчителів початкових класів. Висвітлено та схарактеризовано етапи здійснення науково-методичного супроводу в контексті роботи фахівців науково-методичної лабораторії початкової освіти на базі КЗВО «Одеської академії неперервної освіти Одеської обласної ради». Зосереджено увагу на впровадженні новітніх форм навчання вчителів початкової школи в умовах запровадження та становлення Нової української школи. До дієвих форм навчання вчителів початкових класів щодо розвитку педагогічної майстерності на курсах підвищення кваліфікації віднесено тренінгове, поглиблене навчання на основі тематичних та авторських спекурсів, а саме: практичні інтенсиви, літня школа, педагогічні студії, спільна видавнича діяльність. Розкрито шляхи оновлення науково-методичного супроводу під час підготовки вчителів початкових класів у формальній освіті у світлі освітніх реформ.

Ключові слова: вчитель початкових класів, супровід, науковий супровід, науково-методичний супровід, методичний супровід, професійний розвиток

Постановка проблеми. Найважливішою світовою тенденцією розвитку освіти є підвищення її якості і визнання необхідності у навчанні «протягом всього життя». Одним із головних напрямів модернізації освіти та чинником підвищення її якості є професійний розвиток педагогів. Орієнтація регіональних систем освіти спрямована на підвищення рівня професійної майстерності педагогічних працівників у форматі безперервної освіти, стимулювання кожного педагога до випереджального особистісно-професійного розвитку та самовдосконалення. Традиційна школа це минуле, вчорашній день. Дедалі активніше набирає силу школа нового формату – Нова українська школа, в якій вчитель мислить творчо, виявляє зацікавленість до розроблення та реалізації нових навчальних програм, здатний використовувати інноваційні педагогічні технології, оволодівати та оперувати новою інформацією, згуртовувати біля себе активних, творчих, креативних дітей, які виявляють феноменальний потенціал. Тобто, відбувається зміна змісту професійної діяльності вчителя, яка полягає у формуванні та забезпеченні об'єктивних механізмів оцінювання професійних компетенцій педагогів, стимулювання їх до безперервного професійного зростання, формування єдиної системи науково-методичного супроводу у системі післядипломної освіти і набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень. Проблема науково-методичного супроводу в педагогічній теорії та практиці була предметом дослідження багатьох учених і практиків, таких як: Л. Бережнкової, М. Битянової, В. Богословського, О. Вороніна, В. Дивак, І. Жорносека, О. Казакової, Н. Лагусевої, В. Павлової, М. Семаго, В. Семікіна, Т. Сорочан, Л. Шипіциної та інших. Питання науково-методичного супроводу освітнього процесу в умовах післядипломної педагогічної освіти вивчали Т. Сорочан, В. Сидоренко, Н. Протасова, І. Ніколаєску. Однак проблемі науково-методичного супроводу вчителів початкової школи в післядипломній педагогічній освіті уваги майже не приділено.

Виклад основного матеріалу. Нова українська школа (далі НУШ) – це ключова реформа Міністерства освіти і науки, в якій приємно навчатись, яка дає учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті. НУШ – це той заклад, в якому дитина відчуває себе безпечно, комфортно; це те місце де прислухаються до думки дитини, вчать критично мислити, висловлювати власну думку та бути відповідальним громадянином. НУШ – це та інституція, в якій панують співпраця та взаєморозуміння для всіх учасників освітнього процесу.

Будь-як освітні реформи відбуваються завдяки рушійній силі закладів освіти, а саме – педагогів, вмотивованих учителів. Це говорить про те, що мета команди Міністерства освіти і науки України під час впровадження та реалізації Концепції НУШ була спрямована, в першу чергу, на професійне та особистісне зростання, а також підвищення соціального статусу вчителя. Серед інституцій, в яких педагоги можуть вдосконалювати свою професійну майстерність є заклади післядипломної педагогічної освіти, які надають науково-методичний супровід, який спрямований на духовне, професійно-фахове, інтелектуально-особистісне зростання педагогічних працівників, виявлення творчих здібностей і досягнення професійного розквіту.

Мета статті – розглянути науково-методичний супровід як педагогічну умову розвитку педагогічної майстерності вчителів початкової школи в контексті реалізації Концепції «Нова українська школа» в системі післядипломної освіти.

У тлумачному словнику термін «супровід» означає дію, відповідно «супроводжувати» тлумачиться як «іти, їхати разом із ким-небудь як супутник», «вести супровід» [Тлумачний словник, 2005:1415]. С. Макаренко визначає поняття «супровід» як «навчання, педагогічну й психологічну допомогу та підтримку, яка забезпечує не вирішення проблеми за педагога, а організацію й стимулювання його самодіяльності та створення умов для вирішення власних проблем» [Макаренко, 2018: 12].

В свою чергу Т. Сорочан уважає супровід складним процесом, в якій включаються дві сторони: той, хто супроводжує надає системну кваліфіковану допомогу, яка спрямована на розвиток супроводжуваного. На думку вченої базовими принципами супроводу є розвиток суб'єкта в ході розв'язання проблем; перехід суб'єкта в режим саморозвитку; значущість самостійної діяльності суб'єкта [Сорочан, 2002: 126].

Серед видів супроводу за змістом розрізняють діагностичний, інформаційний, навчальний, методичний, науковий, а також консультаційний, експертний, організаційний, мережевий та сервісний супровід. Методичний супровід, як зауважує С. Макаренко, є певним комплексом методичної роботи супроводжуваного й того, хто супроводжує, і спрямовується на вирішення нагальних питань для педагога в професійній діяльності, основним завданням якого є системне проектування, що надає, крім іншого, основи для розвитку всіх суб'єктів системи освіти [Макаренко, 2018].

У дослідженні С. Макаренко представлено визначення наукового супроводу В. Богословського, який зауважує, що це вибір суб'єктом оптимальних умов свого професійного становлення зумовлений науково-дослідною діяльністю закладу. Відповідно, науковий супровід передбачає комплекс наукової роботи (підготовку публікацій, науково-методичне забезпечення освітнього процесу, конференцій, семінарів, супровід науково-методичної роботи закладів освіти), що надає можливість швидше реагувати на зміни в зовнішньому середовищі суб'єктам освітнього процесу; координувати й активізувати управлінські впливи різних рівнів; здійснювати науково-дослідні проекти з найменшими інтелектуальними й часовими витратами [Макаренко, 2018].

Інтеграція означених видів супроводу за змістом розглядається як науково-методичний супровід, який визначаємо по-різному: як вид супроводу, в якому акцентується увага на керованому процесі щодо професійного розвитку педагога, підґрунтям якого виступає діагностика та актуалізація на професійній взаємодії і комунікації з іншими учасниками процесу; комплексний метод, який спрямований на створення умов для прийняття педагогом оптимальних рішень у ситуаціях вибору під час реалізації педагогічних процесів, в основу якого закладено діагностику професійних компетенцій; інформацію про рівень розвитку (мінімальний, базовий, високий) професійних компетенцій, виявлені професійні дефіцити та можливості їх подолання; проектування та реалізація індивідуального освітнього маршруту педагога на основі інформаційної підтримки; професійну комунікацію на основі індивідуального консультування за запитом педагога та/або його участь у роботі професійних педагогічних спільнот; рефлексія педагогом рівня професійного зростання.

Як зауважує С. Макаренко, сучасні підходи до поняття науково-методичного супроводу впливають на оновлення його функцій на більш сучасній формат, серед таких виокремлюють наступні, як-от: розвивальна, навчальна, методична, інформаційна, консультативна, сервісна, аналітична, узагальнювальна, прогностична, адаптаційна, дослідницька, коучингова, супроводжувальна, модераційна (модерації), тьюторингу, фасилітаційна (фасилітативна), супервізії, контролінгова, експертна, коригувально-рефлексійна, коригуюча, компенсаторна, акмеологічна тощо [Макаренко, 2018]. За такої умови залишається векторність та адресна спрямованість науково-методичного супроводу кожного конкретного педагога або педагогічного колективу і моделюється відповідно до його професійних можливостей на засадах компетентнісного підходу [Макаренко, 2018].

У формальній освіті реалізація науково-методичного супроводу навчання педагогів відбувається на курсах підвищення кваліфікації, де є можливість більш ґрунтовно вдосконалити свою професійну майстерність завдяки тренінговому, поглибленому навчанню на тематичних і авторських спецкурсах і науково-методична лабораторія початкової освіти КЗВО «Одеської академії неперервної освіти Одеської обласної ради» (далі Академія неперервної освіти), керівником якої є Кравець Наталія Юріївна, є прикладом реалізації науково-методичного супроводу в навчанні вчителів початкової школи в умовах становлення НУШ з 2017-2023 р.р.

Процес реалізації науково-методичного супроводу між науково-методичною лабораторією початкової освіти та вчителями початкових класів успішно відбувався за дотриманням таких принципів:

1. Принцип активності (передбачає, активну позицію педагога в його прагненні подолати наявні професійні дефіцити і фахівця, який супроводжує педагога в процесі проходження самодіагностики та конструювання індивідуального освітнього маршруту).
2. Принцип систематичності (передбачає систематичний і комплексний науково-методичний супровід педагога на всіх етапах педагога: від самодіагностики до рефлексії).
3. Принцип індивідуалізації (реалізується через організацію індивідуального консультування педагогів з питань функціонування онлайн-платформи та формування особистого освітнього маршруту).

4. Принцип оптимальності (передбачає оптимальне поєднання різноманітних форм взаємодії фахівців лабораторії з педагогами з урахуванням аналізу результатів опитування та дослідження щодо задоволеності педагогів організацією та результатами роботи онлайн-сервісу та науково-методичного супроводу).

5. Принцип інформативності (передбачає наявність у педагогів і фахівців лабораторії інформаційної компетентності з питань, пов'язаних із функціонуванням онлайн-сервісу, аналізом отриманих результатів і визначенням шляхів свого професійного зростання).

6. Принцип перманентності (полягає у самостійному конструюванні власного освітнього маршруту, сприяє безперервній професійній самоосвіті, саморозвитку, самоактуалізації).

7. Принцип комунікативного партнерства і співробітництва передбачає розвиток довірливих відносин, взаємодопомоги, взаємної відповідальності педагогів і фахівців лабораторії за результат.

8. Принцип елективності. Він полягає у забезпеченні можливості вибору індивідуальної траєкторії професійного самозростання; надання педагогу свободи вибору цілей, змісту, методів, джерел, засобів, форм, термінів, часу, місця навчання щодо подолання професійних дефіцитів.

Отже, фахівцями та співробітниками Академії неперервної освіти були розроблені заходи та створені належні умови щодо забезпечення підтримки та створення належних умов для роботи загальноосвітніх навчальних закладів - учасників експерименту. Програма всеукраїнського експерименту за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти» на базі загальноосвітніх навчальних закладів на 2017-2022 роки передбачала такі етапи: організаційно-підготовчий (червень – жовтень 2017 р.), формувальний (листопад 2017 р. – травень 2022 р.), узагальнюючий (червень - жовтень 2022р.).

Наступним кроком стало навчання вчителів пілотних шкіл на базі Одеського обласного інституту удосконалення вчителів (11-14 липня 2017 року) за напрямками: «Теоретичні засади Нової української школи», «Інтеграція: тематичний та діяльнісний підходи», «Ранкові зустрічі», «Моделювання навчальної програми та організаційно-методична структура планування на місяць, тиждень, день», «Особливості організації освітнього середовища», «Робота в команді. Залучення батьків», «Особливості оцінювання навчальних досягнень учнів». Всього у тренінгу брало участь 10 вчителів початкових класів і 4 заступника директора з навчально-виховної роботи. З листопада 2017 року тривав формувальний етап експерименту. В цей період вчителі пілотних класів не тільки апробували нові методичні та дидактичні матеріали, у яких відображається зміст нового Державного стандарту, а й напрацьовували власні розробки, корегували надані матеріали відповідно до умов, в яких відбувається освітній процес. В ході експериментальної роботи вчителі акумулювали свій досвід, формували власне бачення оптимальної моделі впровадження нового стандарту.

З метою навчально-методичного супроводу для вчителів пілотних шкіл науково-методична лабораторія початкової освіти постійно проводила наставницькі зустрічі, які проходили у формі тренінгів, семінарів-практикумів, що сприяло удосконаленню практичних навичок, розвитку креативності, реконструкції траєкторії професійного зростання. В центрі уваги найбільш складні питання впровадження інтегрованого навчання, формувального оцінювання, розвитку ключових та предметних компетентностей учнів.

Не менш важливими й ефективними формами методичного супроводу стало запровадження супервізії та інтервізії. Завдяки обміну досвідом, вчителі мали можливість побачити, зрозуміти і проаналізувати свої професійні дії та поведінку, власні професійні помилки і корегувати їх, виявляти спільні проблеми та накреслити шляхи подолання цих проблем. Такі форми підтримки сприяли аналізу відповідності та якості щодо застосування ними методів, технік, прийомів роботи, використання сучасних форм організації освітнього процесу, допомагали задовольнити організаційні, професійні та особистісні потреби.

З метою підвищення якості навчально-виховного процесу та поширення перспективного досвіду впровадження інноваційного навчально-методичного забезпечення початкової освіти учасники експерименту залучалися до проведення всеукраїнських, обласних і районних конференцій, майстер-класів для вчителів 1-2-х класів, які працюють в умовах Нової української школи в 2018/2019, 2019/2020 навчальних роках; семінарів для директорів та заступників директорів закладів загальної середньої освіти.

Фахівцями науково-методичної лабораторії початкової освіти здійснювався постійний моніторинг освітнього процесу в пілотних школах щодо взаємодії з дітьми, партнерства із сім'ями і місцевою громадою, інклюзії, багатоманітності та демократичних цінностей, оцінювання і планування, методів навчання, освітнього середовища.

В процесі впровадження Концепції Нової української школи в Одеській області було сплановано та проведено ряд заходів з підготовки вчителів до роботи за новим Державним стандартом. Першим кроком стало навчання, впродовж січня 2018 року, 110 тренерів з кожного району області та м. Одеса. Робота була організована у двох групах: І група в кількості 40 осіб навчання відбувалось

з 30.01.2018 по 03.02.2018 року, II група в кількості 41 особи - з 05.02.2018 по 09.02.2018 року. Навчання проводили тренери Одеського обласного інституту удосконалення вчителів: Л.К. Задорожна, Р.В. Белоусова, Н.Ю. Кравець, А.А. Лескова, М.В. Гриньова, Н.В. Заварова, Ю.Л. Колесниченко, Н.П. Шапірова. Тренерами Одеської академії неперервної освіти на передодні кожної очної сесії проводились настановчі навчальні семінари для тренерів регіону. Під час навчання тренери знайомились з методами роботи для формування ключових компетентностей: громадянської, підприємливої, здоров'язбережувальної, цифрової, соціально-комунікативної тощо; були учасниками майстер – класів: «Критичне мислення», «Кооперативне навчання», «Арт-технології».

Важливим моментом в підтримці реалізації ідей Нової української школи стало проведення в м. Одеса Арсеналу педагогічних ідей. Участь в якому взяло близько педагогів області та України. Вчителі пілотних шкіл в ході заходу продемонстрували можливості навчально-методичних та дидактичних комплексів, які були представлені вітчизняними виробниками. Водночас, продовжувався науково-методичний супровід Всеукраїнського експерименту за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти». Для вчителів пілотних шкіл, які розпочали навчання в 2017/2018 навчальному році працівниками академії постійно проводились наставницькі зустрічі, консультування, запроваджено супервізію та інтервізію. Також, Одеська область стала учасником Міжнародного проєкту з розробки методичного інструментарію для подальшого впровадження ігрових підходів в шкільному навчанні «Сприяння освіті», започаткованого LEGO FOUNDATION (Україна-Данія). Апробований на базі Одеської академії неперервної освіти спецкурс став основою програми підготовки play-тренерів, які зокрема провели підвищення кваліфікації вчителів початкових класів Одеської області з реалізації діяльнісного і ігрового підходу. Всього завдячуючи впровадженню спецкурсу «Навчання через гру» та проведенню тренінгів близько 3000 вчителів початкових класів Одеської області удосконалили свої компетентності з впровадження діяльнісного та ігрового підходу як важливої складової НУШ, отримали сучасний методичний інструментарій.

Ще однією формою роботи щодо актуалізації професійного досвіду педагогів, сприяння розвитку професійних і особистісних компетентностей освітян та поглиблення й осмислення теоретичних і практичних знань про особливості організації освітнього процесу Нової української школи в умовах воєнного стану відповідно до плану роботи академії (починаючи з 2018 року) у червні представлено Всеукраїнський онлайн-форум «Креативні вчителі: стратегії успіху». Учасниками щорічного форуму, який став місцем зустрічі науковців креативних вчителів-майстрів - є вчителі початкових класів з різних областей України, які зацікавлені у впровадженні цифрових інструментів, технологій, нових методик та застосуванні дієвих методів і прийомів роботи. Проведення таких зустрічей створює унікальний простір для спілкування, обговорення актуальних освітянських питань в поєднанні з отриманням корисних знань, розвитком умінь і набуттям навичок.

В січні 2019 року на базі КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» підготовлено 48 педагогів – тренерів, які мали здійснювати супервізію. Тому, в план роботи академії було внесено заходи щодо методичного супроводу педагогів - супервізорів впродовж року.

Задля забезпечення належного рівня науково-методичного супроводу впровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти фахівцями лабораторії було організовано науково-теоретичну та методичну підготовку тренерів НУШ, вчителів початкових класів, яка передбачала реалізацію компетентнісного, діяльнісного та інтегрованого підходів (у 2018/2019 навчальному році проведено 3 очні сесії: «Сучасний вчитель як провідник змін», «Зміст початкової освіти у вимірі сьогодення», «Особливості викладання та організації освітнього процесу в початковій школі». Перед кожною сесією проходили навчальні семінари для тренерів НУШ). З метою навчально-методичного супроводу для вчителів пілотних шкіл проводились наставницькі зустрічі, під час яких вчителі обговорювали досвід пілотування, особливості організації освітнього процесу в умовах Всеукраїнського експерименту, обмінювалися думками про перспективи освітніх змін:

- ✓ наставницька зустріч «Інструменти формування оцінювання в початковій школі» для вчителів пілотних шкіл Одеської області (10 січня 2020 року);
- ✓ наставницька зустріч для вчителів пілотних шкіл Одеської області (30 березня 2020 року) «Особливості організації освітнього процесу в умовах дистанційного режиму»;
- ✓ наставницька зустріч «НУШ в дії : з досвіду пілотування» для вчителів пілотних шкіл Одеської та Вінницької областей (19 червня 2020 року);
- ✓ наставницька зустріч «Завершення пілотування: план дій на рік» для вчителів пілотних шкіл Одеської області (28 жовтня 2020 року).

Вчителі пілотних шкіл були активними учасниками II Всеукраїнської конференції «Педагогічна наука у сучасному вимірі: проблеми і перспективи розвитку», II всеукраїнського форуму «Креативні вчителі: стратегії успіху». В рамках цих заходів вчителі презентували свій досвід, обмінювались з колегами здобутками з актуальних питань впровадження нового Державного стандарту. Дорожня карта дослідження результативності організації освітнього процесу в пілотних закладах області, яка була розроблена працівниками лабораторії, була актуальною на завершальному етапі впровадження експерименту.

Також, працівники лабораторії початкової освіти Академії вибудували систему роботи з навчання, методичного супроводу педагогів-тренерів, організації професійної комунікації і командної роботи, яка дозволила успішно виконати завдання з підвищення кваліфікації вчителів початкових класів і підготувати до старту Нової української школи в Одеському регіоні. Яскравою подією, яка засвідчує розвиток міцних зв'язків з педагогами-тренерами, педагогами-супервізорами, стала обласна конференція «Траєкторії зростання професійної спільноти НУШ», де фахівці змогли представити рефлексії набутого досвіду, обговорити перспективи розвитку професійної спільноти Нової української школи, пошуку шляхів зміцнення лідерства й активізації у професійному вчительському середовищі.

З метою підтримки, активізації та актуалізації, відпрацювання практичних навичок, закріплення та розвитку ключових і предметних компетентностей вчителів початкової школи в міжкурсовий період проводилась змістовна робота (методичні заходи): форум для вчителів початкових класів «Креативні вчителі: стратегії успіху»; літня школа для вчителів 1-го класів «НУШ 2020/2021: маршрути змін»; семінар-тренінг «Нова українська школа» (додаткові групи); круглий стіл «Інноваційність педагога – ключ до освітніх змін»; творча група «Lesson Study в практиці початкової школи»; методична кав'ярня, сесії професійного розвитку, наставницькі зустрічі тощо.

Завершення освітньої реформи у 2021 році «Нова українська школа» в початковій школі вивело на новий рівень значення неперервної освіти, зумовило постановку нових завдань у професійній діяльності педагогічних працівників і нових підходів до забезпечення науково-методичного супроводу, створення нових умов розвитку творчих здібностей, ініціативності та інноваційності, задоволення професійних інтересів, підвищення рівня педагогічної компетентності та удосконалення професійної майстерності, формування сучасного стилю педагогічного мислення, підготовки й готовності працювати в інноваційному режимі. Зважаючи на те, що змістом науково - методичного супроводу є надання допомоги і підтримки вчителям щодо пошуку, вибору, проєкції, реалізації, оцінки та корекції власної діяльності у рамках виконання професійних завдань, виникла необхідність запровадження нових форм, методів і засобів підвищення кваліфікації педагогів. Широке поширення отримали нестандартні форми проведення занять (тренінги, практикуми, майстер - класи, бранчі, квести, організаційно – педагогічні ігри тощо) і творчі об'єднання педагогів (педагогічні майстерні, клуби, спільноти, та ін.). З усього розмаїття методичних форм розвитку професійної компетентності вчителя було обрано педагогічну студію.

Педагогічна студія – це форма професійного об'єднання (спільноти) вчителів, пов'язана з підвищенням професійної компетентності вчителя, розширенням кругозору завдяки моделюванню педагогічних ситуацій, тренінгів, проведенню ігор, відпрацюванню навичок застосування інновацій у створенні навчального контенту, а також створенні можливості для самовираження всіх її учасників. Педагогічна студія має свої ознаки й особливості – тривалий контакт учасників (відносна стабільність складу), спільна діяльність учасників, добровільне і вільне визначення учасників, активна участь членів об'єднання в його роботі, наявність права і обов'язку не тільки бути присутнім (слухати і дивитися), сприймати інформацію керівника студії, але й проявляти себе, свою індивідуальність активною дією. Основне призначення студії полягало у формуванні та розвитку педагогічних умінь, науково обґрунтованих і практично перевірених. Студійні заняття будувалися на фундаменті здобутих педагогічних знань, які отримують своє професійне втілення в освітній процес на основі реального досвіду і при сформованих професійних навичках, уміннях і поглядах. Педагогічна студія формується з вчителів різних категорій, які займаються у одного керівника, має свої визначені цілі, завдання, функції (екстенсивна, коригуюча, прогностуюча, самоосвітня, інтуїтивна) та ґрунтується на наступних принципах: добровільності, самовизначення, активності й принципі співробітництва та формування традицій, який заснований на демократичному стилі спілкування.

Так у 2021 році, за результатами проведеного моніторингу, в межах якого, вчителі початкової школи висловлювали своє ставлення щодо процесу навчання в початковій школі, давали відповіді на запитання, які стосувалися професійного досвіду, підвищення кваліфікації, навчально-методичного забезпечення, методів роботи, виявлення типових труднощів в організації освітнього процесу, запитів на методичну допомогу та з метою реалізації науково-методичної проблеми лабораторії початкової освіти «Розвиток інноваційної компетентності вчителя початкової школи» розроблено методичний проєкт, метою та очікуваним результатом якого було розроблення моделі педагогічної студії і апробації її, як методичної форми, яка сприятиме осмисленню, систематизації набутого досвіду й ефективному поширенню інновацій

в практику діяльності закладів загальної середньої освіти; слугуватиме дифузії інновацій – процесу адаптації нововведень різними людьми, залежно від їх схильності до сприйняття нового продукту. Тому, було сплановано й організовано роботу чотирьох педагогічних студій, а саме: для досвідчених вчителів - «Майстерність як вимір професійної зрілості педагога», для молодих вчителів «Дидактична скарбниця молодого вчителя», для середньої категорії вчителів – «Інноваційність педагога – вимога сучасності» і для студентів педагогічних коледжів – «Професійна ідентичність: у фокусі – самовизначення майбутнього вчителя». Фасилітаторами цих студій були педагоги – тренери Нової української школи, педагоги – супервізори, та педагоги, які пройшли сертифікацію і мали досвід експертів, і які стали справжніми агентами змін. Задля методичного супроводу, психологічної підтримки фасилітаторів педагогічних студій було сплановано нетворкінг – клуб, на засіданнях якого проводився аналіз й обговорення проведеної роботи, надавався зворотний зв'язок, відбувалася рефлексія, відповідно перебачалось і корегування. Рефлексія учасників, підтвердила наші припущення щодо вибору такої форми методичної роботи, яка дійсно сприяла розвитку професійної компетентності взагалі й інноваційній компетентності зокрема. Під час засідань нетворкінг – клубу, фасилітаторам педагогічних студій було надано психологічну підтримку, створено умови для відновлення та надано можливість переосмислення ситуації, перезавантаження й адаптації до умов воєнного стану.

Впродовж 2022 року вибудовувався новий досвід: відслідковували нові тренди, досліджували нові технології - тому ідея продовження діяльності педагогічних студій залишилась, але вже в іншому форматі, як-от: інтерв'ювання й анкетування педагогів – фасилітаторів. За результатами опитування прийнято рішення продовжити діяльність педагогічної студії, як неформального об'єднання педагогів з метою спілкування, пов'язаного з професійними інтересами, моделювання педагогічних ситуацій, пов'язаних з різними аспектами професійної діяльності вчителя, отримання досвіду організації освітнього процесу, з урахуванням нових викликів, психологічної просвіти та підтримки. У 2023 рік кафедрою дошкільної і початкової освіти було заплановано шість сесій педагогічної студії «Майстерність, як вимір професійної зрілості педагога», до складу якої входили: педагоги – фасилітатори, зацікавлені вчителі початкової школи, консультанти ЦПРПП, учасники конкурсу «Учитель року 2023». Очікуваним результатом роботи педагогічної студії стало електронне портфоліо вчителя початкової школи «Професійна майстерність вчителя початкової школи: фокус – інноваційна компетентність», вибір тем для презентації та обговорення на V форумі «Креативні вчителі – стратегії успіху», розробка майстер – класів для вчителів початкової школи, які стануть учасниками літньої школи «НУШ: маршрути змін». Отже, педагогічна студія, як неформальне об'єднання, доповнює традиційні форми підвищення професійної майстерності педагогів і водночас наповнює новим змістом, так як має більш широку спрямованість, більшу гнучкість, відрізняється різноманіттям форм і методів роботи з вчителями початкової школи в умовах сучасних реалій.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, науково-методичний супровід діяльності вчителя – це комплекс взаємопов'язаних послідовних дій, заходів, спрямованих на надання всебічної допомоги вчителю у розв'язанні проблем, що виникають в процесі освітньої діяльності і сприяють його розвитку та самовизначенню в подальшому професійному полі. Системний підхід до організації науково-методичного супроводу педагогів мотивує вчителя до постійного професійного самовдосконалення, готує до роботи в умовах модернізації освіти, оновлення її структури та змісту в рамках інноваційного розвитку.

У перспективі подальших досліджень авторами планується продовжити роботу науково-методичного супроводу, яка буде спрямована на актуалізацію знань вчителів початкової школи з методик викладання, ефективних технологій, методів та форм роботи у першому класі, вдосконалення практичних навичок щодо застосування цифрових інструментів для створення навчального контенту шляхом залучення педагогів до дискусійних просторів, практичних інстенсивів, літньої школи, педагогічних студій, конференцій, спільної видавничої діяльності щодо висвітлення практичного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Бусел В. Т. (2005). Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
- Макаренко С. (2018). Науково-методичний супровід як провідна технологія методичної роботи на шляху до нової української школи. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 6 (10).
- Сорочан Т. М. (2002). Науково-методичний супровід – нова концепція розвитку професіоналізму вчителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти. *Наук.-методичний супровід модернізації початкової освіти: зб.* Луганськ. 236 с.

REFERENCES

- Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainiskoi movy [The Great Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language] (2005). Busel. V. T. (Ed). Kyiv; Irpin: VTF «Perun». 1728 s. [in Ukrainian].

Makarenko S. (2018). Naukovo-metodychnyi suprovid yak providna tekhnolohiia metodychnoi roboty na shliakhu do novoi ukrainskoi shkoly [Scientific and methodological support as a leading technology of methodological work on the way to a new Ukrainian school.]. International Journal of Innovative Technologies in Social Science. 6 (10). [in Ukrainian].

Sorochan T. M. (2002). Naukovo-metodychnyi suprovid – nova kontsepsiia rozvytku profesionalizmu vchyteliv pochatkovykh klasiv u systemi pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity [Scientific and methodological support - a new concept of professional development of primary school teachers in the system of postgraduate pedagogical education.]. Nauk.-metodychnyi suprovid modernizatsii pochatkovoї osvity: zb. Luhansk. 236 s. [in Ukrainian].

Iryna Saraieva,

Doctor of Philosophy,

Head of the Department of Preschool and Primary Education

Odessa Regional Academy of In-Service Education,

Odesa, Ukraine

ladybug82@ukr.net,

<https://orcid.org/0000-0001-7753-1836>

Nataliia Kravets,

Head of the Scientific and Methodical Laboratory Primary Education

Odessa Regional Academy of In-Service Education,

Odesa, Ukraine

nat.kravets@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1257-0927>

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL SUPPORT FOR PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE CONTEXT OF NUS

Abstract. *The article presents a study of the definitional characteristics of the main concepts, research of scientists on the issues of scientific and methodological support of primary school teachers in the context of the formation of the New Ukrainian School and its impact on their professional development. The theoretical issues of scientific and methodological support of primary school teachers are studied and the concepts of methodological and scientific, scientific and methodological support are distinguished. The features of scientific and methodological support of teachers with the aim of improving the professional skills of teachers, the ability to self-development, self-organisation and reflection are outlined. The functions of scientific and methodological support, which have undergone transformation due to modern approaches, are characterised. The principles of scientific and methodological support (activity, systematicity, individualisation, optimality, informativeness, permanence, communicative partnership and cooperation, electivity) are revealed, which contribute to the successful support of primary school teachers. The stages of scientific and methodological support in the context of the work of specialists of the scientific and methodological laboratory of primary education on the basis of the Odesa Academy of Continuing Education of the Odesa Regional Council are highlighted and characterised. Attention is focused on the introduction of the latest forms of training primary school teachers in the context of the introduction and formation of the New Ukrainian School. The effective forms of training primary school teachers for the development of pedagogical skills in advanced training courses include training, in-depth training based on thematic and author's special courses, namely: practical intensives, summer school, pedagogical studies, joint publishing activities. The ways of updating scientific and methodological support in the training of primary school teachers in formal education in the light of educational reforms are revealed.*

Keywords: *primary school teacher, support, scientific support, scientific and methodological support, methodological support, professional development*

Дата надходження до редакції 23.02.2024

© Сарасва І.В., Кравець Н.Ю., 2024

УДК 373.3:811]:376-056.262(045)

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1\(5\).315603](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1(5).315603)

Тимофєєва Світлана Миколаївна,

вчитель початкових класів вищої категорії, дефектолог

КЗ «Одеська спеціальна школа №93

Одеської обласної ради»

м. Одеса, Україна

timofoeevasn@i.ua

ЕФЕКТИВНІСТЬ LEGO-ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПРИ НАВЧАННІ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Анотація. У статті розглядаються переваги інтерактивних методів навчання для покращення сприйняття інформації та розвитку комунікативних навичок у дітей з вадами зору. Проведено аналіз та наведено приклади практичного застосування LEGO-конструкторів у навчальному процесі, їхній вплив на мотивацію учнів та підвищення їхньої активності на уроках. Результати дослідження свідчать про значне покращення навчальних досягнень учнів завдяки використанню LEGO-технологій, що сприяє більш ефективному засвоєнню навчального матеріалу та розвитку творчих здібностей.

Ключові слова. LEGO-технології, українська мова, навчання школярів, порушення зору, інтерактивні методи навчання, інклюзивна освіта.

Актуальність. Сучасна освіта орієнтується на інтеграцію інноваційних технологій у навчальний процес, що зумовлює актуальність дослідження використання LEGO-технологій у навчанні школярів із порушеннями зору. LEGO-технології сприяють активному залученню учнів до навчального процесу, розвивають їхню моторику, креативність та вміння працювати в команді. Застосування LEGO на уроках української мови дозволяє створити інтерактивне навчальне середовище, яке полегшує засвоєння нових знань і навичок. Для дітей із порушеннями зору використання таких технологій є особливо важливим, адже вони забезпечують можливість наочно-дійового навчання, що полегшує розуміння та запам'ятовування матеріалу. Завдяки дидактичним можливостям LEGO-технологій можна адаптувати навчальний процес до індивідуальних потреб кожного учня, що робить цю тему надзвичайно важливою для розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Дослідження впровадження LEGO-технологій тісно пов'язане з розвитком інклюзивної освіти, спрямованої на забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних можливостей. Використання LEGO допомагає у розвитку дрібної моторики та сенсорної інтеграції у дітей з порушеннями зору, що є важливим аспектом їхнього загального розвитку і навчання. Завдяки можливостям LEGO-технологій відбувається стимулювання когнітивних процесів, таких як мислення, пам'ять, увага та уява, що є важливим для успішного навчання української мови та інших предметів. Це не лише сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу, але й формує у дітей здатність до творчого мислення, вирішення проблем та інноваційного підходу до різних завдань. LEGO-технології сприяють розвитку соціальних навичок, таких як комунікація, співпраця і взаємодія, що є ключовими елементами для успішної соціалізації дітей з порушеннями зору. Під час спільної роботи з LEGO-конструкторами учні вчаться ефективно спілкуватися, розподіляти обов'язки та працювати в команді, що є важливим для їхнього майбутнього життя у суспільстві. Впровадження LEGO-технологій відповідає сучасним вимогам до інноваційних педагогічних підходів, що підвищують ефективність навчального процесу та мотивацію учнів. Використання LEGO на уроках української мови дозволяє зробити навчання більш цікавим та інтерактивним, що сприяє залученню учнів до активної участі в навчальному процесі та підвищенню їхньої успішності. LEGO-технології допомагають дітям з порушеннями зору розвивати практичні навички, необхідні для їх подальшого життя і професійної діяльності. Це включає вміння аналізувати, планувати, виконувати завдання та оцінювати результати своєї роботи. Таким чином, використання LEGO-технологій сприяє не лише академічному успіху учнів, але й їхньому особистісному та професійному зростанню, підготовці до самостійного і успішного життя у сучасному світі.

Метою даного дослідження є вивчення ефективності застосування LEGO-технологій на уроках української мови для школярів із порушеннями зору, а також розробка методичних рекомендацій для їх впровадження в навчальний процес. **Завдання** дослідження: вивчити наукову літературу щодо застосування LEGO-технологій в освіті. Розглянути існуючі методики та підходи до навчання дітей із порушеннями зору. Проаналізувати методичні та практичні рекомендації для вчителів української мови щодо використання LEGO-технологій у роботі з дітьми, що мають порушення зору. Реалізація цих завдань дозволить зробити навчальний процес для дітей із порушеннями зору більш ефективним, цікавим та інтерактивним, сприятиме їхній соціалізації та всебічному розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідження таких авторів як Комарова Л. Г., Парамонова Л. А., Лусс Т. В. стверджують, що використання конструктора LEGO може значно сприяти вирішенню освітніх завдань у початковій школі, зокрема розвивати пізнавальну активність і творчі здібності учнів.

LEGO-технологія стає дедалі популярнішою та активно використовується в Європі, залучаючи все більше прихильників серед освітян та батьків. У 2010 році було започатковано проект «Сприяння освіті», який став можливим завдяки підписанню Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та фондом The LEGO Foundation з Королівства Данія. Україна стала п'ятою країною у світі, що долучилася до цієї програми, демонструючи прагнення до інновацій у галузі освіти.

У 2015 році була створена програма розвитку для дітей віком від 2 до 6 років, а також методичні рекомендації під назвою «Безмежний світ гри з LEGO». Ці рекомендації отримали схвалення для використання в дошкільних навчальних закладах України, що свідчить про високу оцінку ефективності методики. Програма спрямована на всебічний розвиток дітей, включаючи розвиток моторики, логічного мислення, творчих здібностей та соціальних навичок через ігрові методи.

У 2017 році програму почали активно впроваджувати в початкових класах українських шкіл. Це дало змогу зібрати перші результати та відгуки, які стали основою для подальшого масштабного впровадження. Вже через рік LEGO-технології почали використовувати в новій українській школі, що стало важливим кроком у реформуванні системи освіти країни.

Міністерство освіти і науки України видало методичні посібники з використання конструкторів LEGO та методики «Шість цеглинок» у початковій школі. Ці посібники містять вправи та ігри, спрямовані на розвиток ключових компетентностей у дітей початкової школи, таких як критичне мислення, комунікація, співпраця та творчість. Вправи та завдання посібника легко інтегрувати в освітній процес, оскільки вони базуються на діяльнісному та ігровому підходах, які визнані одними з найефективніших у навчанні дітей молодшого віку. В анотації до посібника «Гра по-новому, навчання по-іншому» зазначено, що такі вправи та ігри роблять навчання більш ефективним та цікавим для дітей. Завдяки використанню LEGO в навчальному процесі, діти можуть краще засвоювати новий матеріал, розвивати важливі життєві навички та отримувати задоволення від процесу навчання. Крім того, методика «Шість цеглинок» пропонує різноманітні способи застосування конструкторів, що дозволяє вчителям адаптувати матеріали до індивідуальних потреб і можливостей кожного учня. Це сприяє створенню інклюзивного освітнього середовища, де кожна дитина може розкрити свій потенціал.

Мислення дитини суттєво відрізняється від мислення дорослого. У дитинстві переважає предметно-дієве мислення, коли рішення завдань досягається через реальне маніпулювання предметами та випробування властивостей об'єктів. Дитина не завжди повинна торкатися об'єктів руками, але їй необхідно чітко сприймати і наочно уявляти ці об'єкти. Таким чином, візуалізація та сенсорний досвід відіграють ключову роль у пізнавальному процесі. Конструктор LEGO є ефективним інструментом для вирішення завдань освітньої діяльності в початковій школі, забезпечуючи розвиток дітей у кількох важливих напрямках.

Через конструкцію та збирання деталей LEGO, діти тренують дрібні моторні навички, що в свою чергу стимулює загальний мовленнєвий розвиток та розумові здібності. Робота з дрібними елементами покращує координацію рухів і точність, що є основою для подальшого розвитку навичок письма і мовлення. LEGO сприяє навчанню правильному і швидкому орієнтуванню в просторі. Діти вчаться розуміти, як об'єкти можуть бути розміщені один відносно іншого, що допомагає їм розвивати просторове мислення та уяву. Збірка конструктора включає в себе елементи математичних і логічних завдань, таких як рахунок, геометричні форми, симетрія і пропорції. Це дозволяє дітям ознайомитися з основами математики та логічного мислення в ігровій формі. LEGO дозволяє дітям створювати моделі архітектури, транспорту, ландшафтів, що сприяє розширенню їхніх знань про навколишній світ і його різноманітність. Процес збору конструкцій з LEGO вимагає концентрації, уваги до деталей та запам'ятовування інструкцій, що сприяє розвитку цих когнітивних навичок. Творче мислення також активно стимулюється, оскільки діти мають можливість експериментувати та створювати унікальні моделі. Робота з LEGO може бути колективною, що сприяє розвитку навичок спілкування, розширенню словникового запасу і умінню висловлювати свої думки та ідеї. Конструктор LEGO сприяє розвитку навичок співпраці, спілкування та толерантності, оскільки діти часто працюють у групах, обговорюють ідеї та разом вирішують завдання. LEGO може бути використаний для організації змагань і конкурсів, що додає елемент азарту та мотивації в процес навчання.

Добре організована робота з конструктором LEGO має значний виховний потенціал. Вона допомагає розвивати важливі якості особистості, такі як посидючість, терпіння, взаємоповага та охайність. Цей комплексний підхід до навчання активізує мислення дітей і формує стійкий інтерес до організованості і самостійної діяльності.

LEGO-технології, таким чином, не лише сприяють академічному успіху учнів, але й їхньому особистісному розвитку. Вони допомагають дітям розвивати навички, необхідні для подальшого життя

і професійної діяльності, включаючи вміння аналізувати, планувати, виконувати завдання та оцінювати результати своєї роботи. Використання LEGO у навчанні дітей з порушеннями зору дозволяє інтегрувати їх у освітній процес та сприяє їхній соціалізації, надаючи їм більше можливостей для незалежного та успішного життя.[5]

Значний вплив на процес навчання дітей із порушеннями зору мають загальнопедагогічні принципи концепції Нової Української Школи, яка активно впроваджується в українській освітній системі. Зокрема, ефективне використання LEGO-технологій у навчальному процесі сприяє розвитку нових освітньо-ігрових методів навчання школярів із порушеннями зору. Ці технології не лише підтримують освітній процес, але й мають значний корекційно-розвитковий вплив, який застосовується не лише на спеціалізованих заняттях, але й під час вивчення загальноосвітніх предметів молодшими школярами.

Назва LEGO походить від данських слів «Leg» і «Godt», що означають «захоплива гра». LEGO є однією з найвідоміших і найпоширеніших педагогічних технологій сьогодення. Ця технологія використовує моделі реального світу та предметно-ігрове середовище для навчання та розвитку дітей. Основний принцип цієї технології – «навчання через дію». Конструювання з цеглинок LEGO і їх обстеження дозволяє дітям здобувати знання через гру та дослідження, що робить процес навчання не лише ефективним, але й захоплюючим. Конструктор LEGO відкриває нові можливості для навчання завдяки своїй універсальності та адаптивності. Модулі LEGO можуть бути використані для вивчення різних предметів: від математики і природничих наук до мов і мистецтв. Завдяки своїм різноманітним формам і кольорам, LEGO дозволяє створювати моделі, які допомагають візуалізувати складні абстрактні концепти, такі як геометричні форми, алгоритми, системи і процеси. Особливо корисним LEGO є для молодших школярів із порушеннями зору. У таких дітей зазвичай домінує предметно-дійове мислення. Вони краще засвоюють інформацію через реальне маніпулювання предметами, їх обстеження та вивчення властивостей об'єктів. Конструктор LEGO стає важливим інструментом для наочності різноманітних предметів і схем складних абстрактних понять чи мовних явищ. Наприклад, LEGO може використовуватися для моделювання концептів у природничих науках, створення тактильних карт або графіків, що полегшує сприйняття інформації для дітей із порушеннями зору. До появи конструкторів LEGO, учителям доводилося виготовляти схематичні наочні матеріали власноруч з різних матеріалів, щоб вони були доступними для сприйняття учнями з порушеннями зору. Цей процес був трудомістким і вимагав значних зусиль. Сьогодні конструктор LEGO значно спрощує цей процес, дозволяючи створювати наочні матеріали швидше і з меншими витратами. Це забезпечує більшу доступність навчальних ресурсів для дітей з особливими потребами і знижує навантаження на вчителів. Крім того, LEGO дозволяє реалізувати інтегровані навчальні підходи, які можуть включати ігрові методики, групову роботу та проектне навчання. Це допомагає розвивати критичне мислення, креативність і соціальні навички у дітей, створюючи сприятливу навчальну атмосферу, де кожна дитина може знайти своє місце і реалізувати потенціал. У навчанні школярів із зниженим зором, як і учнів без зорових порушень, часто використовуються завдання з урахуванням кольорових характеристик цеглинок LEGO та якісних і доступних зображень для цієї категорії учнів. Завдяки яскравим кольорам і різноманітним формам цеглинок LEGO легко привертають увагу дітей, допомагаючи їм зосередитися на завданні та краще засвоїти навчальний матеріал.[1] Це привітання, ранкові зустрічі для слабозорих дітей з використанням цеглинок. На основі кольорової диференціації цеглинок LEGO побудовані такі завдання, як рефлексії, які можна знайти у цій збірці. Одне з таких завдань називається «Сигналізуй». Учитель називає ряд слів, що містять виучуваний звук. Діти сигналізують цеглинками LEGO: якщо цей звук зустрічається на початку слова – піднімають синю цеглинку, якщо всередині – червону, в кінці – зелену. Вправи з української мови, адаптовані для слабозорих дітей, можуть включати різноманітні ігрові елементи з конструктором LEGO, що допомагає дітям не тільки розвивати мовні навички, а й підвищувати моторику та уяву.

Однією з таких вправ є створення букв українського алфавіту з LEGO. Великий об'ємний формат літер, створених з блоків, дозволяє дітям не лише розпізнавати букви, але й тренувати навички їх написання. Для цього можна використовувати різні кольори та текстури деталей, що полегшить процес навчання та зробить його більш інтерактивним. Іншим цікавим завданням є словесні пазли. Для цього можна підготувати картки з написаними на них словами, такими як «дім», «машина» або «дерево». Діти можуть використовувати LEGO, щоб побудувати відповідні об'єкти, що відповідають цим словам, а потім поєднати побудовані моделі з картками. Це допоможе краще запам'ятовувати слова та їх значення через візуальне та тактильне сприйняття. Для розвитку мовленнєвих навичок можна запропонувати дітям побудувати певні об'єкти з LEGO, а потім описати їх словами. Це завдання сприяє розвитку словникового запасу та навичок описового мовлення, оскільки діти вчать описувати форму, колір і розмір побудованих об'єктів. Ще однією цікавою вправою є створення сценок з LEGO, які ілюструють уривки з казок або вигадані історії. Після створення таких сценок діти можуть розповідати про них, що допомагає розвивати мовленнєву

виразність та складати речення, використовуючи нові слова і конструкції. Для закріплення граматичних знань можна використовувати LEGO для візуалізації різних граматичних конструкцій, таких як роди, числа і відмінки. Наприклад, діти можуть будувати моделі, що ілюструють різні форми іменників (однина та множина), і виконувати завдання, спрямовані на вивчення цих граматичних категорій. Вправи на сприйняття звуків і складів також можуть бути корисними. Для цього можна розкласти кілька блоків LEGO з різними кольорами і формами, а потім попросити дітей описати ці блоки на слух або знайти певні блоки за описом. Крім того, діти можуть працювати над підбором слів і синонімів, створюючи об'єкти з LEGO, що відповідають різним синонімам або антонімам. Це допомагає краще зрозуміти значення слів та їхню різницю.

Використання LEGO в цих вправах забезпечує інтерактивний і захоплюючий спосіб навчання для слабозорих дітей, допомагаючи їм ефективно розвивати мовні навички та когнітивні здібності. Ці вправи сприяють розвитку слухового сприйняття, уваги та навичок аналізу в дітей із зоровими порушеннями. Додатково, використання LEGO у навчальному процесі допомагає вчителям створювати інклюзивне середовище, де всі учні, незалежно від їхніх можливостей, можуть брати активну участь у навчанні. Це важливо не лише для дітей із порушеннями зору, але й для всіх учнів, адже сприяє розвитку емпатії, толерантності та взаємодопомоги в колективі.

Таким чином, інтеграція LEGO-технологій у навчальний процес відкриває нові можливості для розвитку дітей, робить навчання більш ефективним, захоплюючим та доступним для всіх учнів. Використання цих методів сприяє всебічному розвитку особистості дитини, формуванню її соціальних та когнітивних навичок, що є надзвичайно важливим у сучасному світі.

У навчанні незрячих школярів також можна використовувати наведені завдання з цеглинками LEGO, але слід відповідно адаптувати матеріал і ігрові завдання. Розглянемо два найбільш поширені прийоми такої адаптації:

1. Диференціація цеглинок за розміром. Замість кольорової диференціації можна використовувати різні розміри цеглинок. Наприклад, є прямокутні та квадратні цеглинки з різною кількістю «кнопочок».

2. Тактильні позначки. Якщо зберігається кольорова диференціація, необхідно додати тактильні позначки, які наклеюються на цеглинки для їх тактильного розрізнення. Цей прийом потребує тривалої підготовки та тренувань для закріплення схематичних позначень кольорів. Позначення кольорів можна асоціювати з різними знайомими дітям об'єктами чи явищами, наприклад, овочами чи фруктами. Червоний колір може асоціюватися з помідором, тому на червону цеглинку наклеюють гладкий кружечок із цупкого картону. Для дітей із залишковим зором позначки можуть бути контрастними до фону цеглинки. Наприклад, зелений колір може асоціюватися з ялинкою і позначатися шерхким трикутничком, помаранчевий – шерхким кружечком, як апельсин, жовтий – шерхким овалом, як лимон, синій – гладким прямокутником або квадратом, як небо, а сірий – фігурною позначкою, вирізаною зі спонжика, як хмарка. Ці позначення можна адаптувати, домовившись з дітьми про певні асоціації. Головне, щоб у дитини сформувалися чіткі асоціації між предметами, явищами та їх позначеннями, відповідними певному кольору.

Можливе також комбінування обох способів: наприклад, червона цеглинка велика (8 «кнопочок»), жовта – менша (6 «кнопочок»), зелена – найменша (4 «кнопочки»).

Під час підготовчого періоду навчання грамоти, коли незрячі школярі знайомляться з розміщенням крапок шрифту Брайля, можна використовувати цеглинки LEGO для ознайомлення із системою шестикрапки. Заклеївши зайві крапки клейкою стрічкою, можна вивчати нумерацію крапок за системою Луї Брайля і створювати різноманітні знаки.

За оцінками ВООЗ, близько 12 мільйонів дітей у світі мають порушення зору. Важливо перейняти досвід англійських країн для адаптації цеглинок Lego для українських шкіл. Lego запускає продаж конструкторів із шрифтом Брайля, щоб допомогти дітям із порушеннями зору навчитися читати сенсорний алфавіт. Вивчення шрифту Брайля є надзвичайно важливим для людей з порушеннями зору, оскільки це надає їм більше незалежності. Європейська спілка незрячих заявила, що знання шрифту Брайля покращує орфографію, читання та письмо, сприяючи вищому рівню освіти та кращим можливостям працевлаштування для людей із порушеннями зору. Ця ініціатива компанії Lego є важливим кроком у підтримці дітей із порушеннями зору, надаючи їм необхідні інструменти для розвитку навичок читання, письма та загального навчання. Використання деталей Lego під час навчання грамоти дозволяє швидше досягти позитивних результатів в опануванні шрифту Брайля. Робота з конструктором Lego у формі гри сприяє легшому формуванню необхідних навичок на початкових етапах навчання.

Для незрячих учнів плоскодруківані літери можна викладати з цеглинок LEGO, що сприяє їх легкому відтворенню та дотиковому обстеженню, допомагаючи формувати і закріплювати образи площинних літер. Коли учні оволодівають системою Брайля, стає практичним підписування цеглинок LEGO шрифтом Брайля. Це дозволяє використовувати цеглинки з дидактичною метою, наклеюючи на них підписи шрифтом

Брайля, не позначаючи кольори, а називаючи мовні одиниці чи явища, які вивчаються. Цеглинки LEGO, підписані шрифтом Брайля або збільшеним контрастним плоскодруком для учнів зі зниженим зором, можна використовувати для створення орфографічного доміно. Це значно полегшує виготовлення таких матеріалів порівняно з використанням цупкого картону та інших підручних засобів. Для прикладу, розглянемо орфографічне доміно на засвоєння правопису слів з префіксами ПРЕ, ПРИ, ПІ. На одній цеглинці розміщується перша частина слова (префікс), а на іншій – продовження слова, наприклад: пре + гарний, при + шити, пі + звисько. Учні можуть грати в парах, створюючи ланцюжок із цеглинок і тренуючись у правописі. Така гра сприяє самоперевірці, взаємоперевірці та полегшує роботу вчителя.[2]

LEGO можна використовувати і для інших навчальних цілей. Наприклад, для утворення нових слів за допомогою різних префіксів, побудови рядів синонімів чи антонімів, а також для формування граматичних понять (однина та множина, відмінкова парадигма іменників, поєднання іменників з прикметниками, числівниками тощо).

Для дітей зі зниженим зором всі методичні прийоми з підписуванням цеглинок LEGO також працюють, тільки замість шрифту Брайля використовується збільшений шрифт, відповідно до зорових можливостей учнів. Для школярів із залишковим зором можна пропонувати зразки або шаблони завдань на мультимедійній дошці, які вони виконують із цеглинок LEGO на парті. Для незрячих учнів такі завдання мають більш індивідуальний характер. Цеглинки LEGO також можуть бути використані для тренування виконання вправ на віднайдення пропущених орфограм. Виконання таких завдань у цікавій ігровій формі допомагає учням легше і швидше справлятися з ними. Для дітей зі зниженим зором завдання можна проілюструвати якісними та доступними зображеннями.

Під час письмових аналізів, наприклад, синтаксичного розбору речення, незрячі учні можуть використовувати цеглинки LEGO для створення схем речення. Учні зачитують речення, записують його і відтворюють за допомогою цеглинок. На кожній цеглинці написано слово з речення, а з іншого боку цеглинки – назви головних і другорядних членів речення. Такі схеми можуть відображати і запитання, які діти ставлять від слова до слова.

Цеглинки LEGO з наклеєними запитаннями можуть бути менших розмірів, ніж ті, на яких написані слова речення. Ці малі цеглинки-запитання діти використовують для з'єднання слів, які є членами речення, створюючи другий поверх своєрідної конструкції. Схема, створена незрячою дитиною за допомогою цеглинок LEGO, нічим не відрізняється від схем, які графічно будують діти без порушень зору, LEGO дозволяє легко зробити це у цікавій наочно-дійовій ігровій формі.

Якщо до набору LEGO додати круглі фішки з набору блоків Дьенеша, можна ефективно проводити звуковий аналіз слів із незрячими учнями, замінюючи традиційні фланелеграфи та спеціальні фішки-геометричні фігури. Для поділу слів на склади вчитель може запропонувати учням виконувати завдання з цеглинками LEGO: учитель називає слова з різною кількістю складів, а учні повинні простукати по парті цеглинками LEGO стільки разів, скільки складів має слово. Цю вправу можна також виконувати в парах, де один учень називає слово, а інший визначає кількість складів. Паралельне виконання завдання сприяє взаємодії та кооперації між дітьми.

Процес моделювання з LEGO має велике значення для розвитку дітей, зокрема тих, хто має порушення зору. Вони розвивають конструктивну творчу діяльність, дрібну моторику рук і навчаються описувати створені ними конструкції та об'єкти. Це позитивно впливає на розвиток мовлення школярів.

На завершення варто згадати про можливість використання цеглинок LEGO для розвитку дрібної моторики рук школярів із порушеннями зору під час уроків та корекційних занять, виконання пальчикових гімнастик, тематичних фізкультхвилинок тощо. Використання цих ігрових методик сприяє комплексному розвитку дітей, роблячи навчання цікавим і ефективним.

Висновки. Впровадження LEGO-технологій на уроках української мови демонструє значний потенціал у покращенні навчального процесу для школярів із порушеннями зору. LEGO-технології забезпечують інтерактивний та практичний підхід до навчання, що сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу та розвитку ключових когнітивних навичок.

Адаптація LEGO-матеріалів під потреби дітей із порушеннями зору, зокрема через використання тактильних маркувань та спеціальних позначок, є критично важливою для забезпечення доступності навчання. Використання різних тактильних елементів допомагає створити ефективне навчальне середовище для учнів з обмеженими можливостями зору.

LEGO-технології не лише сприяють розвитку когнітивних навичок, таких як мислення, увага і пам'ять, але й допомагають у формуванні соціальних навичок. Діти, працюючи з LEGO, розвивають навички співпраці, комунікації та взаємодії, що є важливим аспектом їх соціалізації.

На основі дослідження розроблено методичні рекомендації для вчителів української мови, які включають поради щодо ефективного використання LEGO-технологій у навчальному процесі.

Ці рекомендації допоможуть вчителям адаптувати матеріали та методики для максимальної користі від використання LEGO в навчанні дітей із порушеннями зору.

Проведене експериментальне впровадження LEGO-технологій показало їх позитивний вплив на навчальний процес. Оцінка результатів підтвердила, що використання LEGO може значно полегшити навчання, зробити його більш захопливим та ефективним для учнів з порушеннями зору.

Результати дослідження відкривають нові можливості для подальших досліджень у галузі інклюзивної освіти. Необхідно продовжити вивчення ефективності LEGO-технологій у навчанні дітей із різними формами порушень зору та розробити нові методики для їх адаптації.

Загалом, LEGO-технології є перспективним інструментом для покращення навчального процесу та розвитку школярів із порушеннями зору, і їх застосування може значно підвищити якість інклюзивної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Бак О. Мова в цеглинках. LEGO-система в освітньому просторі Нової Української Школи. *Початкова освіта*.

URL: <http://www.osvitaua.com/2020/02/87282/?fbclid=IwAR3qNxdwqoMcWqw2eZYgr3IOiUBfzdtlugtrwVGYSAcPI-4cLKA1xXLZ7BY>.

Білинець Д. LEGO-ігри на уроках української мови. URL: https://vseosvita.ua/library/lego-igri-na-urokah-ukrainskoi-movi-122077.html?fbclid=IwAR0ST9LGD3SBc7Ci-nb5E1zc4L1RzWZjbf9BaiW Tk2Q8sove-XdXl7w_Kp0.

Близнюк В., Білецька Л., Бригинець Н., Гребенюк Т. Тифлопедагогічне обстеження дітей з порушеннями зору з використанням LEGO : метод. рекомендації. Київ : Кафедра, 2019. 84 с.

Близнюк В. Ю., Бригинець Н. В. Тифлопедагогічне обстеження дошкільників з порушеннями зору з використанням конструктора LEGO. *Теорія і практика тифлопедагогіки. Науково-практичний журнал. Вип. 22-23. 2020. С. 25-30.*

Гра по-новому, навчання по-іншому. *Методичний посібник. Упорядник О. Рома. The LEGO Foundation, 2018. 32 с.*

Гребенюк Т. М., Гончарова Н. В. Використання конструктора ЛЕГО у корекційному процесі спеціального дошкільного закладу для дітей з порушеннями зору. *Теорія і практика тифлопедагогіки. Науково-практичний журнал. Інформаційний бюлетень ВГО «АТПУ». Випуск № 19. 2017.*

REFERENCES

Bak O. Mova v tseglinkakh. LEGO-sistema v osvitnomu prostori Novoї Ukrainської Shkoli. [Language in bricks. The LEGO system in the educational space of the New Ukrainian School.] *Pochatkova osvita*. URL: <http://www.osvitaua.com/2020/02/87282/?fbclid=IwAR3qNxdwqoMcWqw2eZYgr3IOiUBfzdtlugtrwVGYSAcPI-4cLKA1xXLZ7BY>. [in Ukrainian].

Bilinet D. LEGO-igri na urokakh ukrainskoi movi. [LEGO games in Ukrainian language lessons] URL: https://vseosvita.ua/library/lego-igri-na-urokah-ukrainskoi-movi-122077.html?fbclid=IwAR0ST9LGD3SBc7Ci-nb5E1zc4L1RzWZjbf9BaiW Tk2Q8sove-XdXl7w_Kp0. [in Ukrainian].

Bliznyuk V., Biletska L., Briginets N., Grebenyuk T. Tiflopedagogichne obstezhennya ditei z porushennyami zoru z vikoristanniam LEGO [Typhlopedagogical examination of children with visual impairments using LEGO] : metod. rekomendatsii. Kii v : Kafedra, 2019. 84 s. [in Ukrainian].

Bliznyuk V. Yu., Briginets N. V. Tiflopedagogichne obstezhennya doshkilnikov z porushennyami zoru z vikoristanniam konstruktora LEGO. [Typhlopedagogical examination of preschoolers with visual impairments using the LEGO constructor]. *Teoriya i praktika tiflopedagogiki. Naukovo-praktichnii zhurnal. Vip. 22-23. 2020. S. 25-30.* [in Ukrainian].

Gra po-novomu, navchannya po-inshomu. Metodichnii posibnik. Uporyadnik O. Roma. The LEGO Foundation, 2018. 32 s. [in Ukrainian].

Grebenyuk T. M., Goncharova N. V. Vikoristannya konstruktora LEGO u korektsiinomu protsesi spetsialnogo doshkilnogo zakladu dlya ditei z porushennyami zoru. [The use of the LEGO constructor in the correctional process of a special preschool for children with visual impairments.] *Teoriya i praktika tiflopedagogiki. Naukovo-praktichnii zhurnal. Informatsiiniy byuleten VGO «ATPU». Vipusk № 19. 2017.* [in Ukrainian].

Svitlana Timofeeva,
teacher of primary classes of the highest category, defectologist
KZ «Odesa Special School No. 93».
Odesa Regional Council
Odesa, Ukraine
timofeevasn@i.ua

**THE EFFECTIVENESS OF LEGO TECHNOLOGIES IN UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS IN
EDUCATION OF VISUALLY IMPAIRED SCHOOL STUDENTS**

Abstract. *The article examines the advantages of interactive learning methods for improving information perception and developing communication skills in children with visual impairments. The analysis was carried out and examples of the practical use of LEGO-constructors in the educational process, their influence on the motivation of students and increasing their activity in lessons were given. The results of the study indicate a significant improvement in the educational achievements of students thanks to the use of LEGO technologies, which contributes to more effective assimilation of educational material and the development of creative abilities.*

Keywords. *LEGO technologies, Ukrainian language, education of schoolchildren, visual impairment, interactive learning methods, inclusive education.*

Дата надходження до редакції 23.03.2024
© Тімофєєва С. М., 2024

Науковий журнал

НАША ШКОЛА: НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ СТУДІЇ

№ 1' 2024

Статті друкуються в авторській редакції

Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.

Цифровий друк. Зам.№ 910

Підписано до друку 28.02.2024 р. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня ФОП Жмай О. В.